

ČASOPIS

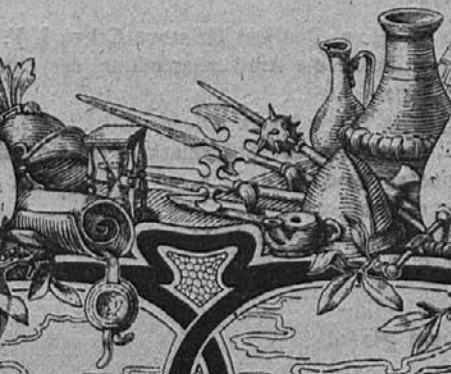
ZA

ZGODOVING IN NARODOPISJE.

IZDAJA
ZGODOVINSKO DRUŠTVO
V MARIBORU.



UREJUJE
PROF. FR. KOVAČIČ.



MARIBOR, 1922.
CIRILOVA TISKARNA.

PROF. FR. KOVAČIČ

Vsebina.

	Stran
I. Razprave.	
Stegenšek dr. A. — Kovačić Fr., Historični portreti na oltarni podobi župne cerkve na Črni ali Ptujski gori	57
Ilešič dr. Fran, Maribor in Ljutomer	76
Kotnik Fr., Predigra kostanjske igre	89
II. Izvestja.	
Omersa dr. N., Zagovorna knjiga A. Pétriča	96
Glonar dr. J., Srednjeveški zagovori v ljubljanski licejki	100
Kelemina J., Nekatere slovenske tujke	101
Avšič M., Slovarski doneski iz brežiškega okraja	104
III. Slovstvo.	
Jelenič dr. fra Julijan, Povijest Hristove Crkve I. F. Kovačić	105
Egger R., Führer durch die Antikensammlung des Landesmuseums in Klagenfurt. B. Saria	106
Gjorgjević T. R. Iz Srbije kneza Miloša. C.	108
Pirchegger H., Geschichte der Steiermark I. F. Kovačić	109
Zbornik za umetnostno zgodovino. F. K.	110
Glasnik Geografskog društva. F. K.	111
Fancev dr. F. Počeci kajkavske književnosti i štampanje prvih kajkavskih knjiga. Dr. F. I.	111
IV. Društveni glasnik.	
Zgodovinsko društvo v Mariboru	112



Vsebina XVII. letnika (1922).

I. Razprave.

	Stran
Kovačič Fr., Slomšek o pouku slovenskega jezika pred 100 leti	1
Skrabar V., Ruški mitrej	15
Košir P., Ljudska medicina na Koroškem	20
Stegenšek dr. A. — Kovačič Fr., Historični portreti na oltarni podobi župne cerkve na Črni ali Ptujski gori	57
Ilešič dr. Fran, Maribor in Ljutomer	76
Kotnik Fr., Predigra kostanjske igre	89

II. Izvestja.

Vrhovnik J., Nekaj o slov. pridigah v Slovenjgradcu	33
Kovačič Fr., Stara narodna noša okoli Ljutomera	36
Saria B., Doncesek k zgodovini turških in ogrskih napadov	39
Kovačič Fr., Kapela sv. Rozalije na Hajdini	40
Omersa dr. N., Zagovorna knjiga A. Petriča	96
Glonar dr. J., Srednjeveški zagovori v ljubljanski licejki	100
Kelemina J., Nekatero slovenske tujke	101
Avšič M., Slovovski doneski iz brežiškega okraja	104

III. Slovtvo.

Slavič dr. M., Prekmurje. Fr. Kovačič	40
Šenoa dr. M., Geografijska Jugoslavije. Dr. K. C.	42
Luschin-Ebengreuth Dr. Arn., Die Zerreiſſung d. Steiermark. Fr. Kovačič	43
Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark. M. Ljubša	47
Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku. Fr. Kovačič	49
Prilozi za književnost, istoriju i folklor. F. K.	52
Jelenič dr. fra Julijan, Povijest Hristove Crkve. I. F. Kovačič	105
Egger R., Führer durch die Antikensammlung des Landesmuseums in Klagen- furt. B. Saria	106
Gjorgjevič T. R. Iz Srbije kneza Miloša. C.	108
Pirchegger H., Geschichte der Steiermark I. F. Kovačič	109
Zbornik za umetnostno zgodovino. F. K.	110
Glasnik Geografskog društva. F. K.	111
Fancev dr. F. Počeci kajkavske književnosti i štampanje prvih kajkavskih knjiga	111

IV. Društveni glasnik.

Zgodovinsko društvo v Mariboru	52, 112
Muzejsko društvo v Mariboru	54
„ „ v Ptuj	54



Sejina XVII (1822)

I. Kuvanje

U ovom dijelu govori se o postupcima koji se moraju poduzeti kada se nađe neka bolest koja se može prenijeti od životinje na čovjeka. Najprije se mora utvrditi vrsta bolesti i kako se ona prenosi. Zatim se mora odlučiti o načinu liječenja i o tome kako se mogu izbjeći daljnji slučajevi. Ovo je vrlo važna stvar jer ako se ne postupi pravilno, može doći do ozbiljnih posljedica.

II. Liječenje

U ovom dijelu govori se o različitim vrstama bolesti i o tome kako ih treba liječiti. Neki su slučajevi vrlo jednostavni i mogu se riješiti jednostavnim lijekovima, dok drugi zahtijevaju složenije postupke. Važno je biti oprezan i ne koristiti lijekove bez potrebe. Također, treba biti oprezan kada se radi o zaraznim bolestima i treba se pridržavati svih preporuka liječnika.

III. Spriječavanje

U ovom dijelu govori se o načinima na koje se mogu izbjeći bolesti. Najbolji način je održavanje čistoće i higijene. Također, treba biti oprezan kada se radi o životinjama koje mogu biti nosioce bolesti. Važno je i izbjegavati kontakt s osobama koje su bolesne. Ovakvi postupci mogu značajno smanjiti broj slučajeva bolesti.

IV. Zaključak

U ovom dijelu govori se o tome kako se mogu izbjeći bolesti i o tome kako ih treba liječiti. Najvažnije je biti oprezan i pridržavati se svih preporuka liječnika. Također, treba biti oprezan kada se radi o životinjama koje mogu biti nosioce bolesti. Ovakvi postupci mogu značajno smanjiti broj slučajeva bolesti.

Historični portreti na oltarni podobi župne cerkve na Črni ali Ptujski gori.¹

Po zapiskih † dr. A. Stegenška objavil dr. Fr. Kovačič.

Veliko jih je že pisalo o tej cerkvi, a najlepših stvari niso videli. Naša cerkev, zlasti podoba na velikem oltarju, je kakor dragocena knjiga, ki leži na ogled v muzeju. Vsak dan jih gre na stotine mimo, se ozira po njej, se čudi in gre dalje. Nobeden pa je ne odpre, da bi jo čital; črke se zdijo prestarinske, vsebina premalo zanimiva. Mi pa jo hočemo natančno pregledati: ker listine molčijo, nam bodo kameni govorili.

* * *

Vsi portreti z okvirjem vred (venčni nastavek je kajpada poznejše baročno delo) so izklesani iz enega samega kamena 3 m. dolž., 2 m. vis. Čitatelj si naj najprej odmisli jezuita, ki kleči tik Marije na levi strani, ker ne spada k umotvoru. Jezuitje, ki so dalje časa (1615—1773) upravljali črnogorsko cerkev, so pogrešali v tej skupini svojega zastopnika, pa so napravili lesen kipič in ga potisnili k Mariji. Kipič je premakljiv in bi ga bil fotograf pri snemanju podobe lahko odstranil.

Znano je, da baročna doba ni imela zmisla za gotske umetnine, tudi na našo podobo je baročni čas položil svojo drzno roko. Odkrit vrat Marijin mu ni ugajal; ovili so ga z mavcem, da je bilo od brade do prs skoraj ravno in je imela Marija zavit vrat nalik redovnici. Tudi nekaterim drugim podobam so dali mavčne „obkladke“. Iz krone cesarjeve so

¹ Zadnja leta pred svetovno vojno se je dr. Stegenšek intenzivno pečal z gotskimi kipi v župni cerkvi na Črni gori pri Ptujju, zlasti je povdarjal važnost portretov rodovine celjskih grofov na reliefu oltarne podobe. Ker se je pa potem vrgel na eksegetično polje in na jeruzalemsko topografijo, mu je študija o črnogorski cerkvi zastala. Omislil je pa že klišeje in na Dunaju dal tiskati oltarno podobo, ki jo tu prilagamo. V njegovi zapuščini se je našel dokaj obsežen, slovensko in nemško stenoGRAFIran rokopis, ki ga je po njegovi smrti prevzelo „Zgodovinsko društvo“. Le nekatere dele je že začel na čisto prepisovati. S svojim obsežnim ikonografskim znanjem je dr. Stegenšek razpoznal glavne osebe, nekatere se z večjo ali manjšo verjetnostjo dajo določiti iz historičnih razmer in stikov glavnih oseb, ker je jasno, da je na sliko prišlo bližnje sorodstvo celjskih grofov in ptujskih gospodov in pa tiste osebe, ki so bile opora kralju Sigismundu in v ozkem prijateljstvu s celjskimi grofi. Stegenškovo besedilo sem po možnosti pustil neizpremenjeno, a trebalo ga je tu in tam zaokrožiti, zvezati in dopolniti. Obdelana je le historična stran, a tudi v umetniškem oziru spada naš relief med najboljša dela takratne dobe na slovenskem ozemlju.

napravili papeško tijaro in tako spravili na podobo tudi papeža, ki so ga očitno pogrešali med drugimi častilci črnogorske Matere božje.

L. 1910 je Viljem Sirach iz Gradca obnovil podobo in odstranil neukusne baročne priveske. Kakor zagotavljajo odgovori na dr. Steg. vprašanja, se pri tej prenovitvi ni nič bistvenega spremenilo. Le pri eni figuri v drugi vrsti je manjkala glava in je bila dostavljena (ni povedano, pri kateri). Tudi različne barve pri posameznih figurah se opirajo na prejšnjo podlago: Oba grba sta bila že prej, kakor sta sedaj (na sliki nespoznatna).

L. 1660 so jezuiti dali napraviti bakrorez po nekem Viljemu Kilianu. Ta bakrorez se je ohranil, a je precej poškodovan, ker so na njem ženske v kuhinji rezale zelenjad. Na tem bakrorezu so podobe precej spremenjene; mesto cesarja vidimo papeža, a Marijin vrat še takrat ni bil z mavcem obdan, jezuit je že bil zraven.

Radi lažjega pregleda smo posamezne portrete označili s številkami na prozornem papirju, ki se naj tako položi na podobo, da se bo zarisana črta ujemala z obrobno črto podobe, potem številka pade ravno na dotični portret, ki ga označuje. Vsem portretom se ni dala določiti identiteta, dotične številke ostanejo v naslednjem pregledu brez imena. V nekem pismu na mons. Grausa v Gradcu pravi dr. St., da je na črnogorskem reliefu razpoznal kakih 30 portretov, od teh kakih 20 z gotovostjo.

- | | |
|---|--|
| 1. Nemški kralj Rupert. | 26. Klerik ? |
| 2. Ogrsko-hrv. kralj Sigismund. | 27. Kartuzijanski general Štefan Makoni. |
| 3. Herman II. Celjski. | 28. Katarina Frankapanska, roj. Carrara. |
| 4. Kraljica Barbara. | 29. Njena hči Elizabeta, omož. s Fridrikom Celjskim. |
| 5. Sestra Barbarina Elizabeta. | 30. Nikolaj Frankapan. |
| 6. " " Ana. | 31. ? |
| 7. Friderik II. Celjski. | 32. ? |
| 8. Nikolaj Gorjanski. | 33. Neznana postarna oseba. |
| 9. Henrik IV. Goriški. | 34. Ludovik Celjski. |
| 10. Bernard Ptujski. | 35. Herman III. Celjski. |
| 11. Patriarh oglejski? Andrej Gualdi? | 36. ? |
| 12. Friderik Ortenburški. | 37. ? |
| 13. Valburga, žena ptujskega gospoda. | 38. ? |
| 14. Njena dvorjanka, hči? | 39. ? |
| 15. Herman, nez. sin Hermana Celjskega. | 40. ? |
| 16. ? | 41. ? |
| 17. Kardinal Janez Dominici? | 42. Kralj Ostoja, bogomil? |
| 18. Mlad benediktinec. | 43. Tvrško II. odstavljen kralj? |
| 19. ? | 44. Helena Gruba? |
| 20. Elizabeta Abensberg. | 45. Štefan Ostojič? |
| 21. Neka vdova. | 46. Vojvoda Hrvoje? |
| 22. ? | 47. ? |
| 23. ? | 48. ? |
| 24. Kardinal Valentin pečujski. | 49. ? |
| 25. Benediktinec. Stibor mlajši? | |

- | | | | |
|-----|---------------------------|-----|-------------------------------|
| 50. | ? | 65. | Minorit? |
| 51. | ? | 66. | ? |
| 52. | ? | 67. | ? |
| 53. | ? | 68. | ? |
| 54. | ? | 69. | Neka vdova? |
| 55. | ? | 70. | Poljska kraljica Ana? |
| 56. | Kastelan goriški? Vitold? | 71. | Vojvoda Milanski. |
| 57. | ? | 72. | ? |
| 58. | ? | 73. | ? |
| 59. | ? | 74. | Po St. domnevi umetnik sam? |
| 60. | ? | 75. | ? |
| 61. | Primas ogrski. | 76. | ? |
| 62. | Klerik? | 77. | ? |
| 63. | Minorit? | 78. | ? |
| 64. | Minorit? | 79. | Zak. ali nezak. sin Hermanov? |

Naši portreti so za začetek 15. stol. nekaj čisto izrednega. Šele z zidanjem Louvra 1370, kjer so postavljene cele galerije kraljev (ohranil se je edino eden portret), se je začelo bolj paziti na individualiziranje. V Pragi pri Št. Vidu so potem z veliko natančnostjo napravili portrete kraljev, škofov in vojvod. To je slavna praška šola, ki pa je ozko zvezana s Parizom in naši reliefi z risanimi značaji stojijo v ozki zvezi; Luksenburžan Sigismund jih je posredoval. Tudi s tega stališča je naša podoba iz čisto historičnega vidika odličen spomenik. Spada med najboljše patrocinijske podobe v Evropi. Ovržena je tudi trditev, da se na podobah Marijinega varstva ne sme iskati portretov med varovanci; papeži, kardinali, škofje, cesarji in kralji, da so le splošne običajne figure. Za naš relief to ne velja.

Relief predstavlja svetne dostojanstvenike: cesarja, kralja, vojvode, od cerkvenih pa kardinale in škofo. Kakor nalašč in hoté manjka papež. To mora imeti svoj vzrok. To je doba zapadnega razkola. L. 1389 so izvolili v Rimu Urbana VI.; potem so ga kmalu zapustili nezadovoljni kardinali in so izvolili v Fondi Klementa VII.; prvi je vladal v Rimu, drugi v Avignonu na Francoskem ter je imel en del dežel za seboj. Po smrti Urbana VI. so v Rimu izvolili Bonifacija IX. (1389—1404), potem Inocencija VII. (1404—1406) in Gregorija XII. (1406—1415), v Avignonu pa so po smrti Klementa VII. († 1394) izvolili kardinala Petra de Luna pod imenom Benedikta XIII. Vsa prizadevanja, odstraniti pogubni razkol, so bila zaman.

L. 1408 so zapustili kardinali oba papeža, Gregorija XII. in Benedikta XIII. in so se zbrali v Livornu ter sklicali leta 1409 cerkveni zbor v Pisi, ki bi naj rešil papeško vprašanje. Ves svet so pozvali, naj ne bo pokoren dosedanjim papežem, dokler koncil ne izvoli novega papeža. Drug za drugim so začeli knezi s svojimi deželami odpovedovati pokorščino. Avstrijski vojvodi s svojimi deželami so se jim pridružili, torej so bili brez papeža. Naslednje leto so se zbrali kardinali in knežji poslanci v

Pisi, so odstavili oba papeža in izvolili Aleksandra V. za papeža, kateremu je že čez leto dni sledil Janez XXIII., ki je stanoval v Bologni. Pizanskega papeža so pripoznale tudi avstrijske dežele. Razkol pa s tem ni bil odstranjen, marveč krščanski svet je imel sedaj tri papeže. Cesar Rupert je priznaval legitimnost Gregorija XII., vendar je za časa pizanskega koncila zavzemal neutralno stališče in poslal tjakaj svojega zastopnika. Med neutralci je bil tudi kralj Sigismund s svojimi pristaši. To neutralno stališče predstavlja naš relief.

Jeseni 1408 do poletja 1409 je torej moral nastati osnutek za ta relief. Na njem so jako različne osebe, ne ena ni podobna drugi, kakor apostoli pri smrti Marijini na krasni podobi nad portalom črnogorske cerkve. Umetnik je najbrž bil isti. Torej je videti, da so portreti narejeni po živečih vzorih. Ako imamo v njih portrete, so morale živeti vse te osebe koncem l. 1408, ko se je napravil osnutek za relief.

* * *

S št. 1. je označen cesar (kralj) Rupert Pfalski (1400—1410), na levi (heraldično, gledalču na desno) pa je Sigismund Luksemburški (št. 2.), kralj ogrski in poznejši nemški cesar. Medtem ko ima prvi dolgo ozko glavo in zaokroženo brado, je drugi širokega lica in ima dolgo, naravnost naprej štrlečo brado. Ta dva ne moreta biti brata, kar moramo povdarjati, ker je tedaj si lastil naslov rimskega kralja tudi Sigismundov brat Venčeslav češki, odstavljen l. 1400, in kateremu so tudi avstrijski vojvodi ostali dalje časa zvesti. Venčeslav je bil Sigismundu podoben, imel je le krajšo brado. Neka miniatura (gl. Ullsteins Weltgeschichte, srednji vek, str. 399.) ga predstavlja z okroglim licem, kratko redko brado in komaj vidljivimi brki. Rupertov obraz se strinja z njegovim pečatom. Da je na našem reliefu Rupert in ne Venčeslav, se popolnoma ujema s takratnimi razmerami med obema bratoma. Rupertova vlada je bila sicer slabotna, vendar Venčeslav ni mogel nastopiti proti Rupertu radi rodbinskih razprtij in čeških homatij.

Sigismundovo zunanost nam popisuje Enej Silvij Piccolomini, tajnik na dvoru cesarja Friderika III., župnik v Starem trgu pri Slovenjgradcu, pozneje škof tržaški in papež Pij II. († 1464)¹. „Žiga je bil odlične postave, lepih oči, širokega čela, dolge brade“. Ogrski kronist Turocz² pa pravi, da je bil srednje velikosti, lepega obraza, rumenih las in je na ljubo Ogrom, ki so nosili dolge brade, imel dolgo brado. Windecke pravi, da so ga radi njegovega lepega obraza na mnogih krajih slikali. Slike se ne vjemajo; na nekaterih je krasen, na drugih grd: na nekaterih

¹ Aeneas Sylvius, De viris illustribus c. XLI. De Sigismundo imperatore.

² M. Iohannis de Thurocz Chronicon Hungarorum. Pars IV. c. XXIV. (SS. rer. Hungar. ed. Ioh. Georg. Schwandtner I. str. 237.

ima široko lice, na drugih pa ozko, le brada je pri vseh enaka — dolga in naravnost proč stoječa.

Žiga je bil drugi sin Karla IV., kralja češkega in je dobil že v zibel volilno kneževino Brandenburg. To je pozneje prodal svojemu zvestemu pristašu Frideriku iz hiše Hohenzollerjev in je tako položil temelj poznejši pruski dinastiji in kraljevini. Oče ga je l. 1385 oženil z Marljivo, hčerjo Ludovika I., kralja ogrskega iz hiše Anjou. Nevesta je imela podedovati Ogrsko in Poljsko, a po smrti Ludovikovi so Poljaki oklicali mlajšo sestro Jadvigo za kraljico in jo omožili z Jagelom Litavskim, ki je prestopil v katoliško vero in se imenoval Vladislav. Sigismund se je moral zadovoljiti z Ogrsko in še s to je imel velike težave. Kraljica Marija, žena Sigismundova je pa umrla že v svojem 25. letu, dne 17. maja 1395. Potem je vzel Barbaro Celjsko.

Nad Sigismundom vidimo mlado kraljico, Barbaro Celjsko (št. 4), ki je bila že od l. 1401 zaročena s Sigismundom, pa se je radi mladosti ž njim poročila šele v nedeljo 15. nov. l. 1404 na gradu Krapini, torej v bližini naših krajev.¹ Bila je tedaj stara kakih 18 let. Poroka Barbare in smrt Ruperta (1410) sta zopet dva mejnika, med katerima je moral nastati naš relief in to potrjuje naše prejšnje tolmačenje, zakaj je papež odsoten.

Kraljičina postava na reliefu se vjema z opisom Eneja Silvija, ki pravi o njej, da je bila „žena krasnega rastu, visoka, belokožna“ in mnogo mlajša od kralja ter mu je pozneje s svojim razuzdanim življenjem delala mnogo brige. Poroka Sigismundova s Celjanko je vzbudila nemajhno vzgledovanje. Enea Silvij izrecno pravi, da to ni bil enak praven zakon: „Nam regi nubere comitem impar videtur, nec tunc Ciliae comites ut modo sunt, potentes erant, nec illustrati, nam sub domo Austriae censebantur.“ A ker Sigismund ni bil prijatelj avstrijski hiši, je baš zato povzdignil Celjske in jih osamosvojil izpod avstrijske oblasti,² z druge strani pa je s tem na velikodušen način pokazal hvaležnost celjski hiši za mnogotere usluge; zelo razvit čut hvaležnosti je namreč lepa poteza pri Luksemburžanih — v opreki s Habsburžani, ki so pač znali izrabljati zvestobo, hvaležnosti pa so malo poznali.

Na kraljico Barbaro se naslanja neka druga mladenka; laket ji je položila na pleča (št. 5). To je nekoliko čudno. Dvorjanka ne more biti, ta bi kaj takega ne smela storiti. Tako po domače se more vesti le sestra; zato jo imam za Ano,³ ki se je l. 1407 poročila z ogrskim palatinom Nikolajem Gorjanskim, možem, ki je bil že drugič oženjen in l. 1408 50 let star.

¹ Šišić Ferdo, Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba. Zagreb 1902, str. 192.

² Krones Beiträge VIII. (1871), str. 35. — ³ je bila starejša kot Barbara.

Po poroki z Barbaro je kralj Žiga imenoval svojega tasta, mogočnega in izkušenega Hermana Celjskega za bana hrvatskega. S Hermanom so potegnili vsi rojaki in prijatelji celjskih grofov, s tem se je znatno utrdila na Hrvaškem Sigismundova moč nasproti tekmecu Ladislavu Napolskemu. Med drugimi velikaši se je pridružil Hermanu knez Nikolaj Frankapan, s čemur se je zelo prikupil kralju. Frankapan si je mnogo prizadeval, da pridobi Benečane za zvezo s Sigismundom proti Ladislavu, toda Benečani so odbili ponudbo. Nikolaj Frankapan je kot eden najodličnejših hrvatskih velikašev na strani Hermana Celjskega, oziroma Sigismunda prav gotovo ovekovečen na našem reliefu.

Kdo je na desni od kralja Sigismunda, med kraljem in kraljico? Predstavlja priletnega starca z veliko plešo in močno glavo. Glava je čisto podobna Frideriku II. Je torej Herman II., ki je prvi za kraljem¹. Herman II. je bil sin l. 1385 umrlega grofa Hermana I., rojen okoli leta 1350. Ob času, ko je nastal naš relief, je bil že v dobrih šestdesetih letih, kar se vjema ž njegovo podobo na reliefu.

Glavni predstavitelji ali staroste celjske grofovske rodovine kažejo veliko sličnost značaja v svojem hotenju in delovanju. To so možje močne volje, hladne in trezne razsodbe, praktičnega razuma, ki v vseh okoliščinah hitro ugame, kaj bi bilo ukreniti, in zna sebi v prid izkoristiti vsako priložnost. Za red in gospodarstvo imajo zelo razvit čut, dočim čustveno življenje stopa v ozadje, pač pa se v njih javljajo močne strasti; častihlepni so, brezozirni, trdi, zviti diplomatje in hrabri bojovníki. Tak stalen značaj v rodovini predpostavlja tudi gotovo telesno konstitucijo². Zadnjega Celjana Ulrika II. in njegovega očeta Friderika II. opisujejo kronisti kot krepka moža, visoke, suhe postave s širokimi prsi, prave viteške postave. O Frideriku II. pa pravijo, da je bil celo podoben svojemu očetu Her-

¹ Določitev Hermana II. je rajnemu pisatelju delala dokaj preglavice. Njegovi tozadevni zapiski si nasprotujejo. Najprej je mislil, da je Herman Celjski tisti starec v plašču na desno Mariji, ki ima za petami celjski grb, češ, „za patriarhom kleči njegov vazal Herman II.“

Izvirne podobe Hermana Celjskega nimamo. V samostanu Lipoglavi na Hrvaškem, ki ga je on ustanovil, je sicer stara podoba Hermanova, toda za nas brez vrednosti, ker je šele iz baročne dobe in dotični slikar nikdar ni videl celjskih gospodov. Lipoglavska podoba predstavlja moža okrogle glave, z brki pod nosom in obrbitim obradkom, kratkega vratu, kaj takega se pa nahaja le pri čokatih ljudeh, dočim so bili celjski grofi visoki, suhi, koščeni. Vse to se sicer vjema s podobo na levo Mariji pod št. 12. Toda koga drugega naj iščemo med kraljem in kraljico, če ne očeta? Pri svoji numeraciji je dr. St. tudi označil to podobo z besedo „Vater“, okrog so pa sinovi in hčere.

² Krones, Graf Hermann II. v. Cilli v „Mittheilungen d. H. V. f. St.“ XXI. (1873), str. 107, 108.

manu II.¹ S takimi proporcijami se vjemajo v celjski minoritski cerkvi ohranjene lobanje, ki kažejo na fiziološko podlago prej opisanega značaja.

L. 1396. je Herman II. že bil vdovec, za ženo je imel Elizabeto Schaumberg, pač pa še je takrat živela njegova mati Katarina Bosanska, ki je pa umrla pred l. 1408, torej je ni iskati na naši podobi.

Temelj moči in slave celjski rodovini je položil baš Herman II., ki je najbolj tipičen Celjan. Doživel je burne doživljaje v svoji rodovini in učakal visoko starost. Telesno in duševno še čilega ga je dohitela smrt pri njegovem zetu Sigismundu v Požunu 13. oktobra l. 1435. Prepeljali so ga v pletersko kartuzijo in tam pokopali; o njegovem grobu pa v pleterski (opuščeni) cerkvi ni več duha ne sluha.

Herman II. je imel tri sinove in tri hčere: Friderika II., Hermana III. in Ludovika. Ti so tukaj za njegovimi zeti in sicer na desni od Nikolaja Gorjanskega. Friderik je krasen mož v rdeči halji, z lepimi lasmi in klinasto brado; dal je veliko na čedno zunanjščino. Enea Silvij pravi, da je še kot petdesetleten mož skrbno gojil lase. Po tedanji šegi so namreč lase kodrali, barvali, s pomado in balzamom močili ter pustili dolge, da so padali na pleča; bolj postarani možje pa so jih privezovali v višini obradka.

Friderik (št. 7.) je bil rojen okoli l. 1373, torej je imel l. 1408 nekaj čez 30 let; njegovi bratje pa so bili primeroma mlajši in najmlajši Ludovik (št. 34) je še bil deček. On je veljal za dediča cesarju neposredno podložnega grofa Ortenburškega. Zato ima tukaj neko pokrivalo na glavi, medtem ko so njegovi bratje ter ogrski in ptujski zet nepokriti. Umrl je v mladih letih l. 1417, prvi (pravi celjska kronika) tako mlad, da ga še zaročili niso, kar se je tedaj navadno godilo v zgodnji mladosti. Torej se vse to prav dobro strinja z našo podobo.

Herman III. (št. 32) je predstavljen kot mladenič z dolgimi lasmi. Kmalu po l. 1400 a pred l. 1407 se je poročil z Elizabeto iz bogate rodovine Abensbergov. Ko mu je ta okoli l. 1424 umrla, je vzel Beatriko, hčer bavarskega vojvoda Ernesta Wittelsbacha. Herman III. je kmalu

¹ Enea Silvij tako-le opisuje Friderika II.: Hoc tempore non longe ab anno quinquagesimo fuit; quamvis adhuc nutriendis crinibus operam daret. Vir statura procerus, eminenti pectore, osse multo, carne modica, crure tenui, vultu pallenti, grandioribus oculis atque sanguinolentis, voce rauca, alto corde, ingenio perspicaci, sed vario et inconstanti; neque labore fatigabilis, neque libidine satiabilis, fidei promissorumque parum tenax, simulator atque dissimulator, alieni raptor, sui prodigus, dicendi agendique iuxta promptus. L. c. 214. — O njem pa pravi dalje: Comes Senior Fridericus nomine, Hermano genitori corporis proceritate maiestateque par, sed animi moderatione plane dispar, durus atque intractabilis, sanguinis avidus, crudelitati et avaritiae deditus, hostis cleri, divini cultus inimicus, subditis gravior, vicinis odiosior, nulli amabilis, gulae indulgens, libidini indulgentior.

potem pri Radovljici padel s konja in se ubil l. 1426. Zapustil je le hčerko Marjeto, ki je bila zadnji ženski potomec celjske rodovine.

Kje nam je iskati ženo Friderika II. Elizabeto Frankapansko in ženo Hermana III. Elizabeto Abensberg, obe stari nekaj čez 20 let? Na levi (heraldično) strani jih ne moremo iskati. Zakaj za tremi Hermanovimi hčerkami sledi neka postarna oseba, ki ne napravlja plemiškega vtisa (št. 33). Obedve sta marveč na desni strani Marije. In sicer je Abensbergova (št. 20) poleg ptujske gospe, ravnotako kakor je njen mož Herman (št. 35) poleg ptujskega gospoda.

Elizabeta (št. 29) pa je ravno tako prva za cesarjem, kakor je njen mož Friderik prvi za kraljem. Elizabeta je še mlada. Star mož, ki pred njo kleči, je njen stric Nikolaj, knez Frankapan (št. 30). Zadaj za njo pa je njena mati Katarina Carrara, hči gospodarja Padove (št. 28). Podlaga za to je, ker se nahaja na oboku cerkve grb modruški na zadnjem mestu, torej je ta rodbina v odlični meri prispevala pri zidanju cerkve. Legenda pripoveduje, da so cerkev zidali razni plemiči, nazadnje pa jo je neka silno bogata gospa dodelala. Ta bogata gospa brez moža bi utegnila biti Katarina Modruška Frankapanska, ki je razpolagala s silnim bogastvom.

Elizabeta je bila namreč edina hči Katarinina s Štefanom Frankapanom. Po moževi smrti je prišla Katarina navzkriž s svakom knezom Ivanom Frankapanom, odselila se je v naše zemlje ter se držala bolj svoje hčeri in tako je prišla na naš relief.

Zadaj za škofom kleči postaran mož (št. 12), podoben palatinu Nikolaju Gorjanskemu, v ozadju od njegove levice sta dve ženski (št. 19, 20), ena je najbrž njegova žena, mlajša pa hči, pred in zadaj za njim pa plešast benediktinec s kapuco. Pri teh osebah pisatelj ni mogel dognati identičnosti. Najbrž je pod fig. 12. Friderik Ortenburški.

Ulrik I. Celjski, stric Hermana II., brat njegovega očeta Hermana I. je imel v drugem zakonu za ženo Adelhajdo, grofico Ortenburško in je ž njo imel sina Viljema, očeta poljske kraljice Ane. Ker je z Viljemom izumrlo moško potomstvo Ulrikove linije celjskih gospodov, je Friderik Ortenburški, ki tudi ni imel potomstva, svoja ogromna posestva namenil najmlajšemu sinu Hermana II. Ludoviku. Tudi sicer je Ortenburžan vedno stal ob strani Hermanu II. v takratnih političnih zadevah, zato je celo naravno, da so tudi njega ovekovečili na našem reliefu.

Benediktinca pod št. 25 je dr. Stegenšek smatral za sina Stiborja, vojvoda erdeljskega. Njegovo ime ni znano; l. 1410 je postal škof v Jagru (Eger) na Ogrskem.¹ Ta določitev pa ni gotova, ker ni znano, da bi bil ta Stibor benediktinec, pač pa je bil, preden je postal škof, kanonik v Plocku.

¹ Eubel, Hierarchia I. str. 78.

Poleg Marije na desno kleči klerik z mozetto (št. 15). Dr. St. je spoznal v njem Hermana, nezakonskega a pozakonjenega sina Hermana II. Celjskega. L. 1412 je postal škof brizinški, dasi še ni imel postavne starosti za škofa. L. 1420 je posvetil novo cerkev pleterske kartuzije, umrl je leta 1421.

Pod št. 9. kleči mlad mož z vojvodskim klobukom, kakor je bil še v 14. stol. v navadi. Mislili bi lahko na štajerskega vojvoda Ernesta Železnega, ki je bil takrat kakih 28 let star in drugič oženjen z mazovsko kneginjo Cimburgo, a zoper to je vojvodski klobuk Ernestov, ki je imel zobčast rob, kakor kaže ohranjeni izvornik v Klosterneuburgu in pa med drugim tudi grobni kamen Ernestov, ki je bil tudi bradat, v runskem samostanu. Ernest je bil v vednem sovraštvu s Sigismundom, a tudi razmerje do Celjskih ni bilo prijazno, zlasti je bilo napeto okoli l. 1408 do 1409, ko je nastal naš relief.

Tukaj so Celjani sami med seboj, to je njihovo sorodstvo, vojvoda bi jih le motil. Omenjeni klobuk pa je znamenje knežje časti, neposredne odvisnosti od kralja in pristaje tudi možu druge sestre kraljice Barbare: goriškemu grofu Henriku IV. Njegova žena Elizabeta pa stoji zgoraj pri Barbari (št. 5) kot tretja, pa nekoliko ločena.

Iz Stegenškovih zapiskov je razvidno, da je v tej figuri iskal tudi Friderika Ortenburškega. A ta je bil takrat že prileten, ker je obupal nad svojim potomstvom in določil sina Hermana Celjskega za dediča. Figura kaže mladega moža, kar bolj sodi za 32 letnega Henrika Goriškega. Potem imamo v spodnji vrsti reliefa same zete Hermanove.

Henrik je bil rojen l. 1376, torej l. 1408 v 32. letu. Ob smrti očetovi (1385) je bil še mladoleten in je zato z bratom Ivanom Meinhardom bil pod varstvom krškega škofa Ivana IV.; l. 1398 ju je cesar Venčeslav investiral z grofijo, l. 1406 pa je ogrski kralj Žiga Ivana imenoval za svojega svetovalca z letno plačo 2000 goldinarjev. L. 1400 se je oženil z Elizabeto Celjsko, ki je dobila 12.000 zlatnikov za doto,¹ ki je imela z njim hčerko Marjeto, l. 1433 poročeno z bavarskim grofom Pettingen. Z možem je morala Elizabeta († 1426) veliko potrpeti, a šele njegova bogata druga žena Katarina, hči palatina Nikolaja Gorjanskega, je svetu razoznala, kakšen je bil. Občeval je rajši s kmeti ko z gospodo, umazan v opravi, razgaljenih prs, pijanec in vedno solznih oči. Včasih je o polnoči zbudil svoje otroke in jih je silil piti, da ne bi žejni spali! Enkrat ga je dala žena zvezati in v stolp zapreti, otrokom pa so imenovali Ulrika II. Celjskega za vzgojitelja². K sreči so ti posnemali pametno mater.

¹ Njegov mlajši brat Janez Meinhard pa se je l. 1422 vdrugeč oženil z Nežo, sestro Bernarda Ptujškega.

² Tentamen genealogico-chronologicum promovendae seriei comitum et rerum

Ptujski gospod Bernard (št. 10), ki sledi, spada tudi v obitelj, ker njegova žena je bila najbrž hči grofa Hermana II. Celjskega, kakor imenovane tri sestre.

Druga hči Hermana II. Celjskega, Ana (št. 6), je bila omožena z močnim palatinom Nikolajem Gorjanskim (št. 8). Dne 1. avgusta 1405 se prvič omenja kot njegova žena. Nikola Gorjanski je poleg Hermana C., Frankapana in Stibora glavni steber Sigismundove stranke na Hrvatskem.

Kardinal za cesarjem (št. 17) je jako mlad; ogrski in naši kraji so tedaj imeli samo enega kardinala: Valentina, administratorja škofije v Pečuhu. Ta pa je bil že star. Postal je škof v Pečuhu J. 1374, l. 1383 je postal kardinal, a je še naprej upravljal pečujsko škofijo do svoje smrti 19. nov. 1408¹. Ako bi starejši kardinal na našem relijefu (pod št. 24) res bil kardinal Valentin, bi bil moral osnutek za relijef nastati pred dnevom njegove smrti. Mlad kardinal je torej kak laški kardinal, kot prvi za cesarjem zastopnik kardinalskega kolegija in sicer je po našem mnenju stričnik rimskega papeža Gregorja XII. — Anton² Corrario. Ko se je šlo za udeležbo pizanskega zbora l. 1409, so poslali zedinjeni kardinali avignonskega in rimskega papeža na Nemško na državni zbor v Frankobrod kardinala Lindulfa, rimski papež Gregor pa je izmed kardinalov, ki jih je pred pobegom prejšnjih izvolil, poslal nečaka Antona Corrario. Nemški knezi so stopili na stran Lindulfa, ki je šel potem v Prago k ne več pripoznanemu cesarju Venčeslavu, cesar Rupert je pa potegnil z Antonom. Ker je Rupert legitimen kralj rimske države, ravnotako je tudi Anton legitimen zastopnik in tako skoro ni dvoma, da je on predstavljen.

Dostavek izdajatelj ev. Ta podmena dr. St. ni dovolj utemeljena. Ni verjetno, da bi bil na relijef sprejet papežev poslanik-nečak, njegov gospod in stric, papež sam, pa izpuščen. Na relijefu vidimo osebe, ki so z ustanoviteljema v sorodstvu ali pa so imele posebne zasluge za kralja Sigismunda in celjske grofe. Med takratnimi kardinali nahajamo moža, ki je v sodobnih političnih razmerah odločno stal na strani Sigismundovi. To je Janez Dominici iz dominikanskega reda, ki je v marcu 1408 postal škof v Dubrovniku ter ga je Gregor XII. še istega leta 9. maja imenoval za kardinala. Umrl je v Budi l. 1419. L. 1832 ga je Gregorij XVI. prištel med blažene.

* * *

¹ Goritiae, conscriptum a Rudolfo Coronini, s. r. i. comjte de Cronberg. Viennae 1759, str. 131—183; 345—364. — Carl Freih. v. Czoernig, Das Land Görz und Gradisca. Wien 1873, str. 554—563.

² Eubel, Hierarchia catholica medii aevi I, str. 410.

³ Dr. Stegenšek ga imenuje Angelo Corrario, a to ime je imel poprej papež Gregorij XII. sam, dočim se je njegov nečak zval Anton ter je bil škof v Bolonji.

Težje je radi škofa (št. 11). Legitimen škof za vse kraje južno od Drave je bil škof oglejski. Celjski grofi so imeli oglejske zajme. Tam je vladal od l. 1402 Anton Panciera, dober prijatelj celjskega grofa Hermana II. Eden podložnikov ga je pa zatožil pri rimskem papežu Gregoriju in ta ga je, ne da bi ga zaslišal, l. 1409 odstavil in je imenoval bivšega šibeniškega in potem konkordijskega škofa Antona de Ponte za patrijarha, imenovanje pa je izvršil na Furlanskem šele 19. junija l. 1409, ko je prišel obhajati cerkveni zbor v Čedad. Vendar Anton de Ponte ni mogel nastopiti oglejske stolice. Papež Gregorij XII. sam je moral nagloma zapustiti Furlansko, ker je bil v nevarnosti, da ga Benečani v zvezi s prejšnjim patriarhom vjamejo. Anton Panciera se je pridružil pizanskemu papežu ter ga je naslednik Aleksandra V. Janez XXIII. leta 1411 imenoval za kardinala ter mu je še kot kardinalu ostal priimek „Aquilèiensis“.

Ako je torej osnutek za naš relief nastal koncem l. 1408 ali začetkom 1409, je lahko v tem škofu predstavljen Anton Panciera ali Panzerinus. In to bi nam zopet pojašnjevalo, zakaj ni na reliefu papeža.

Ker nam pa relief po vsej verjetnosti predstavlja osebe, ki so se posebno odlikovale v političnih dogodkih l. 1407—1408 ter se zbrale v Budi okoli kralja Sigismunda po njegovi bosanski zmagi, pride komaj v poštev oglejski patriarh, pač pa stopa v ospredje nadškof splitski Andrej de Gualda (Gualdi), ki je upravljal splitsko nadškofijo od l. 1389. Ker je pa v Splitu gospodaril mogočni Hrvoje Vukčić, ljut sovražnik Sigismundov, je Andrej kot pristaš kraljev moral odstopiti. Ko se je leta 1407 Sigismund pripravljal na novo vojno proti Bosni, je skušal na vsak način radi večje varnosti skleniti zvezo z Benečani ter je v ta namen poslal v Benetke pečujškega škofa kardinala Valentina in svojega gorečega pristaša, odstavljenega splitskega nadškofa Andreja Gvaldi. Benečani so ponudbo odbili, pač pa sta ista dva moža izposlovala na papeškem dvoru v Rimu, da je Gregorij XII. 9. novembra 1407 pozval ves krščanski svet, naj pomaga Sigismundu, „katoliškemu vladarju“ (princeps catholicus) v križarski vojni zoper Turke, arijance, manikejce in druge nevernike v balkanskih deželah.

To je končno pomagalo. Sigismund je zlomil sicer žilav odpor bosanskih velmož. Nadškof Andrej je začetkom l. 1408 postal upravitelj jagerske škofije, ker je njen pravi škof Tomaž bil zbežal v avstrijske dežele in tam zbiral čete, da udari na Ogrsko. To je pa avstrijskim vojvodom delalo neprilike, zato so ga dali ujeti in zapreti v neko trdnjavo. Povse je torej naravno, da je nadškof Andrej, ta za Sigismunda veleza-sluzen mož bil deležen budimskega slavja in je prišel na naš relief.

V poštev pride tudi ogrski primas, nadškof ostrogonski Janez Kanižaj (1387—1418), prijatelj Žige in njegov sobojevnik pri Nikopolju,

ki je kronal kraljico Barbaro, četudi je bila to predpravica škofa pečujškega. Kot škof je bil ugleden mož, ki je posebno povzdignil šolstvo. V l. 1408/9, ko je bila kaloška nadškofija nezasedena, je bil on edini metropolit na Ogrskem in Hrvatskem, le v Dalmaciji je bil metropolit v Splitu. Bradat škof pod št. 61 pač ne bo kak dalmatinski škof, ker ti so stali pod neposrednim vplivom Italije, kjer so se škofje in papeži v tistem času brili. Pač pa je dolga brada bila pri Ogrih v časti in tako smemo v bradatemu škofu iskati prej primasa Kanižaja.

Od menihov so na reliefu zastopani benediktinci, minoriti in kartuzijani. Med benediktinci nam je brezdvomno iskati opata ali morda tudi priorja gornjegrajskega samostana, kateremu je Herman II. bil naklonjen. Za l. 1408 je Orožen¹ izsledil v Gornjem gradu opata Wülfinga II. Leta 1409 pa se že omenja opat Nikolaj; ker je to leto pizanski papež Aleksander V. potrdil samostanu neke predpravice, so najbrž gornjegrajski benediktinci pristopili k pizanski stranki in je vsled tega moral prejšnji opat — neutralec ali gregorijanec — odstopiti.

Med minoriti na reliefu so gotovo tudi grajski kapelani celjskih grofov, ker so imeli vedno po dva minorita za grajska kapelana. Mogoče so zastopani tudi ptujski minoriti. Zelo čudno pa je, da ni na reliefu nobenega dominikanca, ko je vendar Bernard Ptujski bil velik dobrotnik dominikanskega samostana v Ptujju in tudi Herman II. Celjski jim je dajal letno dve marki dohodkov iz rogaškega posestva.² Razlog bo pač ta, ker nobenega ni bilo v Budi, kjer je umetnik posnel sliko za relief.

Menih pod št. 27. ima sicer belo haljo, toda dominikanec to ni, ker dominikanci nosijo čez belo haljo še črn plašč, temveč ta menih je kartuzijan.

Najodličnejši kartuzijan v naših krajih je bil tedaj general rimske obediince kartuzijanskega reda — Štefan Makoni, ki je bival v žičkem samostanu. Umrl je l. 1424 v sluhu svetosti in v Sijeni so njegovo podobo dali naslikati na mestno obzidje. L. 1626 je izdal Jernej Sijenski njegov životopis s podobo njegovo. V reliefu posebno, pa tudi v risbi je značilen oster obradek in lahko z gotovostjo trdimo, da je tukaj njegova podoba.³

Na koncu reliefja na desni strani kleči Hermanova hči, ptujska gospa, kot ustanovnica (št. 13). Pred njo je celjski grb. Deklica (št. 14) ji nosi vlečko. Celjska kronika je ne omenja, ker našteva le tri zakonske otroke: Der Herr hatte . . . Söhne und Töchter . . . Kronist je bil menih v minoritskem samostanu v Celju. Ta je imel veliko dobrot zahvaliti celjski grofovski rodbini, zato pa slabosti svojih zaščitnikov zamolči.

¹ Das Bisthum und die Diöcese Lavant II., 162—163.

² Kovačič, Dominikanski samostan v Ptujju I., str. 59.

³ Več o njem gl. Stegenšek, Konjiška dekanija str. 228—234.

Noče jih še po smrti opravljati. Svojega nezakonskega sina Hermana je oče pripoznal za svojega, zato je gotovo tudi ptujška gospa nezakonska hči, a legitimirana, ker ima pravico do celjskega grba.

Po starih vesteh je bil ptujski gospod Bernard dvakrat oženjen; drugič z grofico Valburgo Magdeburško. Na oboku črnogorske cerkve sta grb vurberški in ptujski ločena, dasi so ptujski gospodje posedali Vurberg že od l. 1247¹.

Bernard Ptujski se omenja od l. 1386 naprej v kakih 40 listinah deželnega arhiva v Gradcu, a v nobeni listini se ne omenja njegova žena ali kaka njegova rodbinska vez. Zadnja listina, ki jo je izdal Bernard, je z dne 10. junija 1420, l. 1421 je bil najbrž že mrtev.

Zanesljivo oporo za sorodstvo med Ptujskimi in Celjskimi nam daje listina, izdana v Krapini 20. marca 1427,² v kateri se Herman Celjski imenuje „ujec“ (Oheim) Friderika Ptujškega. Pojem besede „Oheim“ je v srednjeveških listinah dokaj prožen in dopušča v našem slučaju različne možnosti. Lahko bi bil tudi kateri prednik Bernardov imel kako Celjanko za ženo ali pa Celjan Ptujčanko. Toda če razmotrujemo listino v zvezi z grbom na reliefu in na portalu črnogorske cerkve, dobimo bolj konkreten obseg za „Oheim“ v listini iz leta 1427. Osebi, ki imata na reliefu pri sebi celjski in ptujski grb, sta morali živeti ob času, ko je nastal osnutek za relief, ne nanaša se pa na rodbinske vezi prednikov. Izključeno je tudi, da bi bil morda Herman II. imel za drugo ženo kako Ptujčanko, morda teto Friderikovo, ker potem bi ptujski grb stal pri ženski in ne pri moški figuri.

Na portalu sta celjski in ptujski grb združena po vurberškem grbu. Gotovo je, da so pri stavbi sodelovali Ptujčani in Celjani; vurberški grb so pa sprejeli ptujski gospodje, odkar so posedali Vurberg. O kakih posebnih vurberških gospodih začetkom 15. stol. ne moremo govoriti. Raisp (Pettau str. 252) poroča, da je Bernard imel za prvo ženo Marjeto Vurberško ter da je ž njo priženil Vurberg in vurberški grb. Listine o tem ne vedo prav ničesar.

Ako se beseda „Oheim“ vzame v navadnem pomenu, bi mati Friderikova bila sestra Hermana II. in morda nezakonska hči njegovega očeta Hermana I. A potem bi že bila precej v letih takrat, ko se je rodil Friderik. „Oheim“ znači lahko tudi v srednjeveških listinah materinega očeta. Torej je sorodstvo ptujške gospe s Celjani zagotovljeno, ni pa popolnoma gotovo, da je bila Bernardova žena nezakonska in pozakonjena hči Hermana II. Celjskega. — Kdo je pa tista deklica, ki ji drži vlečko?

¹ Muchar V., 209; Slekovec, Wurtemberg 23. Do l. 1244. so Vurberg posedali Stubenbergi, tega leta je Amblreich von Stubenberg zastavil Vurberg Schweikardu Hollenburškemu. Loserth (Stubenberg) je to celo prezrl.

² Dež. arhiv v Gradcu št. 5098 c.

Navadni dvorjanki-služkinji pač niso izkazali te časti, da bi prišla na relief. Legenda pripoveduje, da sta ustanovitelja črnogorske cerkve imela slepo hčerko, ki je spregledala in v zahvalo sta začela staviti cerkev. Če je v tej legendi kaj historičnega jedra, je morda ta deklica hčerka Bernarda Ptujskega in Valburge Celjske, o kateri sicer zgodovinarji ničesar ne vedo. Ali pa je morda Valburgina hči iz prvega zakona?

Zgoraj omenjena opazka Eneja Silvija o neenakopravnosti ženitve med Sigismundom in Barbaro ni povse opravičena; saj so že prej Celjski stopili v rodbinske vezi s kraljevimi hišami. Ne samo da je mati Hermana II. bila bosanska princesinja, temveč že l. 1382 je dobil Viljem, bratranec Hermana II. po očetu za ženo zadnjo Piastovko, poljsko princesinjo Ano. Iz tega zakona se je rodila edina hčerka Ana, katero je po očetovi zgodnji smrti (1392) vzel v skrbništvo stric Herman II. ter jo l. 1400 zaročil s poljsko-litavskim kraljem Vladislavom Jageloncem. Temu je namreč l. 1399 umrla prva žena Hedviga, sestra prve Sigismundove žene Marije. Prav to je bil najbrž povod, da je tudi kralj Sigismund zaprosil za roko Hermanove hčeri Barbare. Poljski kronist Długosz pripoveduje, da se je Ana Celjska le s težavo priučila poljskemu jeziku, kar je zelo značilno, ko je vendar njena mati bila poljska princesinja. Tudi Ana je zgodaj umrla, a l. 1408—1411 je še živela, zato je težko misliti, da bi ta odlična Celjanka bila izpuščena na našem reliefu. Toda krono ima na glavi le Barbara. To je umljivo iz takratnih političnih razmer. Poljsko krono je mislil dobiti s svojo ženo Marijo Sigismund sam, pa mu je spodletelo. Poljaki niso marali zanj in njegovo soprogo, temveč so si izvolili za kraljico njeno sestro, ki je vzela v zakon dotlej še paganskega Jagelonca Vladislava. Bilo bi torej netaktno, če bi na istem reliefu v kraljevskem ornatu figurirala žena njegovega tekmeča. Ni pa bilo pomisleka, sprejeti njen portret med sorodstvo celjsko. Verjetno je torej, da ona krasotica z živim pogledom ob desnici Marijini (št. 70), v enaki vrsti kakor hčeri Hermanove, predstavlja poljsko kraljico Ano, hčer Viljema Celjskega.

Razmere med Sigismundom in poljskim dvorom sicer niso bile pristrčne, pa tudi sovražne ne, vsaj v oni dobi, ki pride za nas pred vsem v poštev. Ko je l. 1409 pretela vojna med kraljem Vladislavom in nemškimi vitezi, je Sigismund poslal svojega tasta Hermana Celjskega, da bi posredoval med nasprotniki. Po Hermanovem prizadevanju bi se imela poljski in ogrski kralj sniti na razgovor, a od poljske strani je prišel mesto kralja le veliki knez litavski Vitold. Mirovno pogajanje ni uspelo, prišlo je do ljute borbe in končno do glasovite grūnwaldske bitke 10. julija 1410, v kateri so bili nemški vitezi strahovito poraženi. Zmage pa Vladislav ni mogel popolnoma izkoristiti, ker je posegel vmes Sigismund, ki je postal medtem nemški cesar. Vdrl je v jugovzhodne pokrajine polj-

ske države, ko je kralj na severu preganjal nemške viteze. Sploh je v tej vojni igral Sigismund jako nečastno ulogo; z ene strani je zagotavljal poljskega kralja, da na noben način ne bo podpiral nemških vitezov, istočasno pa je skrivaj tem obljubil svojo pomoč. Končno je bil mir sklenjen in oba vladarja sta se sešla v ogrski prestolnici, kjer so se vršile ob tej priliki velikanske slavnosti. Tudi kraljica je prišla v posete k svoji sorodnici. Ker je razmerje med ogrskim in poljskim dvorom bilo l. 1408 še dokaj prijazno, je celo verjetno, da je tudi takrat prišla kraljica Ana v Budo, kjer se je takrat mudilo več njenih sorodnikov, ki so slavili zmago proti Ladislavu Napoljskemu in bosanskim vstašem. In to nas zopet potrjuje v mnenju, da je tudi kraljica Ana predstavljena na našem reliefu, četudi ne v kraljevskem ornatu.

V poštev pride na našem reliefu tudi Stibor iz Stiboražice, vojvoda erdeljski, Poljak po rodu. Žena mu je bila morda sestra Nikolaja Modruškega, ki je bila oženjena z nekim Poljakom; morda s Stiborjem? Hrvaški zgodovinarji ga imenujejo Šćibor Šćiborić; bil je eden najvplivnejših mož Sigismundove stranke. V ustanovni listini zmajevega reda, ustanovljenega 12. decembra 1408 se med vitezi prvega razreda na petem mestu imenuje Šćibor Šćiborić. Ker je bil s Celjskimi v tesnem prijateljstvu, je več ali manj gotovo predstavljen na našem reliefu, ali težko je določiti, pod katero figuro.

Bradat mož v zlatem plašču in s frigiško zlato kapo na glavi (št. 56) je najbrž kak višji uradnik¹, morda „stotnik v Gorici in na Krasu“².

¹ Tako kapo je nosil v srednjem veku ruski veliki knez, a njegova podoba je izključena. Mogoč pa bi bil Vitold, veliki knez litvanski, sorodnik celjskih grofov in osebni prijatelj kralja Žige. Iz Krakova se mi je javilo, da je Vitoldov portret sicer neznan, da pa se obraz črnogorske figure ne strinja z znaki obitelji Vitoldove, v Moskvi pa je pogledal g. dr. Fr. Kidrič v muzeju ter je zvedel, da litvanski knezi niso nosili frigiškega pokrivala.

Tudi benečanski dož ima tako kapo iz brokata in podoben plašč s pokoncju stoječim ovratnikom, le vrh kape je v podobi roga vsločen in naprej zavihan (il corno ducale). V poštev bi prišel dož Michele Stenico, ki je po poročilu ravnatelja kr. knjižnice sv. Marka v Benedkah res nosil polno brado, ne pa njegov prednik in ne naslednik.

Dostavek izdajateljcev: Politično razmerje med tem dožem in Sigismundom nikakor ne govori za to, da bi v tej podobi smeli misliti na doža. Sigismund si je sicer mnogo prizadeval, pritegniti Benečane na svojo stran v borbi proti Ladislavu Napoljskemu, a Benečani so dosledno odklanjali zvezo z njim, na zunaj se kazali nepristransko, natihoma pa spocetka podpirali Ladislava, pozneje pa gledali na to, da se nobeden teh dveh tekmecev ne ojači na jadranski obali, ker so pričakovali končno dobiček za sebe, kar se jim je tudi posrečilo, ko so Zader kupili od Ladislava, polagoma se pa polastili še drugih važnih mest in otokov dalmatinskih.

² Goriški zgodovinar Gius. don Della Bona je objavil pod zaglavjem goriških stotnikov (serie dei capitani ed altri pubblici funzionari, che nei secoli XIII, XIV e XV hanno governato la Contea di Gorizia) goriški grb in nad njim mesto čelade pokoncju

Na levo od Marije slede nad celjskim sorodstvom razni vladarji na Balkanu, ki so bili v stiku s kraljem Sigismundom ali Celjskimi. Na desni strani pa so nad modruško gospodo vladarji severne Italije. Tu so bile takrat 4 samosvoje državice: beneška ljudovlada, Mantova z župani (podestà) iz rodu Gonzaga, v Ferrari grofje iz rodu Este, v Milanu pa vojvodi iz rodu Visconti. Portret št. 71 je dr. Stegenšek v svojem osnutku označil z besedico „Mailand“, torej bi to bil takratni milanski vojvoda, kruti Maria Giovanni, ki je nastopil vladno po svojem očetu Giovanni Galeazzo († 1402).

Od raznih domačih velikašev so prav gotovo na reliefu iskati: srbski despot Štefan Lazarevič, ki je prvi med vitezi prvega razreda na ustanovni listini zmajevega reda, potem mačvanski ban Ivan Morović, zvest pristaš Sigismundov in prijatelj Hermana C., severinski ban Pipo de Ozora, eden izmed vojskovodij v bosanski vojni. A njih portreti se ne dajo določiti, ker nam niso na razpolago njih stare slike. Le bosanske vladarje je skušal dr. St. uganiti.

Osebe nad celjsko obitelji napravljajo čuden vtis, nekatere so temnega obraza in nosijo pokrivala, kakršna se ne najdejo v zbirki zapadnih noš. So-li to telesni stražniki Sigismunda ali pa njegovi bani? Ti bi ne bili, pokriti, pokrivala značijo samostojne kneze, to so vladarji ob mejah ogrsko-hrvaškega kraljestva, mejaši turške države.

Med njimi je bosanski kralj Štefan Ostoja, potem njegov sin in prestolonaslednik (zato trak v lasch). Štefan Ostojič, potem pride najbrž odstavljena kraljica Helena Gruba¹ in odstavljen kralj Štefan Tvrtko II. Štefan Ostoja stoji na desnici kraljice Barbaré; bil je njen stric, tudi bosanska hiša je sorodna s celjsko.

Klaič—*Iv. v. Bojničić, Geschichte Bosniens von den ältesten Zeiten bis zum Verfall des Königreiches, Leipzig, 1885, str. 345 in Krones (str. 235) trdita, da je bila Katarina, žena Hermana I. Celjskega, hči Tvrtka I. A to ne gre, zakaj Tvrtko I. je bil l. 1353 še mladenič, ravnotako njegov brat*

stoječo ravno frigiško kapo. Goriški grofi svojih posestev navadno niso upravljali, za razne oddelke so imeli stotnike v Trevisu na Furlanskem, v Lienzu na Tirolskem in v Gorici. Zadnji se je imenoval „Capitaneus Goriziae et Carsie“ (Krasa) in je obstal ta urad od l. 1218—1527. Kapitan je nižji plemič, ki je skrbel za zunanji in znotranji mir, vodil sodstvo in čete. Znano nam je več njihovih imen, ne pa za l. 1408 do 1409. (Della Bona, *Strenna cronologica per l'antica storia del Friuli e... di Gorizia* 1856, 112. Czernig, l. c. 693.) V celjski grofiji ni bilo te uredbe, kolikor sem mogel dognati. Vitovec na pr. je bil le vojaški poveljnik (hauptmann über den gereisigen zeug. Krones, l. c. II, 85).

¹ Drži se samooblastno kakor vladarica; tudi je prestara, da bi bila Ostojeva žena — Kujava. Zadnjič se Gruba imenuje l. 1399, po našem tolmačenju bi bila še živela l. 1409.

l. 1355, Herman I. pa se je že l. 1360 poročil s Katarino in njun sin Ivan se je l. 1369 že zaročil z grofico Pfannberško.¹

Štefan Tvrtko I. se je dal l. 1376 venčati za kralja ter privzel krščansko ime Štefan, l. 1390 je postal tudi kralj hrvatski in dalmatinski ter je ponosno izjavil, da je katoličan; s tem je dosegla bosanska država svoj največji obseg. Njegova sestra Katarina je bila mati Hermana II. Celjskega.

Sledil mu je mlajši brat Štefan Dabiša in po njegovi smrti njegova vdova Helena Gruba mesto nedoletnega sina. Bila je slabotna v vladanju in ko so l. 1398 vdrl Turki v deželo, se je pokazala popolnoma nezmožna. Tedaj jo je izpodrinil nezakonski sin Tvrtka I. Štefan Ostoja, a tudi on ni mogel zlomiti premoči bosanskih velikašev. Zbežal je v Budo h kralju Sigismundu in se z njegovo pomočjo vrnil v Bosno. A knezi so ga vseeno odstavili (l. 1404) in na prestol so poklicali Tvrtka II., Ostoja pa se je zaprl v svoj grad Bobovac.

Kralj Sigismund se je zavzel za svojega varovanca ter je šel l. 1405 z vojsko v Bosno, a brez uspeha, pozneje se je obrnil za pomoč na papeža, ki je razglasil križarsko vojno zoper krivoverne (patarenske, bogomilske) Bošnjake. S 70.000 mož je udril Sigismund 1408 v Bosno, vzel mesto za mestom, slednjič tudi trdnjavo Dobor, kjer je zajel Tvrtka II. Odpeljal ga je seboj v Budo, kjer se je odpovedal prestolu in preživel nekaj let.

Ko so l. 1427 Turki grozili z vpadom, je sporočil Štefan Ostojic vso Bosno svojemu sorodniku Hermanu II. Celjskemu, da bi dobil pomoči z Ogrske in od zapada. Bil je zaman. Nazadnje je zbežal pred domačimi nasprotniki k Hermanu, ko pa se je zopet vrnil v Bosno, se je pokoril sultanu. Po njegovi smrti (1444) niso marali bosanski velikaši za postavnega dediča Ulrika II. Celjskega, vnuka Hermanovega, temveč so izvolili za vladarja nezakonskega polubrata rajnega kralja Štefana Tomaža Ostojica.

¹ Vladislav † 1353
ž. Helena Šubić iz Klise

Štefan Tvrtko I. (1353—91)	Štefan Dabiša (1391—95)	Katarina
nezak. sin	ž. (o. 1378) Dorotea (Bolgarska) † 1379	m. Herman I.
Štefan Tvrtko II. (roj. pred l. 1382)	ž. Helena Gruba (1395—98)	Celjski
Stefan Ostoja (1398—04; 1404—18)	(1404—08; 1421—43)	Herman II.
ž. Kujava		
Štefan Ostojic (1418—1444)		

Razmere so se za Sigismunda leta 1408 zasuknile zelo ugodno. Stranka napoljkega kralja Ladislava v Bosni, na Hrvaškem in v Dalmaciji je bila celo premagana in raztepena. Velik del bosanskega, Sigismundu sovražnega plemstva, je padel v boju ali drugače izgubil glavo. Kar je še bilo Sigismundovih nasprotnikov v Bosni in Hrvaški, so hiteli v Budo, da se poklonijo zmagovalcu in ž njim pomirijo ter dosežejo od njega raznih milosti. Celo cetinsko-kliški knez Ivaniš Nelipić, edini hrvaški velikaš, ki se je dotlej odločno upiral Sigismundu, se je sedaj vdal in se skušal s kraljem pomiriti. Sigismund ga je milostno sprejel in mu 13. nov. 1408 potrdil stare pravice¹.

V Budi se je slavilo veliko slavje, mlada kraljica Barbara je nekako v tem času rodila Sigismundu hčerko Elizabeto, poznejšo prestolonaslednico.

Nekje meseca decembra 1408 je prišel v Budo tudi sicer neupogljivi vojvoda splitski Hrvoje Vukčić Hrvatinić, poprej goreč pristaš Ladislava Napoljskega in hud nasprotnik Sigismundov. Kralj je znal ceniti odličnega junaka; potrdil mu je vse dosedanje časti in naslove, izbral ga je celo za botra svoji pred kratkim rojeni hčerki. Hrvoje je bil sicer kot vazal bosanskih kraljev svoj čas pataren, a njegovo bogomilstvo menda ni bilo posebno trdno, ker je že prej kralj Ostoja bil slišal o njem, da bi se ne obotavljal preiti na katoliško vero, če bi mu kralj Ladislav poveril vlado nad Bosno. Tem bolj je sedaj dal slovo bogomilstvu in je tako mogel prevzeti čast botrinstva kraljevi princesi. Nedvomno je tudi ta gospod boter ovekovečen na našem reliefu. Hrvojeva slika je znana iz glagolskega misala iz l. 1407, ki se čuva v Carigradu. Odtišnjena je v 1. delu II. zv. Klaićeve Povjesti Hrvata str. 287.

Dr. Stegenšek se v svojih zapiskih ni oziral na Hrvoja, njegova podrobna določitev portretov balkanskih vladarjev koleba. Pokrivalo teh mož tudi ni turški turban, kakor je mislil dr. St., marveč to je starofrancoski chapel, zvit iz dveh raznobarnih tkanin. Da nima nobeden na glavi kraljevske krone, je celo umevno; Bosno je ravnokar premagal kralj Žiga, v njegovi navzočnosti so le še k večjemu vojvodi in knezi, kralj je on sam.

Kot boter bi utegnil biti Hrvoje na desno kraljici Barbari (št. 46), na sliki v Klaićevi knjigi je sicer Hrvoje brez brade; kot ujec kraljičin bi kajpada to mesto lahko zavzemal tudi Ostoja, kakor je mislil dr. St., a tudi Ostoja nam njegov pečat iz l. 1400 kaže golobradega.

Ker so slike na našem reliefu precej določne, morda naši zgodovinarji srbski in hrvaški doženejo identiteto raznih figur, ker rajnemu pisatelju in sedanjemu izdajatelju ni mogoče po raznih muzealnih zbirkah primerjati naše portrete s starimi slikami in pečati.

¹ Klaić, Povjest Hrvata II. 1, str. 335-336.

V to dobo spada naš relief. Ostoja je bosanski vladar, a je patareneec (zato črn v licu) (za vojvodsko kapo mu služi turban), mladi Tvrtko pa je odstavljen vladar (zato je konec njegovega klobuka temno pobarvan), a je katoličan (zato belega obraza). Bosna je bila sicer kraljevina, a naši kronisti jo imenujejo dostikrat le kneževino, zato je umevno, da Ostoja nima krone, ampak le vojvodski klobuk po „turškem okusu“. Umetnik je s priprostimi sredstvi označil osebe in njih politično stališče. Tudi Leonardo da Vinci je dal Gospodovemu nasprotniku, Judežu črn obraz, seveda ga je zato pomaknil v senco, ki pa ni popolnoma utemeljena

* * *

Naš relief je torej grandiozna ilustracija politične situacije koncem l. 1408, ki jo dr. Šišić tako-le označuje: „srečnom bosanskom vojnom i osvojenjem Raba stranka napuljskoga kralja bila je u Hrvatskoj, Dalmaciji i Bosni konačno svladana i raspršena“.¹

Italijanski vpliv je odbit, v Podonavju se pod pritiskom turške nevarnosti javljajo zametki podonavske monarhije, ki bi naj zbrala Jugoslovence in Ogre v močno falango proti turškemu barbarstvu potem, ko so se ponesrečili vsi poskusi samosvojih jugoslovenskih držav. V resnici, trpka je ironija, ko se jugoslovenski velikaši klanjajo tujemu vladarju, toda železna logika historičnih dogodkov je nujno vodila do tega. Bili so veliki časi, a ljudje so malenkostne aspiracije svojega egoizma upali doseči pod tujim solncem.

Ganljivo je, ko gledamo te ljudi tukaj zbrane pod Marijinim plaščem. Sij čistega verskega idealizma jih obdaja. A koliki kontrast med tem idealizmom in dejansko realnostjo! Koliko izmed njih je bilo srečnih? Čim višje so osebe, v tem slabši luči so nam ostale v dejanskem življenju. Kralj Žiga je silno veliko storil za cerkev, njegova zasluga je, da se je končal nesrečni razkol, a v življenju ni bil srečen. Barbara Celjska, ki se tukaj kot mlada žena tako otroško sklanja k Mariji, je bila pozneje žena brez vere in sramu, elegantni Friderik II. je v postelji umoril svojo ženo Elizabeto Frankapansko ...

Zgodovina celjskih grofov je kakor velika trilogija. Treba je le dramatika velikega talenta, da jih oživi. Za svetlobo in za senco mu ni treba skrbeti, dobrih in slabih del je dovolj v življenju mogočnih velikašev. Naše ljudstvo tiste dobe je služilo grofom, dvignilo jih, občudovalo jih, ž njimi trpelo in umiralo. Kričeč kontrast med idealom in realnostjo teh oseb pa hladnega zgodovinarja ne sme motiti, da jih objektivno presoja. Ali je današnji zarod kaj boljši? Kako bahato se ponaša s svojimi ideali: človekoljubjem, kulturo, slobodo, domoljubjem, a kako vse drugače izgleda stvar za kulisami bobnečih fraz! Kdor dandanes ne samo o idealih

¹ Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegova doba. Zagreb 1902, str. 204.

govori, marveč v vsem dosledno po njih živi, tisti naj vrže prvi kamen na davno izumrle rodove ž njihovimi slabostmi, ki so postali žrtev svojih strasti.



Dr. F. Ilešič, vseuč. prof. Zagreb:

Maribor in Ljutomer.

1. Ime „Maribor“.

Našemu književnemu in nacionalnemu Mariboru pravi ljudstvo v dolnjih Slovenskih goricah: Marprok (marproški), pravzaprav: Marprog, ker se sklanja: Marproga, v Marprogi itd. To je glasoslovno slovanščini prilagojena oblika nemškega imena: Marburg.

Naše ljudstvo imenuje torej, kolikor se ne ravna po knjigi, obdravsko mesto z nemškim imenom. V tem oziru se razlikuje na pr. od Slovenske Bistrice, Ormoža Radgone in tudi Ptuja ter Celja.

Znani Ivan Anton Zupančič, ki je bil pred sto leti edini Slovenec med profesorji mariborske gimnazije (prej profesor Slomšku v Celju), je pisal l. 1821 v graškem „Der Aufmerksame“ (4. okt.): „Der Name Marburg ist offenbar deutsch; auch hat die Stadt in der windischen Landessprache keine andere Benennung“.

Z imenom tega mesta si je dal posla (1836) tudi Jernej Kopitar. Iskal je v njem koren Morav —, t. j. ime (veliko-) moravske države, ki se je, pravi, sigurno raztezala dotod. Kako si je pa tolmačiti razvoj Morav — v: Mar —, to vprašanje se mu je zdelo temno ter je vobče zatrdil, da „Marburgi antiqua historia adhuc in tenebris est“¹.

Kdaj in kako je Maribor prodril proti Marburgu ali Marprogi, to je predmet moje razprave. Borba je trajala četrto stoletje.

Kar se je pred ilirizmom slovenskega tiskalo ali vsaj prodajalo v Mariboru, vse se je tiskalo ali prodajalo „v Marburgi“², ali pa so tiskovni

¹ Glagolita Clozianus (1836), LXX.; tu navaja v dokaz, da je del Panonije pripadal Svetopolkovi državi, „tot locorum et rerum nomina per Pannoniam ipsumque Noricum prae se ferentia originem moravicam (Mährenberg, Mährenfels, Mahrburg, Mahrwein etc. et in orientali Carniolia plane amplum territorium Moravorum, Slavica nostris Moravzhe...“ in potem: Quid si ipsa civitas μάρμαρος biographi graeci S. Clementis aut eadem fuerit, quae noviter Moseburch vocabatur A. 865... aut vel Marburg ad Dravum, qui certe locus et ipse Privinae parebat successorique Heziloni?“, a na str. LXXII.: „Nos iam supra insinuavimus, aut in Moseburg aut in Mahrburg quaerendam esse hanc civitatem Morabum (gr. μάρμαρος τῆς παννονίας). Moseburg turbo hungaricus convertit in Szalavar, Marburgi antiquior historia adhuc in tenebris est“. Čisto po teh Kopitarjevih izvajanjih piše Bož. Raič v Razlagovi „Zori“ (II, 1853, 99): „dakle se mora ili v Mozeburze ili Marburze grad Morava iskati“, gl. tudi str. 101, kjer se navajajo še Moravci in Moravski vrh.

² Tako: molitvenik „Hitra inu glatka pot“ 1770 („v Mahrburgi“), Breznikova „Vezhna pratika“ okoli 1787 („v Marburgi“), Volkmerova „Hvala kmetizhkega stana

podatki podani celo v nemškem jeziku, kakor pri „Enem malem besedishu“ 1789 („Mahrburg, zu finden bei Jos. Merzinger, bürgerlichem Buchbinder, Buchhändler“) ¹.

L. 1828 je pripotoval v naše dežele poljski profesor Kucharski; v Gradcu je iskal informacij v krogu prof. Kvasa in duhovnika Rižnerja, a posetil je tudi Danjka v Radgoni. V svojem poljskem poročilu govori o „Marburgskem in Celskem“ okraju ²; drugega imena nego Marburg pač ni slišal pri omenjenih Slovencih; drugače je, kakor vidimo, s Celjem.

Baš takrat je mladi Anton Murko začel sestavljati svoj slovar. V slov. nemškem delu slovarja (1832) ima tudi nekaj geografskih imen, na pr. med domačimi: Belák (v. Bilák), Bórovlje, Brése, Bréžce, Doberlovés, Ibljana (in: Ljubljana), Ig, Konjice, Lípnic, ³ Mokrónog, Ormuž, Ptuj, Rádeče, Rádgon, Rádolca, Serdiše (in: Središe), Sinj (Senj), Svétinje, Zágreb, Varaždin, Velkóvic, Celje itd. Maribora in Ljutomera, ki sta bila Murku vendar tako blizu (posebno n. pr. v primeri z Radovljico in Igom itd.) in ki sta znatnejša kraja nego Ig ali Svetinje, v tem seznamu ni. V obrnjenem, nemško-slov. delu slovarja, kjer je sicer seznam geografskih imen manjši, so pač: Gonobitz, Görz, Gottschee, Graz, Gurk, Karlstadt, Laibach, Laufen, Polsterau, Radkersburg, Stein am Anger, a Marburga in Luttenberga zopet ni — ne dvomim, da sem pogodil istino, če trdim, da ju za to ni, ker Murko za ta dva kraja, posebe za Maribor ni imel slovenskega imena na razpologo.

Ko si je Vrazov-Muršček ilirski krog po l. 1830 začel dopisovati slovenski, nahajamo spočetka v njihovi korespondenci le Marpruk, Marburg. Tako piše Vraz 1834: „nad Marpruk, Ptuj i Ormuž“ ⁴, 1835: Marprushki, v Marprug, do Marpruga, v Marprugi ⁵. Proti ljudskemu izgovoru se mu je v besedi uveljavljaj „u“ čiste nemške oblike.

Kdaj pa se torej prvič pojavlja „Maribor“? Jaz nahajam to slovensko ime prvič v Vrazovem pismu Gaju z dne 10. nov. 1836, ko mu govori o „Mariborskih tiskarnjah“ in o „Mariboru“ ⁶. Vraz je od takrat stalno rabil to ime (— „burg“ se nadomešča z — „bor“), kolebal mu je le še „i“ v prvem delu besede. Tako piše 4. marca 1837

ino tobazhie trave“ 1807 „v Marburgi“, „Se najde per Jos. Mart. Merzinger“, „Listi inu Evangelji“ so se okoli 1827 prodajali „v Marburgi“, Krempljeve „Molitvene knjižice“ so (pač 1827) bile natisnjene pri Jos. Janžicu „v Marburgi“ (Šlebinger v „Voditelju“ 1913), molitvenik „redemptoristov“ se je 1840 dobival „v slovenski fari v Marburgi“ in Zabukovškov „Sveti krish“ „V Marpurgu 1843“.

¹ Tudi v izdanju 1809; Marburg, „gedruckt bey Schütz“.

² Francev, Poljskoje slavjanovédénije, p. 454/455.

³ „Ljubno: der Markt Laufen im Salzburgischen.“

⁴ Djela V., 136.

⁵ Djela V., 138, 139.

⁶ Gradja za povijest knjiž. hrvatské VI., 313.

iz Gradca Muršcu o „marborskem“ dijaku Magdiču¹, 18. I. (II.?) 1838 istemu Muršcu, češ, da dobi v kratkem „iz Marbora eno lepo knjigo“², dne 11. III. 1838 Gaju o gimnaziji „mariborskoj“³, a Šafaříku o „marborskem“ okraju⁴. Če dodaja l. 1844 v Novicah (25. dec.), kjer naznanja, da mu je poverjenik za knjigo „Gusle i tambura“ za Maribor (Marburg) prof. Juri Matjašič, slovenskemu imenu tudi še nemško, je to storil pač zato, ker se je bal, da čitatelji Novic, posebno bolj oddaljeni Kranjci, Primorci ali Korošci, slovenskega imena ne bi razumeli — ali pa je morda iz istega razloga nemško ime dodal urednik Novic.

L. 1838 pišejo tudi že Vrazovi prijatelji slovensko ime. Dne 17. III. tega leta je Juri Matjašič svoje pismo datiral „v Mariboru“⁵ in istega leta govori Davorin Trstenjak o limbuškem Matjašiču, ki je „parvi kod Maribora“⁶.

Kmalu pišejo tudi neštajerski Ilirci „Maribor“. Tako ima Hrvat Seljan v svojem „Zemljopisu pokrajina ilirskih“ (Zagreb, 1843), p. 8, 18: „Mariborski“ in p. 28: Maribor, dalje Pavletić v svojem „Zemljopisu“ (1843, tabela XVIII.): Maribor, Mariborski. Neki varaždinski potnik poroča l. 1847 v Gajevi Danici⁷ obširno o „Mariboru“. Spričo tega je naravno, če govori Macun več let pozneje v Slov. Čbeli (1850, „iz Trsta l. I.“) o Mariboru, enako M. Majar istega leta (Zb. Matice Slov. II. 248), l. 1852 Razlag v Zori⁸, l. 1853 Raić v Zori (99) in pozneje često v Novicah.

Vendar nekateri naši Ilirci omahujejo. Tako n. pr. piše Davorin Trstenjak, ki je še l. 1838 rabil obliko „Maribor“, l. 1848 zopet „Marburg“⁹. Muršec sam piše l. 1842: „Marpruški“, a Krempelj in Caf rabita le tujo obliko¹⁰.

¹ Djela V., 153. — ² Djela V., 169. — ³ Gradja VI.

⁴ Zbornik Matice Slov. I. 93, 96. Iz sledečih let navajam še sledeče slučaje. Dne 5. III. 1841, je pisal Vraz Cafu o pošti „Mariborski“ in o Mariboru. (Zb. M. Slov. II. 209), 10. V. 1841 s potovanja posestrimi o „Mariborskem kotaru“ (Djela V., 225), dne 27. VI. 1841 je Babukiću pisal pismo „u Mariboru“ (ib. 252), a 15. VII. 1841 zopet posestrimi o Mariboru (ib. 265, 266). L. 1842 dne 20. V. piše Vraz Muršcu „o Mariborskem kotaru“ (Djela V., 296), istotako Erbenu dne 5. VIII. (ib. 311). V predgovoru „Narodnim pesnim ilirskim“, pisanem 15. V. 1839, piše: „u Marborskem kotaru“, a na str. 108: Marbórske.

⁵ „Korespondenca dr. Jos. Muršca“ (Odtisk iz Zb. M. Slov. 1904, 1905), p. 19.

⁶ Ib. 72. — ⁷ Danica z dne 23. I.

⁸ Na pr. str. 127: „u Frau hajmu blizo Maribora“.

⁹ Kosp. dr. Jos. Muršca, 73. V Trstenjakovi biografiji Ivana Klajžarja v Drobincih 1855, ki jih je uredil Rozman, čitamo: u Marburgu. O Trstenjaku gl. dolí pri Novicah!

¹⁰ Krempelj v Dogodivšinah (l. 1844/45), str. 56: „zvun Marburga“, v kazalu: v' Marburgi, pri Marburgi itd. — Caf piše l. 1831 seveda „z Marburga“ (Zb. Mat. Slov. II. 179) „Vmarburgi“ (ib. 181), a tudi 1848/49: v Marburze, Marburžki, v Marburzi (Novice 1848, 3. V.). — Celovška „Slov. Bčela“ 1851 naznanja, da je prejšnji letnik

Če so Ilirci delj časa omahovali, moramo že slutiti, da je „Maribor“ pri neilirskih konservatišnejših strujah naletel na odpor ali vsaj na pasivno resistenco.

Tu mislim pred vsem na Slomška in njegovo „šolo“. Njemu je bilo slovanjenje osebnih imen (Martin: Davorin itd.) pretirana, eksaltirana stvar. Zato pri njem ne smemo brž pričakovati tudi „Maribora“.

Slomšek piše v „Blažetu ino Nežici“ (1842, 119): „v Marpurzi ino v zeli“, v „Drobtinica 1846:1“ „v Marburzi“, „pod Marburgum“ itd. Drobtinice za l. 1847 je bilo najti „v Marburzi“ pri Ant. Ferlincu. Celjski Vodušek je 1849 pisal: Marburžani, marburski, limbuški Anton Lah pa l. 1850: Marburski². Drobtinice za l. 1859/60 so bile še „na prodaj v Marburgi“ in v Drobtinica 1861 je Slomšek napisal članek: „Selitev sedeža lavantinskega škofijstva v Marburg“. Parkrat nahajamo sicer v zvezi s Slomškom tudi: Maribor, ali mislim, da to slovensko ime ni iz njegovega peresa³.

Negovski kaplan-Bezjak je izdal molitvenik še 1861 „v Marburgu“, a drug molitvenik 1862 že „v Mariboru“.

Vse to nam bo jasno, če pomislimo, da so „Drobtinice bile dne 17. dec. 1845 v Št. Andreju aprobirane z nemško aprobacijo in da je celo Slomšek sam poziv na sotrudištvo napisal nemški, da je torej bil radikalizmu tuj.

Treba nam še pogledati v časopis, ki je bil takrat za slovenske stvari merodajen, t. j., v Novice.

Konservativne Bleiweisove Notice poznajo v letnikih 1843(1844)—1851 samo: **Marburg**⁴. Marburg se nahaja v člankih ured-

še mogoče dobiti „v Marburgu pri Leirerju“, a redakcija sama rabi v številki z dne 1. VI. 1851 ime: Marborg.

¹ p. 83 (v biografiji Juvančičevi), prim. tudi 110 in opetovano. V Slomškovih zbranih spisih III. 170 je v Juvančičevem življenjepisu: „u Mariboru“; to je sigurno izprememba urednika Lendovška.

² Koresp. dr. Jos. Muršca, 177.

³ V Slomškovi biografiji Korena (Drobt. 1856) čitamo: „u Maribor“, ali se vpraša, če ni slovenskega imena del takratni urednik „Drobtinica“ Stojan. L. 1860 je Slomškov „Spomin sv. Misijona“ in „Sveto opravilo itd.“ natisnil Ed. Janžič „v Mariboru“.

⁴ Le v svojih oglasih imata Vraz (Novice 1844, to sem že gori omenil) in Javornik: Maribor. Javornik omenja v Novicah z dne 13. dec. 1848 med onimi, pri katerih bo dobiti sv. pismo, tudi prof. Matjašiča v Mariboru. Navesti hočem številke Novic gori navedenih letnikov, kjer se nahaja „Marburg“: l. 1845: 22. I., 26. XI. in v kazalu; l. 1847: 9. VI., 8. IX., 13. X.; l. 1848: 3. V., 10. V. (po pismu „g. Davorina“, t. j. Trstenjaka), 14. VI., 28. VI., 13. X., 16. VIII.; l. 1849: 16. IX. (redakcija), 7. XI., 5. XII., 26. XII. (dopis iz Marburga od nekega vinorejca Kosa v Zwainek); l. 1850: 2. I., 27. II., 8. V., 3. VII., 18. IX., 16. X., 20. XI., 11. XI.; l. 1851: 22. I., 18. III., 11. 6., 6. VIII.

ništva, pa tudi v dopisih, celo v dopisih Jurja Matjašiča¹ in v enem dopisu, ki se mi zdi Trstenjakov (18. III. 1851)².

Omahovati začno Novice v rabi imena obdravskega mesta v letniku 1852: tu imam v 5 člankih 8 „Mariborov“, a v 4 drugih člankih 4 „Marburge“. „Maribor“ pišejo celo nekateri Nemariborčani, na pr. potopisec Vèrne³ in odbor Mohorjeve družbe (15. XII.); „Marburg“ pa piše celo Ciringer (30. VI.) in „Bleiweisov koledarček slov. za leto 1853“ se je dobil v „Marburgu pri Leyrerju“⁴.

„Maribor“ je bil za Novice tako težak, da še l. 1850 (3. VII.) naštevajo: „Celjovec, Celje, Marburg in Gradec“, torej vse te kraje s slovenskimi imeni, le Maribora ne, in da dopisnik Novic (3. VII. 1850), ki pa ni bil iz mariborškega okrožja, piše pač: Lutomer, a: Marburg⁵.

V Novicah 1853 izgine „Marburg“ ter se nadomesti z „Mariborom“, in sicer v dopisih, ki jih je mnogo Raičevih, pa tudi v redakcijskem delu⁶; edino Bleiweisov „Koledarček slov. za leto 1854“ se prodaja „v Marburgu pri gosp. Leyrerju“⁷. Ali ta čistoča je pač šele slučajen pojav, kakor kažejo sledeči letniki Novic.

V Novicah l. 1854 imam kakih 12 „Mariborov“ (v več dopisih Trstenjakovih), v enem dopisu iz Celovca (25. I.) je dodan v oklepajih še: Marburg, a v enem novičarskem pregledu je še sam stari „Marburg“ (25. I.). Adjektiv je „mariborski“⁸ ali pa „mariborški“⁹, ime prebivalcev: Mariboržani¹⁰.

L. 1855 imamo poleg nekaterih Mariborov tudi Marburge¹¹, dà, celo v istem dopisu („Od Drave“, 8. VIII.) se meša Maribor z Marburgom in „marburškim“.

¹ V dopisu o dijaških liter. vajah 9. XII. 1846, dalje v številkah z dne 18. IX. in 16. X. 1850.

² Članek ima naslov: „Od Drave“ in podpisan je „D“. (Tako je šifriral Trstenjak svoje dopise l. 1848/49). V članku v Novicah 16. X. 1852, ki je sigurno Trstenjakov, je pa: Maribor.

³ 19. VI.: Maribor (Marburg) — nemški tolmač v oklepajih kakor tudi 10. VI. 1852.

⁴ Oglasnik Novic k številki z dne 17. nov., morda knjižarski inserat.

⁵ Bleiweis sam je iz previdnosti v Novicah 1845, 5. II. slovenskim imenom dodajal nemška: Rogatec (Rohitsch), Loka (Lack), in Caf piše istega leta (19. II.): Laško (Tüffer). A v istih časih so za München že pisali: Monakovo.

⁶ Gl. št. 9. IV., 13. IV., 16. IV., 27. IV., 11. VI. (redakcija).

⁷ Oglasnik Novic z dne 7. dec.

⁸ Na pr. v dopisu Trstenjakovem „Od Drave“ v št. 18. II. ali v št. 26. VII.

⁹ Kombinacija debel: Maribor — in Marburg — (7. X., 18. X.), v tej zadnji številki tudi: lutomerški.

¹⁰ Kombinacija debel: Maribor — in Marburg —.

¹¹ V dopisu iz Celovca 9. VI.; v dopisu „iz Marburga“ (4. VIII.) so „Mariboržani“

L. 1856 piše Maribor (a: Mariborški¹) K. Žavčanin iz Zagreba (6. IX.), sicer pa imamo parkrat Marburg².

L. 1857 pišeta v Novicah „Maribor“ dopisnik iz Slov. goric (9. V.) in Jančar od Svetinj (10. X.), drugače pa je Marburg³.

V Novicah 1858 rabi Davorin Trstenjak stalno: Marburg, marburški⁴; tudi sicer imamo večinoma Marburge⁵. Mešata se obliki tudi v l. 1859 in 1860; Raičev Božidar piše Maribor, J. Š(ubic), ki je od Savinje prišel v Maribor, pa ima Marburg⁶.

„Novice“ 1861 imajo pa že skoro samo: Maribor⁷, a v Novicah 1862 je izključno Maribor, Marburg je torej izginil⁸.

Med tem se je bilo namreč zbudilo politično življenje in v svobodnejšem zraku se je slovansko ime obdravskega mesta ne le upalo na dan, ampak se je tudi na širše razneslo in razznaniilo.

Pri tem je zaigral najglasnejši naš mož one dobe afektno ulogo Dne 23. avgusta 1861 je mariborske Slovence posetil „ščit in ljubljenc

¹ Tako ta adjektiv tudi v Nov. 27. IX.

² V političnem pregledu (5. XI.), ki ga je sestavljala seveda redakcija, in v dopisu dopisnika „iz Marburga“ (marburški), ki pa — po jeziku sodeč — ni bil tamošnji domačin; v inseratih kajig je: Marburg.

³ „Marburg“ piše na pr. sam Trstenjak 4. III. Dne 23. V. je poročilo „iz Marburga“ („Marburčani“) o premestitvi škofije v Maribor — redakcija je tu prepisala svojo pripombo in rabila pri tem: Maribor. V inseratih knjig: Marburg.

⁴ 6. I., 31. III., 5. V. Da je Dav. Trstenjak bil za Marburg, se vidi iz njegovega Epiloga na slavnosti stoletnice mariborske gimnazije (Nov. 18. VIII. 1858), kjer pravi: „Zeleni list goric je ljutomerskih in učelišča marburškega pitomc“.

⁵ 14. VII., 21. VIII., 15. X., 3. XI., 17. XI. V št. 30. VI. je dopis iz „Marburga“ o premestitvi škofije, a ta dopisnik je svojemu dopisu dodal „Prošnjo“ snujočega se Podpornega društva za dijake na mariborski gimnaziji, prošnja, ki so jo podpisali gymn. direktor, prof. Matjašič in Trstenjak in ki se v njej rabi oblika: Maribor, mariborski (a: Mariborščan).

⁶ Raič od Drave 25. V. 1859 in 11. VII., 15. VIII., 29. VIII. 1860 piše Maribor, „Sekolovski“ 21. IX. 1859 in J. V. 1. VIII. 1860 enako. „Marburg“ je v dopisu iz „Marburga“ 4. III., 11. V. 1859; A. K. Costnikov: Celje in Marburg 29. VIII. 1859, nekdo 14. XII. 1859; v pregledu gimnazijskih izvestij 10. VIII. t. l. je „mariburška“ gimnazija. Šubic piše Marburg 11. IV., 25. IV. 1860.

⁷ Dopis Vinkov 2. I., „B.“ 6. II., 6. III., 13. III. z Vranskega in iz Gradca; Raič 31. VII., dalje 21. VIII., 2. X., 30. X. — Ko je šlo za kandidate v dež. zbor štajerski, je neki dopisnik od Savinje v kandidatni listi predlagal tudi kandidata za „Maribor“, ki pa se mu v istem članku glasi tudi: Marburg (Marburški, 13. III.); značilno je za tega dopisnika, da mu je „Bož. Raič“ le v oklepajih zraven „Matije Rajha“; seveda na kandidatni listi je moralo biti oficijelno ime in ne poslovanjeno; to je pač vzrok, da tudi Ž(ykov Muršec) v svojem kandidatskem predlogu za „Maribor“ predlaga „Martina Trstenjaka“ in „Martina (!) Reicha“. Tudi v neki drugi notici se (6. III.) med kandidati imenuje „Martin Trstenjak“. „Marburg“ se l. 1861 nahaja v „ustavi za dež. zbor“. (6. III.), dalje v dopisu „iz Marburga“, ki ga je poslal J. M(ajciger?) in končno v dopisu ruškega kmeta Davorina Grizolda 13. XI., prim. „D. G.“ 11. XII.

⁸ Le adjektiv „mariborški“ je še v 23. IV. 1862.

slovenskega naroda“, državni poslanec dr. Lovro Toman. Posetil je mlado čitalnico in z navdušenimi besedami „okrepil“ navzoče čitalničarje. Popoldne je bil sestanek pri dr. Dominkuševem vinogradu v Gornji Polskavi; med zabavo in popevanjem izpregovori dr. Toman in reče med drugim: „Gospodje! mar nam mora biti za pravice naroda, toda potreben je še bor za nje. Glejte geslo Vaših trudov v imenu Vašega prijaznega mesteca! Obljubim Vam pesmico za to.“¹ In teden dni pozneje so v Mariboru že imeli njegovo pesem:

Mar i bor,

češ, geslo mesta je: mar i bor. In v pozivu, ki se je 6. oktobra 1861 razposlal Slovincem in Slovanom v Mariboru, naj pristopijo k Čitalnici, se je naglašalo „naše geslo: mar i bor“. In pri obletnici ustanovitve Čitalnice 3. avgusta 1862 se je pela in morala ponoviti Tomanova pesem „Mar i bor“ (kompozicija Ivana Miklošiča).

„Maribor“ se je bil že toliko zasadil v misli, da je trebalo le še čuvstvenega sunka, kakor ga je dal Toman, in novi Maribor je po vsem iztisnil stari „Marburg“.

Vpraša se sedaj, kako se bo novi „Mar i bor“ uveljavljal. Mari-borski dr. Prelog si je v spomin. na slavnost sv. Cirila in Metoda 1863 omislil okusne vrčke z napisom: Mar i bor in prodal jih je 200² —

Tako smo prehodili četrtoletje od Vrazovega Maribora 1836 do Tomanovega Mara i bora 1861.

Treba nam sedaj še pojasniti, zakaj in pod kakšnimi vplivi je Vraz l. 1836 začel pisati: Maribor.

Bistvo nove pisave je bilo: nemško doneči Marburg postani slovensko pomembni Maribor! Na vnanje se je pri tem bolj izpremenil drugi del besede: na mesto —burg stopi —bor.

Takega nadomestila se je mogel Vraz tem laže domisliti, ker je v ljudskem izgovoru nemškega imena nadvladoval glas o. A da se je ime sploh slaviziralo, to je bilo prav v duhu ilirskem, v duhu Kollárjevem. Kakor je ta duh ustvarjal Ljudevite iz Ludvikov, Stanke iz Konstantinov, tako je mogel ali moral iz Marburga razviti Maribor. Tako slovanjenje je včasih bilo, včasih pa se zdelo restituiranje starega življenja, ki so ga tujci hoteli uničiti ali res uničili.

Moramo pomisliti, da so naši največji preporoditelji marljivo brskali po „starožitnostih“ dežel, v „katerih očetje so naši sloveli“, in bili več ali manj filologi. In Vraz tudi.

¹ Gl. „Novice“ 1861, 4. IX.

² Dr. Verstovšek v Prelogovi biografiji, Dom in Svet 1907.

Vrazu niso bila tuja slavistična dela te vrste, ki so v njegovih časih izhajala ter se med drugim bavila tudi z rekonstrukcijo starih slovanskih osebnih in krajevnih imen ter z njih razlago.

Šafařík¹ je — po Poljaku Lorencu Surowieckem² — l. 1828 izdal knjigo „Über die Abkunft der Slawen“ (Ofen); tu na str. 59 razpravlja o osebnih lastnih imenih, skupnih Keltom, Nemcem, Slovanom ter drugim narodom, češ, bert = bor, mar (mer): mir, na pr.: Childebert, Adalbert itd.: Ctibor, Chotěbor, Lutobor, Ratibor-Ludimir itd. Kakor vidimo, se tu naglaša baš slovanska končnica —bor.

Istega leta (1828) je v Budimu izšla srbsko-češka knjiga srbskega kapetana Pačića in Jana Kollárja, „slovar osebnih imen različnih plemen in narečij naroda slovanskega“.³ Pačić pravi v svojem slavenosrbskem uvodu (april 1828): Če smo si mogli tuja imena prisvojiti, kaldejska, evrejska, grška, latinska, nemška, dasi jih ne razumemo, ter smo se s tem oddaljili od svojega Slovanstva, zakaj se sedaj ne bi vrnili k svojim slovanskim imenom, s katerimi so naši predniki izvrševali slavna dela, ljubitelji in vršitelji Slave, Miru, Ljubavi, kar sigurno pomenijo naši česti in oblični dodatki k imenom: slav, mir, ljub, drag in voj?⁴ In Kollár naglaša v svojem češkem predgovoru, da ima knjiga tri namene, posvetiti- v življenje naših prednikov, pokazati ustroj in lepoto našega jezika ter končno dati roditeljem in pisateljem priliko, da radi izbirajo narodna imena in s tem bude narodni čut.

Knjiga podaja v abecednem redu sicer le osebna imena, a Kollár pravi izrecno: Z osebnih imen so postala imena rodbin, rodov, plemen, narodov, imena gradov, vasi, mest, krajev po imenu ustanoviteljev in lastnikov.

Kar se tiče pomena, kažejo na silo, vojno na pr. sledeče sestavine slovanskih imen: ljud, ljut, lut, bor — ta se v opombi na str. 8 primerja z grškim: πῶρ, fer-vor itd. —, a na mir kaže sestavina: mir.

V abecednem seznamu samem je cela vrsta imen na —mir (a: Hladomier!) in —bor.⁴

¹ Šafaříkov spis je potem posnet v „Danici“ 1836: „Misli o starobilnosti Slavjanov u Europi“.

² Surowiecki je svojo študijo „Sledzenie początków narodów słowiańskich“ čital l. 1824 v varšavskem Društvu prijateljev znanosti.

³ Češki naslov knjigi je: Gmenoslov čili slownjk osobných gmen različných kmenů a nářečj národu slawanského, sebraný od Jana Pačiće, rozmnožený, saustawený, latinským písmem a poznamenánými opatřený od Jana Kollára. Vydáný Jozefem Milowukem (W Budině 1828). — Pačić, konjeniški kapetan, je zbral 860 imen, Jan Kollár jih je dodal nad 2300, tako da je v knjigi vseh imen nekako 3166. Vzeta so imena baje iz starih spisov, deloma pa iz onodobnega življenja slovanskega, pred vsem srbskega (kolikor je delo Pačićevo).

⁴ Na pr.: Berzimir, Blazčimir, Bogomir, Branimir, Budimir itd. — Branibor,

Dve leti potem (1830) je Jan Kollár izdal v istem Budimu spis o slovanskih starožitnostih,¹ kjer tudi čitamo (str. 58) o Ctiboru, Daliboru, Lutomoru itd., posebe pa (str. 8) o osebnih imenih, ki postanejo krajevna, na pr.: Vladimir; tu nahajam tudi že Braniborsko (torej mestno ime: Branibor). Kollár citira (p. 11) neki nemški spis iz l. 1825, ki pravi, da so stari narodi radi otrokom dajali taka imena, ki imajo znamenit pomen.

V svoji „Slawy dceri“ (1832) omenja Kollár v sonetu 538 Braniborsko; „Branibor, později Brandenburg“ imenuje tudi v Výkladu (tolmaču) svoje pesnitve; v istem tolmaču pravi (str. 154), da je meklenburški Raceburk „prav za prav staroslovenski Ratibor“; za razlago imena Mersberg citira Poljaka Naruszewicza,² češ, Mersburg se je pri Slovanih imenoval Moybor, ter še dodaje, da imajo najstarejši rokopisi Mesabur, „morda prav za prav Mezibor“. Kakor vidimo, se tu nemški sestavini —burg primerja slovanski —bor.

To so bili spisi o slovanskih starožitnostih, ki jih je Vraz mogel poznati, ko je (1836) začel pisati: Maribor. Šafařík je takrat pripravljalk svoje „Slovanske Starožitnosti“ (1837), ki jim je njegov „Slovanski Narodopis“ (1842) le naravno nadaljevanje. In Vraz je bil kmalu pritegnjen k temu delu. L. 1837 beleži, potujoč iz Celovca peš v Celje,³ krajevna imena in naredi iz Ojstrice: Ostravico. Februarja 1838 ima že Šafařík njegov popis slovenskega Štajerja, posebe tudi seznam krajevnih imen.⁴

V razpoloženju, ki se mu je rodilo pri tem delu, je ustvaril — morda po zgledu nekoč slovanskega, a potem germaniziranega Branibora,⁵ Mezibora, morda mu je iz čustev zvenel tudi Samobor — slovanski Maribor. Kakor kakšna Břetislava (Prešpurek) naj bi bil tudi njegov Maribor!

Dalibor, Duchobor, Hostibor, Litobor, Ljutobor, Lubor (cf. Lutibor), Lstibor, Mezibor, Mirobor, Medlibor, Myslibor, Nutibor, Prostjebor, Ratibor, Sambor—Samobor, Spitibor, Stibor (cf. Ctibor), Želibor itd. — Tu nahajamo tudi: Stanek, Stanko in pa: Svetozar.

¹ Razprawy o gmenách, počátkách i starožitnostech národu slawského a geho kmenů.

² Hist. T. I. k. 3, str. 458.

³ Časopis za zgodovino in narodopisje VII, 320.

⁴ Zbornik Mat. Slov. I. 95.

⁵ Posebno popularen je bil v takratni slovanski znanosti Branibor; imamo ga v vseh gori imenovanih znanstvenih delih. seveda tudi v „Slov. Narodopisu“ Šafaříkovem, dalje v Pavletičevem „Zemljo- i d. vopisu Evrope“ (1843). Vraz sam piše 4. maja 1839 (Gradja III, 275) o „našoj severnoj braći nekadašnjih Braniborcih“. Krempelj imenuje med germaniziranimi kraji (Dogod. 135) tudi Branibor. — Le mimogrede omenjam, da je „Marienburg“ dal Poljakom preko „Marborga“ končno: Malborg (že na Šafaříkovi mapi 1842).

V „Slovanskih Starožitnostih“ (1837) ima Šafařik še Marburk: „Celje a Marburk“,¹ „Marburský i Celejský kraj“. ² Takrat še ni imel Vrazovega popisa slovenskoštajerskih krajevnih imen; čudno je pa pri tem, da rabi za manjše naše kraje slovanska imena.³

V svojem „Slovanskem narodopisu“, ki je izšel pet let pozneje (1842), ima Šafařik v tekstu (68) tudi „kraj celský“ in „Marburský“, a na mapi slovanskega sveta, ki je knjigi dodana, imamo poleg Ptuja, Ormoža, Radgone, Bistrice, „Maribork“, t. j. obliko, ki je napol poslovanjena (prva sestavina se že končuje na — **i**, v drugi imamo vokal **o**). To razliko med tekstom in mapo si treba tolmačiti pač s tem, kar pravi Šafařik v uvodu svoje knjige,⁴ češ, na mapi so imena krajev pisana tako kakor se glase v dotičnem domačem narečju, a v knjigi se na to ni tako strogo gledalo, a pri tem je Čeh Šafařik slovansko obliko smatral za ljudsko. Šafařikova oblika pa se ne ujema z obliko, ki mu jo je v svojem seznamu krajevnih imen sporočil Vraz; zakaj Vraz je v tem seznamu pisal (kakor mi poroča g. prof. Skrbinšek iz Prage): „Maribor, Marbruk, Marburg“

Paralela — burg: — bor se je širila. Šafařik ima v Narodopisu na mapi še Přibor: Freiburg (v Šleziji). V Mažuraničevem-Užarevičevem nemško-ilirskem slovarju (1842), ki ima tudi seznam zemljepisnih imen, nahajam poleg Brandibora (Brandenburga) še Frajbor: Freiburg in celo Edinbor: Edinburg.⁵

In ruski profesor Sreznjevski je iz Žumberka (Sichelburg) napravil Žumbor, a iz Weichselburg: Višnjebor.⁶ Pri tem treba

¹ Str. 690/691. — ² Str. 707.

³ Woglej (694), Goričane (701), Bělak (708), Celovec (708), Radgoň (708), celo Ernavš (Ehrenhausen); seveda ima Šafařik tu tudi Branibor (86, češ, Slovani so si osvojili mesto Branibor in ustanovili tu svojo novo državo), Mezibor (855), Konibor (P = Connoburg, 903).

⁴ Pripominjam ipak sledeče: V Zagrebu so Šafařikov „Slov. narodopis“ imeli že vsaj koncem maja, ker Vraz 3. junija piše (Djela, V, 303): „Šafařikovo novo delo imamo, nu svět nije zadovoljan njime. I ja spadam medju te nezadovoljnike. Pogreškah ima gledeć na razděljenje Ilirah, osobito gledeć na Bugare i „Horvatske“, a dva meseca pozneje (5. avg.) Erbenu (Djela V, 313), naj bi Šafařik za njega čuval od 2. izdanja Narodopisa 20 eks, če ne more poslati knjige, pa naj pošlje vsaj mapo, on (Vraz) se je informiral, da je mapa silno delovala na vsako „vrsto naroda“, v Podčetrtku, kamor je Vraz bil s seboj vzel en komad, so ga domorodci in nedomorodci malo ne raznesli, vse se je čudilo veličini slovanskega naroda, kakor jo je bilo videti na tem „čarobnem daru“ Šafařikovem. — Tu je treba razložiti Vrazov izraz: 2. izdanje; prvo izdanje je bilo v Pragi v nekaj dneh razgrabljeno ter se je moralo tiskati drugo; morda je pri tem prišla korektura na mapo, ki je zbudila toliko pozornosti? Rabil sem eksemplar Narodopisa, ki ga ima zagrebška univerz. biblioteka.

⁵ Marburga v slovarju sploh ni (kakor ga ni bilo 10 let prej v Murkovem slovarju), dasi so: Rogatec, Celje, Gorica, Gradec, Celovec, Ptuj, Radgona.

⁶ V članku o žumberških uskokih, ki ga je priobčil v varšavski „Jutrzenki“

naglasiti, da je Sreznjevsky po Kranjskem potoval l. 1841 baš s Stankom Vrazom; verjetno je, da sta na poti fantazirala tudi o burgih in borih.

Kar se tiče prvega dela imena Maribor, je Vraz od začetka kolebal ter še češče pisal: Marbor; končno mu je obveljal „Maribor“, torej oblika z **i**, kakor je imel i v Braniboru, Meziboru in v osebnih imenih: Ctibor, Dalibor itd. Pri tem je sodelovala morda tudi slovanska jezikovna zavest, da imajo slovanske zloženske v zapahu sestavin vokal, zavest, ki je na Šafařikovi mapi slovanskega sveta dala tudi: Frankofurt (enako v Pavletičevem Zemljo- i deržavopisu Evrope 1843).

* * *

Maribor je torej plod velikega slovanskega poleta, ki je pred skoro 100 leti restavriral slovanske ruševine ter dal poleg Mnihova, Rezna, Draždan, Lipskega (Narodopis 1842) itd. tudi — Vojmir (Weimar)¹ ter včasih etimološki fantaziral kakor Krempelj ob Ormožu, češ, to je or (ati) + mož.²

Na kaj je Vraz mislil pri prvem delu imena, ne vemo. Njegov znanec, mariborski nemški profesor Puff je fantaziral o „staroslovanski boginji Mari“ in njenem gaju.³

2. Ime „Ljutomer“.

Ljudstvo pravi v moji domači vasi pri Sv. Juriju na Ščavnici temu trgu: Lotmerk. Zapisati bi moral to ime prav za prav: Lotmerg, ker se v sklanjatvi glasi: do Lotmerga, v Lotmergi, vendar se drugje čuje menda tudi: Lotmerka, kar je pa sekundarno. Tržani se imenujejo: Lotmeržani. Pridevnik je: lotmerški.

V knjigi se dandanes rabi samo ime: Ljutomer; prebivalec je: Ljutomerčan, vino pa: ljutomersko.

Kdaj se je v našem kulturnem razvoju Lotmerk nadomestil z Ljutomerom?

L. 1833 še piše Vraz Muršču: Lotmeržanski, vu Lotmergi, lotmerski⁴ in l. 1835: v Lotmergi⁵ Slovníčar Anton J. Murko pozna l. 1835/36: (Dennici) 1843, II., str. 103, zatrjujoč celo, da prebivalci sami imenujejo kraj Žumborščina (Žumborština).

¹ Šafařik, Narodopis; Pavletič, Zemljo- i deržavopis (Zagreb, 1843); Krempelj, Dogodivšine (87), Gajeva Danica 1846, št. 11 (?).

² Dogodivšine 149. Menda se išče etimologija tudi v „Črnomlju“, če piše Šafařikov „Slov. Narodopis“ (str. 54, 58): „Črnomili“ in „okolo Črnomile“.

³ V „Marburger Taschenbuch für Geschichte, Landes- und Sagenkunde der Steyermark“ etc. I. (Gradec 1853, 14) pravi: „Selbst Marburg ließe sich aus dem alt-slavischen Hain der Göttin Mara (Marabor) der Maja oder magna Dea der Slovenen ableiten.“

⁴ Djela V, 129. — ⁵ ib. 150.

⁶ V uvodu Volkmerjevim pesnim, ki je pisan 2. I. 1835, knjiga je izšla 1836.

Lutenberg (Lotmerg, Luttenberg) in Lutenberžki, t. j., on je smatral ime za nemško ter ga je hotel vzpostaviti v obliki, ki so jo rabili Nemci in ki se mu je zdela prvotnejša; „Lotmergu“ je odkazal drugo mesto, priznal mu je eksistenco, a zdel se mu je najbrž spačen.

Prvič je rabil, kolikor vidim, nekako poslovanjeno, t. j., novo ime Stanko Vraz l. 1838; dne 18. februarja tega leta piše Vraz Muršču: „od Ptuja do Ljutmera“.¹ A ni si bil pač siguren, da je „Ljutmer“ prava oblika, zato rabi tudi druge oblike; tako piše l. 1841 o „Ljuti-borskih goricah“² pa tudi o „Ljutimiru“.³ Šafařiku je v svojem spisu o slovenskih krajevnih imenih na Štajerskem navedel le: „Lotmerk Luttenberg“ in Šafařik piše v Slov. Narodopisu (1842, p. 70): „Od Radgony do Lotmerku“.

Z Vrazom so kolebali seveda tudi drugi. Krempelj je v svojih rokopisnih pridigah iz l. 1840⁴ pisal še: v Lotmerških goricah, pri Lotmerki in še v pridigi, ki je v istem rokopisu dodana l. 1843, imamo: Lotmerški. Med tem pa se mu je že vsiljevala Vrazova nova oblika. Odlomke njegovih Dogodivšin je Vraz priobčil že v svojem Kolu II. (1842) in tu imamo: Ljutimir (Luttenberg).⁵ L. 1844 piše Krempelj že o „Lutomerskem vinu“.⁶

V Dogodivšinah samih, ki so izšle l. 1845, rabi Krempelj novo ime, a dodaja v oklepajih staro. Toda novo ime ima tu nominativ: Ljutomerski, (tudi: Lutomerski) in se temu primerno sklanja: Ljutomerskega, v Lutomerskem i. t. d.⁷ Pridevnik je: ljutomerski, lutomerski ali lotmerški.⁸

Slomškov krog je, ker so Slovenske gorice takrat cerkveno pripadale še sekovski škofiji, z Ljutomerom imel manj opraviti; vendar morem iz „Drobtinic“ navesti par slućajev, kjer se omenja naš trg. Leta 1846, 171 imamo v njih „vino lotmerško“, a l. 1853⁹ „lutomerske gorice“, brž nato pa: „Lutomerg (Luttenberg)“ in (109): „v Lutomersi“ — kombinacija iz „Lutomera“ in „Lotmerga“.

¹ Djela V., 167 (razumem tu „svećnja“ slovenski: svećana, ne: sećnja = januarja).

² Svoji posestrimi Dragojli, Djela V., 240, dne 31. maja 1841.

³ Posestrimi iz „Ilovcah kod Ljutimira“ dne 14. decembra 1841 (Djela V., 278).

⁴ Šlebinger v „Voditelju“ 1913.

⁵ V beležki pod črto na str. 52; vpraša se seveda, ali ni tu „Ljutimir“ Vrazov; sicer so, kakor zatrjuje Vraz v Kolu III., tudi beležke pod črto (razen dveh) Krempeljeve, ali kljub temu je mogoće, da je Vraz izpremenil naziv trga v svoj „Ljutimir“, ki ga je on pisal že l. 1841. Razl.az piše v Zeri 1852, 13, 172: Ljutimir.

⁶ Njegov dopis v Novicah 1844, 11. decembra.

⁷ Pri Lutomerskem (Lotmerki), str. 9; pri Radgony, Lutomirskem, 17; vgor Lutomerskega, 81; sv. Ivan v Ljutomerskem (Lotmerki), 142; v Ljutomerskega (Lotmerka), 163; v Ljutomerskem (Lotmerki), 212; Ljutomerski (nomin.), 249; v Ljutomerskem, v kazalu naroćnikov.

⁸ Lutomerski (lotmerški) 46, dvakrat; v Ljutomerskih goricah, v kazalu naroćnikov; v lotmerške ino radgonske kraje, 187; lotmerški rokopisi, 209.

⁹ V Slomškovem življenjepisu L. Volkmera.

Kako so imenovale trg Bleiweisove „Novice“? Ljubljanski list je za naš trg pač komaj vedel — vino je še danes rado Luttenberger! — ter bil pri njega imenu odvisen od svojih dopisnikov. Faktično nahajam v Novicah od l. 1844, ko se trg prvič imenuje v njih kot „Ljudmirk (Luttenberg)“,¹ skoro le novo ime: Lutomer, Ljutomer;² Razlag piše v Zori 1852, 172: Ljutomir, enako dopisnik iz Frama istega leta v Novicah 10. marca.

L. 1856 imamo v Novicah (17. septembra) obliko „lutenberžki“, a to je napisal dopisnik iz „Marburga“, ki — po jeziku sodeč — ni bil tamošnji domačin; v notici, vzeti iz nemškega časopisa (20. decembra) je pa: Lutmerk.

Prvi del imena se piše v Novicah večinoma brez j (dopisniki so bili pod vplivom „Lotmerga“, kjer ni omehčave, in sploh pod vplivom svojega dialekta, ki mu je lj tuje), torej: Lut-. Jančar od Svetinj piše zdaj: Ljutomer, zdaj: Lutomer (27. decembra 1856). Od l. 1858 dalje je češče: Ljut-.

Ko se je l. 1858 obhajala stoletnica mariborske gimnazije in je Trstenjak na banketu slavil i ljutomersko vino i ljutomerskega učenjaka Miklošiča, je vino bilo: Lutomersčan, Miklošič pa: Lutomerjan (Novice, 1858).

V glavnem smemo reči, da se je novi „Ljutomer“ uveljavljal laže nego Maribor³ (ker je kraj sam bil manj znan in so za njega ime bili merodajni le lokalni dopisniki, a to so bili Vrazovci), toda v podrobnostih pravopisa je dolgo omahoval.

* * *

Zdaj pa nam je zopet še odgovoriti na vprašanje: Kaj je bilo Vrazu povod, da je trgu ime izpremenil, in na kaj se je pri tem opiral.

Imenu je hotel dati jasnejši slovenski koren in našel ga je v Ljut — in — mer.

Da se je „Lotmergu“ iskal slovanski koren, to je bilo v duhu časa kakor pri „Mariboru“, a imena, ki so jih iznašale takratne študije o slovanskih starožitnostih, so kazala, kateri koren bi utegnil biti v „Lotmergu = Luttenbergu“.

¹ Tako pišejo Novice 1844 z dne 11. dec. v neki notici o Miklošiču.

² A. Kreft piše v Novicah 1847, 20. januarja: Lotmersko (vino), a že v pesmi Mihovila Goloba (1847, 31. marca) je gostija v „Ljutomérskim gradu“; dopis iz Pristave „pri Lutomeri“ 29. oktobra 1851, dopis iz Berkovec „pri Lutomeru“ 5. novembra itd. Omahuje še pridevnik: Lutomerški in Lutomerski (n. pr. Novice 22. decembra 1852): „Lotumerk“ v Novicah 1853, 25. junija je morda pomota. Graški „Ž.“ (Pač Živkov Muršec) piše še l. 1861 (13. marca) v Novicah: Lotmerk. Dr. Gvidan Srebre pa je l. 1867 pisal dr. Janku Serncu: Lotomer („Veda“ IV. 270.).

³ Dr. Jos. Pajek piše ipak še l. 1884 v „Črticah iz duševnega žitka štaj. Slovencev“ edino: Lotmerg, n. pr. str. 9, 13, 14, 40, 63 itd., a: Maribor.

Šafařík navaja v svojem spisu „Über die Abkunft der Slawen“ (1828, 59, ki ga je priredil po Poljaku Lovru Surowieckem) med osebnimi lastnimi imeni tudi slovanskega Ludimira, a Kollár v svojih dveh knjigah (1828, 1830) Lutibora itd. ter Lutomora (1830, 58). Za prvi del so nudila razlago tudi imena, ki jih ima Kollár v svojem tolmaču „Slavy dcery“ (1832): Ljudovit (58), Ljut', Liud, kralj Vilcev (79). Posebno so pa v razlago zapeljevali Lutomirici, slovansko pleme v okolici češkega mesta Litomeřic, ki ga Šafařík navaja v „Slovanskih Starožitnostih“ (1837, 937).¹

Da je to zadnje ime v mislih o slovanskem Ljutomeru igralo ulogo, se vidi iz besed Krempeljevih (Dogod., 142 pod črto): „Toto ime je najberže od onih Slovincov, ki so se Ljutomerici zvali, ino panoga od velikega po vseh slovenskih zemlah razprestrenega rodu Horvatov bil“.

Paralela Lotmergu je bil hrvatski Ludbreg. In res ima Seljan v svojem „Zemljopisu pokrajina ilirskih“ (Zagreb, 1843, 18, 29): „vina Ludbregška (Luttenberger)“ in „Ludbrëg (Luttenberg)“. Ime hrvatskega kraja piše Vraz (1845, Djela V., 374): Ljubreg.

Da se je drugi polovici imena dala oblika: -mer, za to je bilo v „-mergu (-merku)“² samem zadosti povoda. Manj jasno je, zakaj je Krempelj ime zadjektiviral: Ljutomerski; najbrž je pri tem mislil na slovanska krajevna imena kakor: Smolensk, Gdańsk itd., ki bi se v določni obliki glasila: Smolenski, Gdański.



Predigra kostanjske pasionske igre.

Objavil Fr. Kotnik, Ptuj.

Najstarejši dosedaj znani rokopis kostanjske pasionske igre iz leta 1841., katero je l. 1818. preložil Andrej Schuster-Drabosnjak, ima na koncu (str. 43—46) tri „pesmi“, ki so pisane z nemško frakturó.

Te pesmi so: 1. Schäfarjaua Pesem, 2. Pesem od Šejusaua erplönia ter 3. Schäfarzina Pesem.

V drugem rokopisu iz l. 1854. teh „pesmi“ ni.

Tretji rokopis iz l. 1881. pa ima na koncu sledeče, z gajico pisane „pesmi“: 1. Šefarjava Pesem; 2. Šefarcina Pesem; 3. Pesem od Angelskih korou³ in 4. Merdrarški rajmi. V prvem rokopisu (1841) prej ni bilo teh stvari, kajti pisala jih je druga roka. Če bi jih bil pisal prepisovalec igre Schöfman, ki je prepisal celo pasionsko igro,

¹ Na str. 791 citira po Kozmi: Ljutomerici, varz.: Lutomerici, Luthomirici.

² Sledovi „-merka“ so še v kontaminirani obliki „Ljudmirk“ (Novice, 1844) in v adjektivu: Lutomerški (n. pr. v Novicah 1852).

³ Ni tukaj objavljena, ker je nimam.

bi tudi ne mogli umeti, zakaj je pisal ravno ta del z nemško frakturo, dočim je ostali del, to je celo pasionsko igro, prepisal v bohoričici.

Prve tri pesmi so res pesmi, kajti pri predstavi v Tmari vesi pri Lipi nad Vrbo so jih še l. 1905. igralci res peli, „merdrarške rajme“ pa so deklamirali. Posebej moramo še omeniti, da se pojavijo „merdrarški rajmi“ še le v rokopisu iz l. 1881. in da jih v prejšnjih dveh ni.

Drugo pesem „Bessem od Jezusaua terplönica“ je pel zbor za odrom v prizoru v pasionski igri na Oljski gori. Menda je cerkvena. Če zvezemo prvi dve pesmi z „merdrarškimi rajmi“, dobimo predigro k pasionski igri.

Dr. A. Schlossar je objavil v svoji knjigi,¹ kakor že kaže naslov, tudi nemško koroško pasionsko igro iz Krške doline. V to igro je vpletena medigra „die Schäferei“. Naša igra pa je predigra. V „ovčariji“ iz Krške doline nastopijo: dobri pastir kot ovčar, Marija kot ovčarica in dva roparja, v naši igri — pastir, pastirica ter dva roparja.

Pa primerjamo ovčarijo Krške doline s kostanjsko!

I. prizor.

(Rokopis iz l. 1841. Schäfarjaua Bessem.)²

Tschödi je moja Dutschiza,
fir mene u sgubo gre,
fir jim jich prei stu mou
jich mam se dauet nu dauetred,
oh schauost moiga Serza
fir je sgublana moja Dutschiza.

Lipa dolina salana³
Schiuine poučena Puanina je
tam je wodam⁴ ješ podau
ješ wuren⁵ Schäfar sam,
ja mojo Dutschizo sgublano
tu je dro daletsch salano.

Doh ti Dutschiza sgublana
tam si le löi ti jasthua?
Jes grem flus Temer⁶
nioi Gramou⁷ frastchnu
ja mojo Dutschizo sgublano
sche Leben moi ješ dam ja uo.

Schlossar. II. str. 371. sl.

(Wald. Der Schäfer allein. Schäfer singt.)

Ach, wo ist denn mein Schäflein
Eins mir verloren geht,
Allhier nur neunundneunzig sein
Zuvor ich hundert hätt.
O Herzeleid, mein größte Freud,
Verloren hab ich's auf der Weid.

O sagt, ihr grünen Auen schön
Viehreiches Freudensfeld
Mir armen Schäfer treu bekennt,
Ob es ist weit gefehlt?
Wo etwan da sein Athem blast
An welchem Ort es hungernd rast!

Ich will's gehen suhen fort und fort
Durch Dorn und Hecken hart,
Und wenn ich werde auch ermord't
Und kost's mein Leben zart;
Wenn ich nur weiss mein Schäflein weis
Dem Tod ich's aus dem Rachen reiss.

¹ Deutsche Volksschauspiele. In Steiermark gesammelt. Mit Anmerkungen und Erläuterungen nebst einem Anhang: Das Leiden Christi Spiel aus dem Gurkthale in Kärnten. 2 Bde. Halle. Max Niemeyer 1891.

² „Saxa loquuntur“ — a tudi ta rokopis o kulturi na jezikovni meji. Kostanje so na hribu (na Turah) med Vrbskim in Osojskim jezerom.

³ = zelena. — ⁴ = bodem. — ⁵ = burem (uboren).

⁶ Rokopis 1881 ima ternje, kar je tudi pravilno. — ⁷ 1881 ima germovje.

Och ti Dutschiza resubana
tam si le kai ti jashua,
och Luna juitua
noi Shidize suate
mene Bot sanjo pokashite
da wi jo jes mogou naiti prei.

Och ti Dutschiza moja
tam si le kai ti perjhua
jes Klitscham te
ti nesh ne meubash je
smojo schtimo schauostno
da spet bo Zila pridamo.

(II. prizor.)

Tukaj je v kostanjskem rokopisu iz l. 1881.
vrinjen prizor, katerega ni v krški igri,
tudi ga ni v najstarejšem rokopisu.

I. Raubar govori:

Kir¹ bi mogov jes ana komerata dobiti
Da bi se midva mogva spodgovoriti,
Kaj bi bu nama storiti
Da bi mogva k denarjam priti.

II. Raubar pride in govori:

Prou je prijatu, da pridava kupa
Da se bova spodgovoriva tuka
Jes sim zij eno Babo pastiv
Knisem groša denarjov per nej dobiu.

III. prizor.

Sdej imava en dober šmes
Daj sa² tvoji Bvagu
To bo nama zvo lubu
Kir naju zēja noj vakota stiska
Daj sa denar, prej da sabva bliska.³

Pastir govori:

Och och ui merdrarshishi Lubi
jai per mena denarjou ni
jes jem schou ja Duzo sgubano
padou sim u Koto Merdrarshiko.⁴

Und wenn es nur kehrt wiederum
Zu der verlorenen Herd
Ich fürcht es ist im Walde stumm
Im dicken G'sträuch es plerrt,
Bei einer Wand, wo Unthier wohnt
Und kommen möcht in Wolfes Zahnt.

Komm, komm o liebes Schäfelein
Zu der verlorenen Herd,
Hör doch die Stimme des Hirten dein
Der Dich sucht mit Beschwerd:
Ich rufen will bald laut bald still,
Bis dass ich komme zu dem Ziel.

I. Raubar.

Brater, kna caguj nedva bova denar že
dobiua,
Da le dol⁵ kunstno naštelati viva.
Midva stopiva per cijstah na strani
Tam gredo burni noj bogati Ludi
Tam bova ena kerlna dobiva
Ta⁶ bova po najnej voli pastiva⁷

II. Raubar.

Prou je prijatou al se zgodi taku
To je mene zvo lubu.
(Zdej gresta in pride Šefar, ki ga obstrelita.)

Schlossar.

Du kommst uns recht in unsre G'walt
Dein Beutel thut uns noth,
Wen wir ertappen in dem Wald
Den rauben und schlagen wir todt.
Giebs Geld nur her, dein Beutel ist
schwer
Uns durstet auch und hungert
sehr.

Schäfer singt:

Ich bitte Euch, mich doch verschont,
Ihr find't bei mir kein Geld,
Ich bin ein armer Schäfersmann
Nähr mich allein im Feld
Ein Wollenthier such ich allhier,
So von der Herd gelaufen mir.

¹ „Kir“ bi se moralo glasiti kje (dial. čje — čej).

² = dovolj. — ³ = tega < tehà < thá, < tá.

⁴ V igri iz Krške doline se še le tukaj prične roparjev prizor.

⁵ = sem. — ⁶ Iz rokop. 1881. — ⁷ Izrokop. 1841.

II. Raubar.

Ti si biv ena kunštna lesica
 Li u kračam¹ pojda skuz te moja Špisica
 Da se moreš ti taku hofartno oblōči
 Midvá te očva do naja sleči.
 Ho, ho saj nema denarjov nič več
 Zimiva jomu še te hofartni blek.²

I. Raubar.

Pustiva ga ležati
 Midva morva anega bogatejšega pojiskati
 Brez denarjou nič ni biti
 Saj ni dobiti jesti bol pa piti.
 Midva se morva nageniti na druje kraje
 Čir se dobo Bvagu in tudi denarje
 Še to palco jomu uzemiva
 Še za to bova kej dobiva.

(Gresta dov).

IV. prizor.

(Pri Schlossarju III.)

Oč, oč faku mena tufej gre
 vojčja Mutič ujmi je tjčriš me
 oč, oč moi Bug
 pomai mi uen snadlug
 sa mojo Sertščno swisto list
 sim strasčnu smertno ranjan ješ.
 čwalan wobi Jezus Christuš.³

V. prizor.

(Pri Schlossarju IV.)

Schäferzina Besjem.

Kam, kam si se kōi fashou
 Wofin⁴ jbišti Bōštir moi,
 moju Serze sferbnu ištjče
 uideti lip Omras tuoi.
 Gartel roščni si ti šquachten
 wouna⁵ sim ješ od Lubišni
 od Lubišni od Lubišni
 suawa jem do Smerti ješ.

¹ = v kratkem.² Iz rokop. 1881.³ Iz rokop. 1841.⁴ V naši igri se imenuje pastir „Wofin“ (Bofin?), v nemški pa Daphnis.⁵ = bolna.

Mein Bruder, du dem Fuchsnicht trau
 Reiß weg sein Lumpenfleck
 Sieh' nur recht nach und g'nau durchschau
 So kommt von uns nicht weg.
 Bei solchen Leuten hab ich oft klug
 Gefunden Gold und Silber g'nug.
 (Sie durchsuchen ihn und finden nichts).

Pack dich fort, du leerer Schalk
 Mit deinem Bettelstab!
 Laß uns nur rächen an deinem Balg
 Den wir geschlagen ab.
 Wenn du auch stirbst und hier verdirbst,
 Wir laufen wieder in den Wald.
 (Die Räuber ab.)

Schäfer allein. Schäfer singt.
 Ach weh, ach weh, ach Tyrannei
 Dir, Himmel, klag mein Noth,
 So mich tractiret meine Treu
 Verwundet bis in Tod.
 Aber Geduld, leid ich ohne Schuld,
 Gebt mir, ihr wilden Thier, doch Huld!
 Och sieh, was deine Lieb mir that,
 Verlornes Schäfelein!
 Die Herd ich in der Wüste laß
 Und suche dich allein.
 Bin schwer verwund't, werd wider g'sund,
 Wenn ich dich wieder finden kunnt.
 (Geht ab.)

Die Schäferin allein. Schäferin singt.

Ach wo bist du hingegangen
 Daphnis, liebster Schäfer mein?
 Zu dir steht all mein Verlangen
 Ach, könnt ich doch bei dir sein!
 Schöner als ein Rosengarten
 Blühen seine Wangen roth
 Vor Lieb nicht ihn kann erwarten
 Ich verschmachte bis in Tod.

Geh ihn aufzusuchen fern,
 Selbst auch meine Schäfelein
 Mich ganz traurig tun anplärren,
 Wollen fragen, wo er sei
 Treuer Himmel du mir gönne
 Durch die finstre Wüstenstrass
 Und anzüde Mond und Sonne
 Daß ich find den graden Pass.

Pöfir swisti tšhöi se jnaidafš
 ješ **Marinda** ištšam te
 ješ te ištšam po usach Wraibach
 tšije rasišo ičhuachtne Roschize
 al opounoštšči wel pa opouna
 potščinajš pruti Sunzi welpau jinzi
 ti tuoje Dutšchize pasafš
 notre u Guldach salanach.

Pa Wofina le ni uidat
 u traunentšach mad Roschami
 u gartni tamo se ščlšči
 mad animi ušjami
 al ti tai fa uolo mena
 klitšchafš u terni noi u germouju
 strašnu je wobafš oterauou
 glei da Leben kna šguwiš.

Mega Duz ščlšchem ščtino
 woda tšhöi tamo per nich
 ote ušfa nadluga
 ičhuoštino uje uetšchajo
 šbište Nöbu ščhriš me je ušmiti
 u tei Pushtšchani nauarnei
 šuituo Sunze Graberna Luna
 Pot k nomu polafšchita.

Jezus ti si š'u sourafšan
 tapan gaišchuan šapluan
 sternam kronan noi oranan
 štajčšchim Krizšam k šmertj gnan
 ješ pa tu knifem upošnaua
 moje dni šim u šgubo gnaua
 Jezus nai da tuoja Kri
 fa moi doug dosti stori.

Dč Dutšchiza ku čpoturi
 wraš obuoga se podai
 mena wogeš šhe u tei uri
 ušemi Šuou od Šuita šdai
 špomeni u tuojač škušnauač
 Supernostafš noi Tajchauač
 da sem ješ na Krišču u meru
 šteršönam Nöwu odperu.

Ihr beblumten Angerwiesen,
 Ich ruf mein' Geliebten zu,
 Mir **Chlorinda** macht zu wissen
 Wo er nimmt die Tagesruh;
 Wo die matten Schäflein weiden
 Wo, am Hügel oder Thal
 An Schatt- oder Sonnenseiten?
 Echo sagt's durch Widerhall.

Aber Daphnis ich nicht finde
 Auf dem zarten Blumenfeld,
 Noch an denen Ruhstattlinden
 Unterm grünen Laubenzelt.
 Ungefähr wird in der Wüsten
 Unter vielen Heckendorn .
 Die verwild'te Bahn nicht wissen
 Hat sich mit der Herd verlorn.

Aber, aber alles schweiget,
 O Chorinda, deiner Stimm
 Niemand hier Gehör ertheilet
 Niemand sie zu Herzen nimmt.
 Ach, könnt ich mir Taubenflügel
 Wünschen, ihm zu fliegen nach
 Mit dem kleinen Rehezickel
 Jetzt und laufen ungemach!

Če primerjamo kostanjsko in krško pastirsko (ovčarsko) igro, vidimo, da se marsikje popolnoma strinjata, kar je označeno z razprtim tiskom.

V I. prizoru imajo vse kitice, razen predzadnje, nekaj skupnega. Ponekod je dosloven prevod. II. prizora, v katerem v slov. igri nastopita roparja, v nemški ni. III, IV. in V. prizor imajo zopet mnogo skupnega, ponekod je doslovno prevedeno. V. prizor je v slovenski igri mnogo

daljši. Kitica: „Jezus ti si bil sovražen — tepen, gajžlan, zapljuvan“, — itd. zveni kakor cerkvena pesem. Kje bi bil njen vir?

Poglejmo še, ali najdemo slične pastirske (ovčarske) igre tudi še drugod med nemškimi Korošci! Rudolf Waizer je objavil¹ vsebino pasionske igre iz Glanhofna, a ne omenja nikjer ovčarske pred- ali medigre. In vendar bi lahko sklepali, da je prišla na Kostanje iz sosesčine, iz Glanhofna. Pač pa nastopa dobri pastir z izgubljeno ovčico v pasionski igri iz Liesinga v Lesah² (Lesachtal).

Weinhold pravi: „Nach dem Prolog findet eine Höllenscene statt. Pluto, „der Herr und Gott in Stigis Reich“, rühmt sich seiner Macht, ist aber doch in großem Zorn, daß der Mensch Gnade hoffen dürfe und befiehlt die Verführung der ganzen Menschheit. An Judas und Kaiphas sei schon ein Anfang gemacht. Astarot behauptet, daß schon jetzt die Menschen ganz unterworfen seien und führt zum Beweise das Schäflein an einer Kette herein.

Dieses hat einen schwarzen Mantel über, einen stolzen Hut auf, „tritt ganz aufgeblasen herfür“, es rühmt sich seines weltlichen Lebens, will von Himmel und Hölle nichts wissen und nur ewig leben. Pluto fährt entzückt darüber von seinem Throne auf, und die Teufel schlagen alle an die Brust mit dem Schwure, nicht zu ruhen, bis alle Seelen verführt seien. Das Schäflein schläft ein, und der gute Hirt kommt das verirrte Schäflein zu suchen. Der Pilgram kommt und knüpft mit dem guten Hirten ein Gespräch an. Da erblickt der gute Hirt das Schäflein und weckt es. Erwachend sieht es die Teufel und erschrickt. Reue kommt über sein Herz und es wirft sich dem guten Hirten zu Füßen. Er macht es von den Banden los und gibt dem Pluto mit dem Stabe einen Stoß. Er führt dann das Schäflein über die Vorbühne und singt acht Verse. Mit dem dritten Auftritt hebt nun das Passionsspiel an.“

To poročilo dokazuje, da ta igra z našo nima ničesar opraviti. Igra o dobrem pastirju, ki jo je Weinhold priobčil str. 334 sl., je tudi drugačna.

Imena, kakor Pluto, „der Herr und Gott in Stigis Reich“, Astarot ter v naših igrah Daphnis—Wofin in Chlorinda—Klarinda kažejo na izobraženega avtorja.

Daphnis, Merkurijev sin, pastirček v Siciliji, je po mitu iznašel bukolično poezijo. Vergilij je uvedel alegorično pastirsko poezijo pri Rimljanih. Ni treba, da bi bil Daphnis v V. eklogi l. 42 poveljani Cezar; v celi pesmi ni niti najmanjšega migljaja o tem, tudi ne dela besedna interpretacija prav nobenih težkoč. (Schanz, Gesch. d. röm. Lit.) Daphnis je, kakor poroča Donat, Vita, 57 R. Vergilijev brat Flaccus.³ Daphnisa ima Vergilij, kakor vse ekloge s IV. vred od Theokrita. Vse te Vergilijeve ekloge so kontaminacija, situacija je prenešena s Sicilije v gorrenjo Italijo, vsled tega tuintam prisiljenost!⁴

¹ Culturbilder aus Kärnten. Klagenfurt 1890, str. 55 sl.

² K. Weinhold: Weihnacht Spiele und Lieder aus Süddeutschland und Schlesien. Graetz 1853, str. 372 sl. „V Lesah“ sem čul od prof. Scheinigga in od slov. Ziljanov.

³ Theodor Birt, Erklärung des Catelepton, str. 88.

⁴ Na te stvari me je opozoril kol. Sovré. Hvala!

Cerkveni očetje in srednji vek so videli v dečku Vergilijeve IV. ekloge Mesijo.¹ V srednjem veku so vlili v bukolično obliko vsebino krščanske simbolike.

Friedrich von Spee (roj. 1591, umrl 1635 v Trierju) je zložil „Trutz Nachtigall“. V njegovi pastirski pesmi, kjer evangeljski dobri pastir išče izgubljeno ovco, je Izveličar Daphnis.

Laurentius von Schnifis (roj. 1633 v Schnifisu na Predarlskem, nekaj časa igravec na dvoru v Inomostu, umrl 1702 kot kapucin v Konstanzu), je izdal „Mirantisches Flötlein, óder geistl. Schöfferey“, v kateri Kristus pod imenom Daphnis vzbudi dušo Klorindo, ki se je v grešno spanje zazibala (1682).²

Na Koroškem so morale biti pesmi Friderika v. Spee in sorodnih pesnikov precej razširjene in so prodrle tudi v pasionske igre, kjer tvorijo lirične vložke. Kristus nastopa kot pastir Daphnis. Opitz je uvedel v nemško literaturo 17. stoletja ovčarsko-pastirsko igro. Ta se je tako priljubila, da je prodrla tudi v koroške pasionske igre, v katerih pretrga dejanje (medigra) ali pa tvori predigro, kakor v našem primeru. Človeška duša nastopa alegorično kot pastirica-ovčarica. Tudi Spee ima nekaj takih pietistično pobarvanih pesmi. Jezus — dobri pastir išče izgubljeno človeško dušo.³

Da bi bil Drabosnjak avtor tega prevoda, ni dokazano, ker ravno v najstarejšem rokopisu ta pastirska predigra manjka. Take ljudske igre so pogostoma prepisovali, dodajali so scene, prenavljali besedilo, zato je tudi prvotnega avtorja težko zaslediti. Arhiv celovške študijske knjižnice, ki hrani material koroškega nemškega odbora za nabiranje avstrijskih

¹ Pri interpretaciji IV. ekloge je bila vsa filologija skoro do najnovejših let kakor s slepoto udarjena. Brez števila bolj ali manj spretnih razlag se je pojavilo, dokler se ni s Skutschem uveljavilo mnenje, da je „puer“ potomec, ki so ga pričakovali od Oktavijana in žene mu Skribonije. A rodila se je hči, ne sin. Sveton, Aug. 63 pravi: „ex Scribonia Iuliam, ex Livia nihil liberorum tulit (sc. Augustus) cum maxime cuperet. Pesniku se je torej prorokovanje zmalčilo. A delca vendar ni uničil; saj je bila pesem spesnena iz takratnega hipnega razpoloženja in kot utrinek iz časovnega obiležja ima svojo vrednost. To mnenje in z njim celo zgradbo v temi tava-joče interpretacije je zrušil R. C. Kukul, Römische Saekularpoesie, B. G. Teubner, Leipzig 1911. Z elegantno spretnostjo je dokazal, da stoje verzi 60—62 v rokopisih na nepravem mestu, da spadajo med v. 25 in 26 s čimer postane situacija naenkrat povsem jasna. Dokazal je dalje, da je pesem amoihoičnega značaja in s pravilno stavkovno analizo dveh, treh mest je temo čisto pregnal ter nepobitno dokazal, da je „puer“ Oktavijan sam.

² Glej Salzer, 693.

³ Kako sedaj predigro predstavljajo, o tem glej „Dom in Svet“ 1913, str. 157 sl.! Letos so po dolgih letih o Veliki noči na Kostanjah zopet igrali Drabosnjakovo pasionsko igro. — O razvoju koroških nemških pasionskih iger je na kratko pisal Dr. Georg Grabe v Carinthijir 1910, str. 89 sl.

narodnih pesmi, bi nam mogoče odkril še to in ono varianto in pokazal pot do prvega avtorja.

V drugi naši umetni poeziji je pastirsko pesništvo pustilo le malo sledov. Omeniti bi bilo pesmi: „Amynt na oči svoje Elmire“ „Pisanice“ (III, 48—50), zložil B. E. in „Stanovitnost“ v IV. neizdanem zvezku „Pisanic“.¹



Izvestja.

Zagovorna knjiga Antona Petriča.

Zagovori zoper bolezi imajo svoj izvor v grozi, ki obide preprostega človeka, opazujočega naglo in nezadržno širjenje bolezni v človeškem ali živalskem telesu, ne da bi mogel kaj rešilnega ukreniti proti temu strahovitemu pojavu. V zavesti, da je vsak prirodni lek proti bolezni brez moči, se zateka k nadprirodnemu leku skrivnostnega zagovora. Strup, kačji pik, prisad, pšeno, opeklina, oteklina, odtok krvi, božjast itd. so bolezni, ki se zagovarjajo, bolezni, ki izredno naglo učinkujejo, povzročajo grozovite muke in telo strahovito pretresajo in pačijo.

Umetnost zagovarjanja je velika skrivnost. Ta skrivnost se ohranja le v poedinih rodovinah po ustnem sporočilu, ali pa po skrivnostnih »črnih« zagovornih knjigah, v katerih se po ljudski veri nahaja mnogo čudnega in skrivnega. Zagovarjalci skrbno skrivajo svoje skrivnosti pred vsakim tujcem. Fr. Erjavec pripoveduje,² da se je često menil s takimi zagovorniki, ali od nobenega ni bilo zvedeti čarodejnih besed, katere govore ob takih prilikah. Zato je tudi slovstvo v tej panogi narodopisja zelo pičlo.³

Slučajno sem dobil v roke zanimivo zbirko zagovorov. Zanimivo na zbirki je pred vsem dejstvo, da je ni spisoval za zbiranje narodnega blaga navdušen izobraženec, temveč da je to prava »črna knjiga«, iz katere je zagovarjal Anton Petrič. Odtiski prstov na skrajnih straneh knjižice in ob robu notranjih listov pričajo, da se je knjižica mnogo rabila. Na prvi strani je napisano z lepo nemško pisavo: Daß Buch dem Anton Petrißh.

¹ Glej Šlebinger, Pisanice, prvi pesniški almanah. Izv. II. drž. gimn. v Lj. 1905/06, str. 18.

² Letopis Mat. slov. 1882/83, str. 337.

³ Glej o tem predmetu! Fr. Erjavec, Iz potne torbe. Letopis Mat. slov. 1882/83, str. 337. — J. Navratil, Slovenske narodne vraže in prazne vere. Letopis Mat. slov. 1894, str. 176. d. — Dr. Karol Štrekelj, Slov. narodne pesmi, III. d., str. 206—212. — Dr. Ivan Grafenauer, O Duhovni brambi in nje postanku. Časopis za zgodovino narodopisje. L. IV. 1907, str. 3. d. — I. Košťial, Sieben Beschwörungsformeln (beside oder zagóvori) aus dem slow. Teile des Küstenlandes. Zeitschrift für österr. Volkskunde. Jahrg. XVIII, 1911, str. 171. d.

Ihm Jahre 1840. Zagovori so pisani s črnilom v lepi in razločni bohoričici. Pisal jih je nekdo, ki je bil pač v pisavi, ne pa v pravopisju dobro izvežban. Zagovor proti božjasti je napisal Petrič sam s svojo okorno roko v bohoričici. Zadnji odstavek o strupu in o zdravilih je pripisal nekdo drugi v gajici.

Raba črk za sičnike in šumnike, ločil in velikih začetnic je zelo nedosledna, to sem spremenil, kakor zahtevata jezik in smisel, v ostalem pa ponatiskujem rokopis, kakor je pisan.

* * *

Te bukve so za boleznī, moj Kristian! Al prosi Boga za pomoč, poklekni pred britka Martra, zaupaine¹ prosi Boga za pomuč in moli ta molitu, ta perva je postaulena. Potem zgovori zamerkliu u božim strahu prisat narprej per usaki boleznī, potem tu drugu, kar je. Zgovori use po trikrat. Kader zgovoriš, moli ti, al pa ta, kirmu zgovoriš, 3, al 5, al 7, kakor je več boleznī, moli Očenašeu in Ave Marija. Usaciga kompli taku: U imenu Boga † Očeta in † Sina in † svetiga Duha. Amen.

Molitu.

O ti dobrotlevi, usmileni Bog, te ponižnu prosim, usmili se čez mene boziga grešnika. Jest te prosim iz celiga serca za odpušanje mojih grehou, tudi tebe, usmilena Marija Divica; jest tebe prosim, de ti od tvoiga usmileniga Jezusa odpušajne mojih grehou izprosila mi bodeš, skuz Jezusa Christusa, Gospuda našiga, kir stabo živi in kraluje, Buh od vekomej do vekomej. Amen.

O dodeliuc nam useh gnad, usmili se čez me, tojga služab,² daj mi tojo gnado, de jest use zaveze odvezati znam in zamorem, kir jeh ta huda bolezan darži, skuz Jezusa Cristusa, Gospuda našiga, tvojga Sina, kir stabo živi in kraluje od vekomej do vekomej. Amen.

O moj Bog, poglej u tojmu Imenu, h tvoj časti, reunim dušem zveličanju, saromakom h pomučī, sam si naprej uzeu, tebe prosim, o moj Bog, de angelce pošleš nam pomagat, de mi bo ta huda bolezen pokorna. Jest zaukazujem skuz toja pomuč, de ima bežat proč, skuz toje s: Ime in skuz s: Križ. Amen. Cristus † regera, Cristus † premaga, Cristus † je kral useh stvari, Cristus † je usega premagliu. Bog bodi na useh krajih iz nami bogim; o Gospud, usliši molitu tojga služabnika. O Gospud, bodi iz nami; o sveti Gospud Bog, hiti nam pomagat. Čast bodi Bogu Očetu in Sinu in s: Duñu, kokar je j. t. d. Amen.

Žegan † Gospud Boga † Očeta, žegan † Gospud Boga Sina, žegan † Gospud Boga s: Duha čez naš pridi, uselej ostani per nas. Amen.

Te 3 s: Peršone, te imajo tebe, huda bolezen, proč odgnati; ja, ti se u kratkim času N: pobrati moreš; tudi te jest zarotim skuz pra: s:³

¹ zaupaine = v zaupanju; — ² služabnika. — ³ prasvete = presvete;

Divice Marije ne¹ čistga spočetje in visoka čast in brumnost, zdej skuz no² meni gnado dodeli, nenni³ lastni sin Jezus Kristus, tebe, huda bolezen, proč odgnati. N.; de moreš beižati, ja te parsilim skuz Gospuda našiga Jezusa Cristusa, Amen.

Jest tebe zarotim skuz besede našiga Izveličarja Jezusa Cristusa, meni je moč dana od tiga narvikšiga, tebe, huda, strašna bolezen, pod moj jarm te deniti, ja, ti zmeram pod mojim straham biti moreš, ker te je meni sam Bog čezdau, de mi moreš pokorna bit, krotka, pohleuna, brez use škode in strahu duše in telesa. Skuz povele božje te parsilim, de me bogat moreš; posebnu ti zaukažem in zarotim tebe, pokorna bolezen, skuz ta s: nadoužna Crij in teh 7 Besedi in teh pet Ran Jezusa Cristusa, Gospuda našiga, kir je za nas svoje s: Crij preliu, ja, bežati moreš, vedijoč⁴ uzem proč, kir te jest silim skuz s: Trojico. O Gospud Bog † Oče pridi, o Gospud Bog † Sin pridi, o Gospud Bog † s: Duh pridite nam na pomuč. Amen.

Jest skuz usa pomuč božje, kir je meni dana per s: Karsti, zaukažem tebi, huda bolezen, ti mene moreš bogat in meni pokorna bet zdej in usaki čas, uselej, nimar. Amen.

En grozan močan sveti žegan.

Ujmeni Boga, mir našiga Gospuda Jezusa Cristusa, katera s: Stran je sulca⁵ prebodena, obvari nas † skuz te s: Žeble, kir so ble roke in noge našiga Gospuda Jezusa Cristusa prebite; obvari nas † skuz nebesa, zemle, planete; obvari nas † skuz ta dan in noč; obvari nas † skuz to Truplu in Cri našiga Gospuda Jezusa Cristusa, obvari nas † ujmen † † †. Amen.

Prisat.

Jest zgovorim tebe, prisat, od useh strupenih luftou, ti moreš jet proč u: 7: urah skuz s: Cozm. in Dam. O ti sončni, ogenj, rudeni, zmarzli, ledeni prisat, peidi von z od kože, jest tebi zapovem skuz uso moč božjo, kir obena kerščanska kri ne doide. — 3.^o N.; ti hudi prisat, moreš jet proč. Ujmen † † †. Amen.

Strup.

Jest kličem vas, s: patrone in pastirice teh červiču al kač, na pomuč za use, kar škoda delajo ti žival, in tebe, s: Šempas in Jezusa in Marije, pomagajte meni. Jest zarotim tebe, strup, poidi von z te živali N: u kače al červiče, naj bo martu al živu, maihan al velik, kral al poglavar, glušč al slepec, kušer al palk, špičmah al škorpion, kar je starpene žival, use⁷ moreš, use, strup proč od N.; ti strup, od kir si paršu, ke moreš

¹ nje; — ² njo; — ³ njeni.

⁴ vidno; — ⁵ s sulco.

⁶ Trikrat — ⁷ v vse.

jet na usa strupena živau. Kokar je rekla Mati božja, rečem tudi jest, s: Šempas, zakaj ti ne ferderbaj le te žival N.: Jemli dol, dol, še bel hitru, kokar zakoinska žena za svojim možem gre. Pomagaj meni Bog † Oče, Bog † Sin, Bog s: † Duh. Amen.

Ogen.

O vi s: patroni, s: Lorenc, s: Farjan, s: Fitež,¹ jest use kličem na pomuč u ti veliki uročini in spečenini, kir ste vi usi skuz velika uročina in spečenina martrani bli. Pridite meni na pomuč u ti veliki spečenini in o s: N: pridi na pomuč. Ujmeni † † †. Amen.

Šan.

Jest tebi zapovem, ti hudi šain, moreš jet proč od tiga skuz s: Ran, skuz ta nadoužna Cri, skuh teh 7 Besedi Jezusa Cristusa, Gospuda našiga. Jest tebe, šain, zarotim, de moreš jet proč od N.: U imenj † † †. Amen

Ured.

[Uzami šnita kruha, govori nain]. Jest tebe zarotim per moči boži, per človeškim postainj Jezusa Cristusa, de ti se imaš proč pobrati od tiga N.: de tu zrauje tiga života gori gre, glih kokar je Jezus Cristus, naš lubi Gospud, gori šov na deru tiga s: Križe, je use človeštvu odrešu; glih toku odrešim jest tebe, N.: od tvoje bolezn. U imeni † † †. Amen.

Gliste.

[Govori na kruh]. Jest vas, gliste, poznam in zavežem, kokar je Jezus Cristus, naš lubi Gospud, ta peklenska pošast poznov in zavezov na s: Križi, je odrešu ceu svet; toku odrešim jest tebe, N.: od teh glist. U imenj † † †. Amen.

Cri.

Stoj, kri tiga života N.: kokar je obstau Jordan, kir je peršu s: Joannes k nemu s Cristusam, kir ga je kerstiu Jezusa; glih taku obstati moreš ti, cri tiga života N.: U imen s: Cristusovih Ran, u imen te s: nedoužne Cervi Jezusove, u imen usiga Cristusoviga terpleina. U imeni † † †. Amen.

Crii.

Oče je malnar, sin je malnar, od sinova sin je, usi so malnari; na suini² vodi so kamne ustauili, de stat morejo. Jest tudi tebe, keršanska kri N.: ustavim, de stat moreš in stoi, kri, temu N.: U imeni † † †. Amen.

Bodlaj.

¹ Jest vas, bodlaj in targaine, zgovorim in zarotim skuz ta bodeće ternava Krona, skuz te 3 ostre Žeble, skuz ta ostra Sulca, kir je Jezus Cristus za nas volnu razboden in raztergan biu, skuz usa moč božje. Jest vam zapovem, vi, bodlaj in targaine, morete jeinet proč od tiga N.: U imeni † † †. Amen.

¹ Sv. Vid, Vitus. — ² silni.

Oči.

Jest te zgovorim in zarotim tebe, bolezen teh oči, skuz martra s: Lucije, kir so bli ne s. Oči iz ne s. Glave živi skopane in zderte, jest te zarotim skuz divica Marije nie čistu spočetje, skuz nje velika čast, obdaržana brumnost; s taboj prosim, o Mati Božje jen s. Lucija, pridita men na pomuč in temu N: u ti boleznih teh oči. Peidi proč, ti bolezen, z oči. U imeni † † †. Amen.

Zobe.

Jest kličem na pomuč, o s. Polona, kir so bli tebi tvoji zobje iz ust zrovani in skopani, ti si velika martra prestala. O Marija 7 žalosti in s. Polona, pridita meni na pomuč. Jest te zgovorim in zarotim tebe, bolečina teh zob, de se moreš pobrati proč od tiga N:. U imenu † † †. Amen.

* * *

Božjast.

Jest uas perosim, s. Gašper, s. Boltežer, s. Melhar, s. Balantin, usa nebeška deružina, perstopite pred Tron božj, prosite z mana Boga, de ukroti steršna božjast temu N:. Je te perosim, o veliki Bok Saboth, ti ueiš useh sarc misu, ti naš Oče.

Strup beš proč, jest keršen N: člowek, jest tebe sgovorim. Strup beš proč, si panan od mene.

Zagoučič špiretus in kafra in lašk ole; al pa soliter in lašk ole, al pa purfel. Za kri, če goued ščije, orihov cuitie.

Priobčil dr. Nikolaj Omersa, Celje.

Srednjeveški zagovori v ljubljanski licejki.

I.

»b. a. e. n. c. d. e. l. m. l. n. n. u. n. s. i. i. i. † In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen. Sanctus Petrus dum sederet supra petram marmoream, misit manum ad caput et dolore dentium contristabatur. Venit Iesus et ait: quare contristaris Petre? Ait: venit vermis migraneus et devoravit dentes meos. Et ait Iesus: Adiuvo te, vermis migranea, ut ex eas et recedas et ultra famulum Dei enim non ledas. Amen.«

Na prvi strani tretjega zvezka rokopisa na pergamentu, ki obsega Gregorija Velikega »Libri moralium« (sign. št. 8) in ki ga je v drugi polovici XII. stol. napisal cistercijanec Bernard v Stični. Zagovor je poznejša roka prečrtala navzkriž. Njegov prvi stavek je rudimentaren ostanek one vrste »magičnih alfabotov«, ki jih je obdelal Albrecht Dieterich (Kleine Schriften, hg. v. Rich. Wünsch. Leipzig. B. G. Teubner. 1911). V tekstu pa kaže tipično strukturo zagovorov, ki najprej podajajo epično zgodbo, konkreten slučaj, kedaj je ta zagovor prvič pomagal, nato pa njegovo pravo besedilo, ki pomaga pri vseh slučajih. Značilno je, kakor tudi pri št. II., da prehaja njegova proza v verze.

II.

a)

Contra tempestatem.

»In nomine domini nostri Iesu Christi, qui coelum et terram fecisti, et flumina Jordanis benedixisti, in quibus baptizare voluisti, manum tuam in cruce posuisti. † benedicere † et sanctificare digneris nubem istam, quam ante me video, ut ter angariata potestas daemonum impunis deficiat. † circumdet te Pater † circumdet te Filius † circumdet te Spiritus Sanctus. † dividat te Pater † dividat te Filius † dividat te Spiritus Sanctus. † destruat te Pater † destruat te Filius † destruat te Spiritus Sanctus. Dicatur tribus vicibus et legas Pater noster tres.

b)

† signa † te † signa † temere † me † tangis † et † angis †.

† potentia dei Patris † sapientia dei Filii † virtus Spiritus Sancti defendant hunc famulum N. a febre cottidiana, secundana, terciana sive quartana per merita et virtutem Sanctae Emfrosinae. In nomine Patris † et Filii † et Spiritus Sancti †. Dicat paciens V Pater noster in honorem quinque vulnerum Iesu Christi.«

Na prvi strani 59. lista rokopisnega zbornika na pergamentu iz srede XIV. stoletja (sign. št. 34). Prvi zagovor je napisala nekoliko poznejša roka, naslov in zadnja dva odstavka pa mnogo poznejša. Oba zagovora kažeta že mnogo mlajše lice ko št. I.; zadnji je po vsebini in obliki že precej podoben modernim rimskim eksorcizmom in blagoslovom.

Tekst tukaj priobčenih zagovorov je podan z razrešenimi abrevijaturami in v moderni transskripciji, opis rokopisov po elaboratu dr. Milka Kosa. Zadnji zagovor stoji napisan na palimpsestu; skoro se zdi, da je nekdo skušal prvotni tekst izradirati, da pa se mu to ni posrečilo v popolni meri. Zato je nekdo pozneje še lahko prvotni tekst restauriral.

Dr. Joža Glonar, Ljubljana.

Nekatere slovenske tujke.

bâcelj, clja, m. Pfropf aus gefaseter Leinwand. — Nem. Weizel, m. Charpiebausch; weizeln, schw. V. einen Charpieverband an- und umlegen, Unger-Khull SWS 629; Waizel, m. Charpie, Schmeller-Fro-mann BWB II, 1021; Waizel l. c. 1059; sinonimna beseda je Meißel, fem. Charpie, od stvn. meizan, kr. glagol hauen, schneiden, Weigand-Hirt II, 162 — Novejša sposojenka, ki predpostavlja nem. dial. wāzl; oblika fâcelj (Pleteršnik), m. je kontaminacija s fâcelj, m. Schöppnudel.

bûcek, cka, m. Knospe, Vorsatz der Wirbelsäule; pûcek, cka, Knopf, Knöspchen; bûcelj, clja, m. Spitze des Fingers, Strickstock; bûcika. bûcka, f. Stecknadel, Knopfnadel; bûckati, am, vb. impf.

stecken. — Nem. Butzen, m. Klumpen, verdickte Feuchtigkeit in Nase, Auge, einem Geschwüre; Schnuppe am Licht, Kerngehäuse im Obst. Srvn. butze, m. (redko), Klumpen. Sorodno in sinonimno je švic. bête, 'Butzen'. Po Klugeju Et. Wb.⁹ 80 se je razvil Butzen iz *bugze, bûgaz, bête iz *bauggjô. Z guturalnim sufiksom -kê (mask.) in -ka (fem.) so tvorila narečja deminutivne oblike; k putsn: kor. dial. pitškn, f. Lessiak, Die Mu. a. von Pernegg PBB XXVIII, 94; švic. butschgi, naucum, res nihili, Griebis, Grimm DWB II, 578. Od tod slov. pička, f. Obstkern, Traubenkern. Obliki deminutiva švic. bätzgi odgovarja slov. pečka, f. Obstkern. Prim. Mikl. Et. Wb. 269.

buncelj, clja, m. Nocke, eine Mehlspeise. — Št. n. Buntze, fem. Buntzen, m. 1. Fäßchen, faßartiges Gefäß; 2. Krapfen gewisser Form und Gattung; 3. Blutwürste, SWS 129. Glej Grimm DWB II, 531 bunze, bunzen, m., VII, 2243 Punze (it. punzone, l. punctioem).

búrovž, m. veliki b., der Wagen, der große Bär (Sternbild). — Nem. Fuhrächst, fem. schweres Fahrzeug, schwerer Wagen. Unger Khull Steir. Wortschatz 257. Achst, fem. Achse l. c. 11. V slov. spojojenki je vrinjen v pod vplivom besed kot rotovž, mostovž i. t. d. Prim. še Fuhrmann, m. Arcturus im großen Bären, Grimm DWB IV, 1, 470; koroško slov. hervór, m. Fuhrmann, Polstern, Jarnik Et. Lex. 229.

čicati, am, vb. impf. 1. mit stumpfem Messer schneiden; 2. langsam, saumig etwas tun; 3. schwerfällig gehen. čica, f. die Staudensense; eine schlechte Handsäge. — nem. zitzeln, vb. stückeln, zerstückeln, in kleine Teile verstreuen, Unger-Khull SWS 650; tir. tschikln, verb. klein zerstückeln; trident. çicola ritaglio, çicular, tagliuzzare, lat. *ciccula. Gamillscheg, Über Lautsubst. 183.

čmiga, f. gepanschte oder verdorbene Flüssigkeit; šmiga, f. der Aufputz, Zier, Schein; šmigati, am, vb. impf. aufputzen, zieren. — Srvn. smicke, schmicke, f. Schminke; smicken, schmiken, vb. schminken. Nem. besedo izvajajo iz grškega smēgma, n. Salbe, lat. (s)migma, Weigand-Hirt II, 751.

čugrl, m. Kalb. Št. Ilj. čúkec, kca, m. isto; čúkica, f. Kälbin. Gor. Sv. Kungota (nad Mariborom). — Srvn. sügen, kr. glagol. sesati; nvn. suckeln, šibki glagol. in kleinen Zügen saugen (intensivum). Švicarsko tschugen, verb. saugen; Sûgl, n. säugendes Tier, bes. Lamm, Kalb, Ferkel, Schoepf, Tir. Id. 728. Tschugel, Tschigel, n. Stierkalb, Fohlen. dem. Tschugerl, Tschigerl, n. Unger-Khull SWS 179; tirol. Zucken, f. junge Kuh. Trstenjak, Kres 1884 319.

čúna, f. ein großes Schwein, čúnja, f. Schwein; čúnjek, njka, m. schwarzes, männliches Schwein; čúnka, čúnjka, f. Schweinchen, Tintenklecks. čúnjoga, f. weibliches Schwein. čena, f. schwarzes Schwein, Jan.—Bart. Pri Čehih: čuna, čunka, f. Sau, Tintenklecks.

čunče, n. Spanferkel. čuník! Ruf für Schweine. čuním klecksen. Od navedenih ne smemo ločiti naslednjih besed: slov. súně, eta (izgovori söne), m. Schweinskerl, Virštanj. sùnoga (ü), f. ime svinje, prim. čúnjoga, Sv. Mikl. sùnem, sùnoti, vb. impf. posùnoti, vb. pf. požrešno jesti, svinjsko jesti; sunljáti, ám, sùntati, am, vb. impf. gierig essen; sùnež, m. Vielfraß, gieriger Esser. oblosùn, adj. gefräßig, unmäsig. sù! sù! povelje svinjam, da gredo v hleve. — Med Nemci: tir. Tschunnel, Trstenjak Kres 1884, 321; Tschonke, f. moravsko nem. Besede z začetnim s so starejše kot one z začetnim č, ker kažejo preglasni vokal ü. — Neznane izvora. Prim. Štrekelj, Denkschr. 15.

dèlnik, m. Mordskerl Sv. Miklavž. — Prim. s. h. dèli, indekl. kühn; dèlija, m. leicht bewaffneter türkischer Reiter, Held; bg. delí, adj. toll, kühn. Osm. deli, toll, wild; pl. deliler »die Tapferen«, früher eine unregelmäßige Truppe zu Pferde, Berneker Et. Wb. 183.

drêmša, f. in dremšalnik, Dreizackiger Knüttel, mit dem man Trauben zerstückelt; drêmšati, am, vb. impf. Trauben zerquetschen. — Prim. št. n. Trenschele, m. Knüttel, Unger-Khull SWS 170; Trenze, fem. dreizackige Mistgabel. Kaltschmidt, Gs. Wb. d. deutsch. Spr. 983.

dùp, m. Knollige Mehlspeise; koruzni dup. Sv. Mikl. — Št. nemško Düppel, m. Holznagel, Balken, Klotz, Beule. Unger-Khull SWS 180. Srvn. túbél, m. stvn. tubili, n. Zapfen, Keil. V slov. sposojenki je odpadel -el, ker se je smatral za zmanjševalni sufiks. Prim. Štrekelj LMS 1896, 145.

facelj, clja, m. Schoppnudel; fácek, cka, m. isto, — Nemške besede: phatelât, phadlât, phâlât in phacelât, phacelât, spol? Pfannzelt, eine Speise in der Osterwoche, pistatum izhajajo iz srednje lat. patëllata, f. izpeljane iz patëlla, ponvica. Nepričakovan je prehod latinskega medvokalnega t v gemin. afrikato zz (cc: Braune, Ahd. Gram. § 159, 3. op. znamenje za geminirano afrikato). Prim. Schmeller-Fromann, BWB I, 428, Lexer HWB I, 220, Anz. f. d. A. XXXIV, 209. Arch. f. sl. Phil. XIV, 522, LMS 1896, 144, Archiv XXXIV, 53.

ficko, m. Vorlauf, Vorlaß; sinon. beli cvet, dimec. Sv. Miklavž. Slk. moravsko ficko, m. 1. Kofent, Mittel-Hinter-Nachbier, patoky; 2. ein, leichtfertiger Mensch (češk.) — Neznane izvora; prim. nem. Finkeljochen, m. Fusel, schlechter Kornbranntwein; finkeln, vb. (rotwelsch) brennen. Kluge, Et. Wb.⁹ 134.

früht, a, m. belokr. — prüht; a, m. Plet. 358. Race. — Srvn., fruht, st. f. Geschlecht, Stamm.

gájžla, f. koroško sl. haižua. — Stvn. kaisala, geisila, geisla, srvn. geisel, st. schw. fem. in odgovarjajoči glagol geiseln, schw. V. so bili opetovano sprejeti v slovensčino. a) ježla (Murko, Besedn. 111) iz srvn. — ei; prim. štaj. plêha, f. koroško plôha, nem. Bleiche; o kor. jižla, f. glej Štrekelj Denkschriften 24 (srvn. oblika je nastavljena po-

motno). b) gâjžla iz nem. dialektičnega prehodnega vokala — aə <— ai v kakem a-jevem narečju. c) štaj. gojslâti, âm in goslâti, âm, vb. impf., plagen, martern; slov. -oj- reproducira nem. dial. — oaa (prehodni vokal v razvoju srvn. — ei > dial. — oa, Lessiak PBB XXVIII, 79. Narečja imajo oblike z geiseln, geischeln in geißeln.

geruš, jeruš, heruš, m. starker Schnaps. — Bav. nem. Rausch, m. Weingeleger, BWB II., 155. Nastaviti je tedaj: Ge-rausch.

hâpiti se, hâpim se, vb. pf. hâpati se, hâpam se, vb. impf. etwas beginnen, in Angriff nehmen; beginnen. Tudi hâpniti, hâpnem se, vb. pf. hapljevâti se, -ûjem se, vb. impf. Hâpkači pl. so prebivalci Slov. goric in bližnjih področij, ki rabijo te glagole. — Starobav. † anhafen (prim. 3. sg. ind. arhafit Pa, Schatz, Altb. Gramm. § 138) je dalo v slov. prvotno hâbiti, im, vb. impf. (Caf pri Pleteršniku), nato hâpiti, im. Oblika (an-)haben, mestu heben, g. hafjan, je srednjenemška.

J. Kelemina, Ljubljana.

Slovarski doneski iz brežiškega okraja. Pod tem naslovom sem priobčil s pomočjo vseuč. prof. dr. Rajka Nachtigalla v XI. letniku »Časopisa« zbirko besed, ki jih nisem našel v Wolf-Pleteršnikovem slovarju. Naj sledi tukaj nekaj popravkov in dodatkov. Omenim tudi, da so morala že v omenjeni zbirki izostati vsa diakritična znamenja za kakovost samoglasnikov, ker tiskarna nima dotičnih znakov.

a) Popravki.

Namesto drobolét(ov)ins beri: drobolet(ov)ina.

Maveljc = nem. Austerschwamm.

Pri besedi nadati dodaj: Prim. Štrekelj, Nar. pesmi I, str. 575 v opombi.

Pri besedi nástrč dodaj: lat. nasturcium, ii, eine Art Kresse.

Namesto orestovati, — ujom beri: — ujem.

Namesto podomuka beri: podsmuka.

Pri besedi ponorsko dodaj: krog Rogatca »ponoroma«.

Pri besedi sekorde dodaj: Prim. lat. socordia.

Pri besedi simujster črtaj: »sem oster«?, ter vstavi mesto tega: samostrel.

Namesto torbí beri: trobí.

Pri besedi vajer dodaj: Prim. nem. Weiher.

b) Dodatki.

bajce, eta, n. = tele (v otročjem govoru)

berlónati, am, vb. impf. durchstöbern

čórati, am, vb. impf. neumno gledati, schütteln, rütteln; prim. Pl. drmastiti in drmati

duc, a, m. Flaschenmündung

durn, a, m. Flaschenmündung; prim. Pl. durnjak

hor, ja, m. = dihur

kašlútati, am, vb. impf. pokašljevati; tudi v hrv. Zagorju

konj, m. hrbtina kost pri perutnini

krepčáti, am, vb. impf. majati (ako hoče kdo izdreti kako stvar)

odúrnti, em, vb. pf. (izg. odvörnt) popustiti, omehčati se (o ledu, trdih čevljih)

okrepčáti, am, vb. pf. = pribl. okreniti 2 Pl.: starr werden (zlasti o kuhanem

krompirju)

ositen, adj. = siten

peterjól, a, m. petrolej; Šašelj, DSv 1915, št. 4: petrólíja
 postráha, e, f. za eno postraho imeti česa pri hiši — za skrajno silo
 skomókati, am, vb impf. godrnjati, tožiti (Slomšek, Zbr. sp. IV., str. 45 skomu-
 cati); prim. Pl. skomucati, skomukati
 snažno, adv. zelo močno
 sprinesti, em, vb. pf. izpolniti se (o sanjah)
 storjén, adj. že narejen: kupil je storjéno obleko
 špetírati, am se, vb. impf. pričkati se
 tírna, e, f. pleve; prim. Pl. ternica
 zabrúndan, adj. zelo debel, zatečen; prim. Pl. brúnda
 zlódití, im koga, vb. pf. zvaбити
 žvelo, a, n. nepridiprav, nerodnež.

Martin Avšič.



Slovstvo.

Jelenić dr. fra Julijan: **Povijest Hristove Crkve**. I. knjiga (God. 1—313)
 Leks. obl. Str. XLVIII, 194. Zagreb, 1921. Tiskara C. Albrecht. C. 25 Din. Knjiga
 se dobiva naravnost pri pisatelju, franjevački samostan v Zagrebu.

To je pri nas prvi poskus občne cerkvene zgodovine v velikem slogu. Na-
 menjena je pred vsem slušateljem teologije na naših višjih šolah, a tudi izvenšol-
 skim krogom bo knjiga dobro došla, ker kdor se količkaj bavi z zgodovino, po-
 trebujе vsak čas orientacije v cerkveni zgodovini, ki smo jo morali doslej iskati
 navadno v tujih delih, a ta se mnogokrat le površno ozirajo na našo domačo cer-
 kveno zgodovino. Prav zato se nam zdi potrebno, pomuditi se v našem historičnem
 glasilu nekoliko pri tej knjigi. Prvi zvezek obsega le starokrščansko dobo do Kon-
 stantinovega edikta. Zistem in razdelitev sta več ali manj ista kakor pri drugih
 enakih knjigah. Naravno je, da je pisatelj imel premagati razne poteškoče. Dobro-
 hotno opozarjamo tu na nekatere deloma stvarne, deloma metodične nedostatke, s
 tem namenom, da se v naslednjih zvezkih ali v drugi izdaji to in ono spopolni.

V Uvodu podaje pisatelj dokaj obsežno cerkveno-historično literaturo; na-
 tančne popolnosti dakako ne moremo zahtevati, od subjektivnega stališča je tudi v
 znatni meri odvisno, katera dela se sprejmejo v seznam, in katera ne, vendar ne-
 katera dela neradi pogrešamo. Le nekaj vzgledov! Na str. XXVII. našteva le dvoje
 nemških bogoslovskih enciklopedij, o silno razviti francoski enciklopedični litera-
 turi ni duha ne sluha. Prezrl je tudi rusko bogoslovsko enciklopedijo Glubokov-
 skega i. dr., ravnotako češko: Slovník Bohovědný, ki sta ga Tumpach in Podlaha
 začela objavljati l. 1909. V obče se na rusko, poljsko in češko cerkveno zgodovino
 premalo ozira. Istotako ne pride nikjer v poštev važen Cabrolov Dictionnaire d'ar-
 chéologie chrétienne et de liturgie. Za cerkveno zgodovino slovenskih dežel zelo
 važne zbirke listin Zahna, Jakscha, Hauthalerja niso niti omenjene. Pri nekaterih
 pisateljih so našteje manj važne reči, večje pa izpuščene, n. pr. na str. XLVIII.
 omenja moj čisto prigoden spis o blagoslovitvi salezijanskega zavoda v Veržeju,
 594 str. broječo knjigo »Trg Središče«, ki obsega znaten del iztočno-štajerske cer-
 kvene zgodovine, pa je izpustil.

Začenjajoč pripovedovanje zgodovine, nam podaja najprej »konture kultur-
 noga položaja u vrijeme Hristova rođenja«. Tukaj bi »materijalno kulturo«
 vzeti pod specifično religiozno-etičnim vidikom; za cerkveno zgodovino je precej

brezpomembno, povdarjati, da so Rimljani imeli parne in vodene kopeli, pač pa bi trebalo pokazati v markantnih potezah, kako je napredujoče bogastvo vplivalo na propadanje religioznosti in moralnosti. K materijalni kulturi spada pač tudi trgovina, ki je bila za razširjanje krščanstva v dvojnem oziru merodajna, prvič so trgovci, vsaj v neki meri, bili raznašalci krščanskih idej, drugič pa trgovski stiki in poti kažejo smer, po kateri se je krščanstvo širilo v raznih pokrajinah. Pri takratni filozofiji bi bilo treba postaviti bolj v ospredje skeptične struje in tendence k univerzalizmu. Premalo je obdelan za staro krščansko zgodovino važen Mitrov kult; v tem oziru temeljnega dela Cumont-ovega pisatelj niti ne omenja.

Članek o življenju Kristovem nas ne zadovoljuje, ima preveč homiletičen značaj; kar nam tu pisatelj podaja, beremo v navadnih bibličnih zgodbah. Velika nemška zgodovina Hergenröther-Knöpfler se sploh ne spušča v pripovedovanje Kristovega življenja, češ, o tem se je razvila že posebna teološka disciplina, Kristovo življenje je tako bogato, obsežno in veličastno, »daß die Kirchengeschichte darauf verzichten muß, es zu behandeln«. Če se je pa že autor lotil tega predmeta, bi ga bil moral obdelati pod vidikom velikih historičnih vprašanj o mesijanski zavesti v Kristu in socialnem značaju od njega ustanovljene religije-cerkve.

Na str. 110 pravi o Hipolitu, da je »umro po svoj prilici u progonstvu«, pozneje na str. 171 pa ve čisto določno, da je umrl mučeniške smrti na otoku Sardiniji l. 235, kakor je Döllinger dokazal že l. 1853 (Hippolytus und Kallistus, Regensburg), katerega dela tudi autor ne omenja. — Razmotrivanje o ustrojstvu cerkve in o primatu, v tej obliki, kakor ga podaja pisatelj, spada v splošno dogmatiko, zlasti eksegetično vprašanje glede tekstov o Petrovem primatu (str. 121); historik ima le to nalogo, da pokaže, kako se javlja cerkvena organizacija v prvih treh stoletjih. Arheološki dokazi za primat Petrov in njegovo bivanje v Rimu so izostali.

Iz metodičnega stališča je nedopustno pozivanje na vizije Katarine Emerich (str. 34). Opetovano autor navaja drugotne vire mesto prvotnih. V poljudnih ali tudi navadnih učnih knjigah se kaj takega lahko dopusti, v visoko historičnem delu, kakor brezdvomno hoče biti naša knjiga, ni dopustno, da n. pr. Plutarha citira po Bulsanovem »Compendium theologiae«, in tako se v knjigi opetovano mesto prvih virov navaja Hergenröther-Knöpfler, Wetzer-Welte ali Buchbergerjev leksikon itd. Za znan Ciceronov izrek, da ni tako divjega ljudstva, ki bi ne poznalo ideje božje, ni naveden vir (str. 3); nahaja se v Tusc. disput. I. 13, n. 30: De nat. deor. I. 17, n. 44; II. 4, n. 12; De leg. I. 24.

Slove »kemu čitatelju se tudi nekam čudno zdi, kako more pisatelj — rojen Bošnjak — zapasti v germanizme, kakor: pokloniti vjerovanje (str. 89) ali: razlog ležase u tome (str. 144) itd. Tudi drugače je v knjigi več nerodnih besed in oblik.

Želimo, da se pisatelju posreči, započeto delo dvigniti na višino današnjega historičnega znanstva in ga na tej višini izpeljati do konca. F. Kovačič.

Egger Rudolf, *Führer durch die Antikensammlung des Landesmuseums in Klagenfurt*. Herausgegeben v. österr. arch. Institut. Wien 1921. Str. VII, 122 s 100 slikami v tekstu in s karto. C. 15 M.

Za Oglejem, Karnuntom, Zadrom, Puljem in Efezom dobi sedaj tudi koroški deželni muzej svojega vodnika za starinoslovsko zbirko. Sestavil ga je tajnik avstr. arheol. zavoda in priv. docent na dunajskem vseučilišču za rimsko starinoslovje dr. R. Egger, ki je uspešno sodeloval pri izkopavanju in raziskavanju starorimskega Norika ter bo znan tudi našim čitateljem (gl. Časopis XIV, 1918, str. 120 i. d.).

Vodnik kor. dež. muzeja je tudi pri nas važen za vsakogar, ki se zanima za starejšo zgodovino naših dežel. Dvojni namen se hoče doseči s tem vodnikom. Prvič bi naj bil zanesljiv kažipot obiskovalcem muzeja v starinoslovskem oddelku. Ozira se ne samo na rimske, marveč tudi na predrimске in grške starine, kolikor jih je v celovškem muzeju. Da bodo obiskovalci uspešnejše mogli rabiti vodnika, je muzejsko ravnateljstvo dalo pritrđiti na vse predmete, ki so povzeti v vodnika, lahko vidljive tablice s številkami vodnika, da se takoj lahko najdejo.

Drug namen vodniku pa je, da strokovnjakom poda — vsaj začasno — jasen pregled arheol. muzejskega gradiva. Besedilu pridejane slike večinoma še neobjavljenih kipov bodo dobro došle strokovnjakom, ki si ne morejo ogledati muzeja samega.

V uvodu (str. III—VII), ki ga je spisal ravnatelj avstr. arheol. zavoda, dr. E. Reisch, nam vodnik podaja najprej kratko zgodovino antične zbirke koroškega Zgodovinskega društva, potem pojasnjuje razvrstitev v vodniku in končno kratko opozarja na umetniško-historični pomen virunskih kipov, ki jih misli Reisch natančneje oceniti v prihodnjih zvezkih glasila arheol. zavoda.

Vodniku samemu je Egger dodal kratko zgodovino Karantanije v najstarejših časih (str. 1—19). Ker ima v starini Koroška le nezatno ulogo, je obrnil Egger glavno pozornost na kulturno-zgodovinski moment in prav zato je čitanje te knjige za širje kroge zelo mikavno.

Ta sestavek temelji vseskozi na E. lastnih raziskavah ter podaja marsikaj novega, česar se nestrokovnjaški čitatelj gladko in poljudno pisane knjige ne bo niti zavedal. Tako n. pr. na str. 13 stavi Egger Norejo, kjer se je l. 113 pred Kr. bila velika kimberska bitka, ne kakor običajno v okolico Neumarkta na Gornjem Štajerskem, marveč — z veliko verjetnostjo — v bližino razvaline Hohenstein, zapadno od Št. Vida na Glini, kjer se je odkrilo najstarejše znano kulturno torišče Noreje.

Iz koroških starin se jasno vidi, da je Koroška po svoji legi bila prehodna dežela od Adrije proti Renu in Donavi. Aquileia, glavna luka v severni Adriji, je bila izhodišče rimske kolonizacije. Za Virunum so po napisih celo izpričani člani akvilejske veletrške obitelji Barbii. Razume se, da se poleg rimskih nahajajo tudi domači kulturni elementi, zlasti v krajih, bolj oddaljenih od glavnih prometnih cest.

Vodnik sam (str. 19—122) ni urejen ne zistematično in ne kronološko, marveč se drži reda, kakor so razvrščeni predmeti v muzeju, ker v prvi vrsti je vendar namenjen obiskovalcem muzeja.

Vodnik ni, kakor je to navadno, samo suho in dolgočasno naštevovanje posameznih predmetov. Zlasti pri manjših stvareh se ozira le na važnejše, zato pa te opisuje natančneje in zanimivo, da dobi nazorno sliko tudi tisti, ki si ne more ogledati predmetov v muzeju samem.

Posebej še treba omeniti oni oddélek, ki obdeluje epigrafične spomenike. V tem se naš vodnik odlikuje pred drugimi. Važnejši napisi so malone vseskozi podani v latinskem jeziku doslovno z navedkom III. zv. Corpus Inscriptionum latin. Dodan je točen prevod in kratek, a vse obsegajoč komentar. Prav ta del z zgodovinskim uvodom nam podaja izborno sliko kulturno-zgodovinskega razvoja koroške dežele in bo učitelju domače zgodovine od velike koristi.

Z ozirom na zunanjo opravo se nič ne pozna sila sedanjega časa. Papir je najfinejši, slike vseskozi jasne in ne premajhne ter ustrezajo tudi znanstvenim zahtevam. Le pridejana karta koroških najdenin ima nekoliko premajhno merilo in se bo dala rabiti le s povečalom.

Vodniki, ki jih izdaje dunajski arheol. zavod, uživajo v znanstvenih krogih oplošno priznanje in to zaupanje potrjuje tudi celovski vodnik. Mimogrede bodi smenjeno, da bo isti zavod v kratkem izdal tudi vodnika za akropolski muzej v Atenah. Še to jesen misli zavod izdati tudi vodnika po Poetoviju, ki ga je že pred drž. prevratom sestavil ravnatelj splitskega muzeja dr. M. Abramić.

Dr. Balduin Saria, Ptuj.

Tihomir R. Džordžević: **Iz Srbije kneza Miloša.** Kulturne prilike od 1815 do 1839 godine. Beograd. Izdavačka knjižara Geze Kona. 1922. III + 236 strani. Cena?

V devetih poglavjih (privreda, trgovina, saobračaj, hrana, nošnja, šole, književnost, umetnost, medicina) nam pisatelj predočuje kulturne razmere osvobojene Srbije. Ta knjiga je le del večjega še neizdanega opisa o razmerah v Srbiji za Miloša. Posamezna poglavja imajo podlistkarski značaj in so že izšla po raznih listih. Gradivo je pisatelj črpal iz raznih sodobnih pisateljev (potopiscev), zasebnih pisem in predvsem iz bogatega zaklada državnega arhiva in raznih krajevnih zlasti sodnijskih arhivov. Za posamezne podatke navaja povsod tudi vire, kar vrednost dela le povečava.

Iz te knjige si more čitatelj napraviti jasno sliko o primitivnem stanju osvobojene Srbije in spoznati, kako je knez Miloš, »edina vlada«, polagoma dvigal svojo deželo na višjo kulturno stopnjo.

Tu čitamo: V mestih za turške vlade niso smeli imeti svinj. Svinjsko meso so donašali s sela v mesto na skrivaj v vreče zavito, ali v seno skrito (s. 1). Pšenice so sejali le toliko, koliko »da se utesi pogača za gosta i kolač o slavi« (s. 3). Krompir so pričeli saditi l. 1821 (s. 4). 1. dec. 1820 je izdal Miloš naredbo o varstvu šum in je l. 1833 nastavljal nahijske šumarje in sicer radi — žira (s. 7). 1835 je Miloš pozval saksonskega ravnatelja rudnikov, barona Herder-ja, ki je v 2½ mesecih preiskal rudno bogastvo Srbije. Iz Peka, Timoka in Bezdanice so kmetje tedaj izpirali zlato (s. 7). Kopalni pa so kmetje tudi tupatam svinec in kurili so s premogom, ki so ga kopalni ob Donavi (s. 11). Za izvoz živine je začetkom Miloš sam izdajal izvoznice, pozneje so dajali tako dovoljenje nahijski sudovi proti plačilu takse (s. 11). Glavni trgovec je bil Miloš sam, ki je druge trgovce oviral z raznimi naredbami (s. 12). Izvoz je šel v Avstrijo, kamor so na leto izvozili do 225.000 svinj (s. 13). Kolonijalno blago so dobivali iz Trsta preko Ljubljane in od tod po Savi v Beograd (s. 16). S sužnji so še v osvobojeni Srbiji trgovali Turki, ki so prodajali ujete grške ustaše po 1000—1500 grošev (= 100—150 tolarjev). Miloš je te nesrečneže kupil in osvobodil (s. 23). Srbsko trgovsko ladjevo (okoli 200 ladij) je plulo tedaj od Drine do Carigrada (s. 43). Prvi avstrijski parobrod je plul 25. avgusta 1838 popoldne mimo Beograda proti Sisku (s. 44). Samo v enem letu so v Miloševi Srbiji pobili nad 1000 razbojnikov in s tem napravili potovanje varno (s. 45). Ana, hči Jevrema Obrénovića (Miloševoga brata) je pod vplivom svoje učiteljice prva opustila narodno nošo in se začela oblačiti po zadnji dunajski in pariški modi (s. 67). Ista se je pričela tudi učiti na glasovir. Od 25.000 mož Karadžorđevih ustašev je bil samo eden pismen, pa mu pismenost ni koristila, ker ni bilo nikogar, ki bi znal brati (s. 74). Stariši so pripeljali otroka k učitelju in mu ga izročali z besedami: »Tvoja koža, moje kosti« (s. 80). Pisali so v šoli po pesku, ki je bil nasut na mizi (s. 83). L. 1825 je zaradi ustaje proti Milošu nekdo predlagal, naj se vse pismene ljudi pobije, češ da se taki radi puntajo (s. 85). L. 1836 je bilo v celi Srbiji 60 šol z 69 učitelji (po 30 učencev na šolo). Od učiteljev jih je bilo 46 iz Avstrije in 23 iz Srbije (s. 86). L. 1831 je bila ustanovljena državna tiskarna

v Beogradu (s. 133) in leta 1834 so začele izhajati Srbske novine, ki pa so imele 1837 le 150 naročnikov (s. 139). V Avstriji so bile že tedaj srbske knjige zabranjene (s. 141), dasi je Avstrija tuptam zlasti ob priliki kužne nevarnosti l. 1837 pomagala Srbiji (s. 231).

Zanimivo je čitati, kako se prične razvijati stavbinska, slikarska umetnost, glasba, kako je bilo zdravstveno stanje, kakšen položaj zdravnikov, ki so prihajali v Srbijo, iz katere je moral oditi prvi v Beograd pripeljani slon, češ, da je nastala draginja pri kruhu, katerega žival preveč požre in da je veliko deževalo, ker je slon vodo brizgal (s. 187).

Knjiga je vseskozi zelo zanimivo pisana. Ima sicer, kakor je menda to že pri cirilici običajno, nešteto tiskovnih pomot, pa to ne ovira njene uporabnosti. Želeti bi bilo, da izda pisatelj še ostale dele, ker bode šele tedaj mogoče to težko dostopno in raztreseno gradivo uporabiti pri sestavi sistematične novejšje srbske zgodovine.

Tihomir R. Džordžević: **Medicinske prilike za vreme prve vlade kneza Miloša Obrenovića (1815—1839)**. 34. Izdanje Ministarstva narodnog zdravlja. Beograd 1921. VI + 98 strani.

V tem spisu je prvič izdano 9. poglavje (o medicini) spredaj omenjenega dela (Iz Srbije kneza Miloša). Ponatis je dobeseden. Pač pa je dodal pisatelj 206+5 dokumentov, ki pojasnjujejo zdravstvene razmere v Srbiji. 5 dokumentov se nanaša na živinozdravništvo. C.

Pirchegger Hans, **Geschichte der Steiermark**. I. B. Gotha 1920. Str. XVI, 436.

Dolgo se je že čutila potreba nove obsežnejše zgodovine bivše štajerske dežele; l. 1867 z 8. zvezkom zaključena Mucharjeva zgodovina sega le do l. 1558 in je že v marsičem zastarela. Mayer je sicer izdal l. 1898 priročno knjigo štaj. zgodovine, a ta knjiga je veliko pretesna in si strokovnjak ž njo ne pomaga veliko. Podrobne raziskave nemških in slovanskih zgodovinarjev so zadnjega polstoletja spravile marsikaj na dan, česar v Mucharjevi zgodovini ni. Mayer se je lotil tudi obsežnejše štaj. zgodovine, v kateri bi zbral in sistematično razvrstil v pregledno celoto ogromno raztreseno gradivo. Radi visoke starosti pa Mayer ni mogel izvršiti svojega načrta; še pred smrtjo je prepustil nabrano gradivo Pircheggerju, ki je v težkih vojnih časih dokončal I. zv. do l. 1283 t. j. do habsburške zavlade na Štajerskem; delo se je tiskalo, ko se je »nemški narod moral vpogniti nasilnemu miru«. Snov I. zv. je razdeljena v naslednjih sedem oddelkov: I. predrimska doba; II. rimsko gospodstvo; III. prva nemška osvojitve (tu je govor tudi o alpskih Slovenih in njih pokristjanjenju); IV. postanek Štajerske (do l. 1192); V. Babenberžani na Štajerskem; VI. borba za Štajersko (1246—1282); VII. teritorij in deželni knez. V dodatku je zanimiv ekskurz o rodu štirsko-travenskih Otakarjev.

Ne bomo se spuščali v podrobno analizo P. včas radikalnih in drznih izvajanj, omejimo se le na nekatere reči, ki se tičejo neposredno nas.

V uvodu nas pisatelj zagotavlja, da se njegovemu delu ne bo mogla očitati nestvarnost, vendar so mu tu in tam ušli izrazi nemškonacionalne ozkosrčnosti, ki nikakor ne povzdigujejo znotranje vrednosti njegovega dela.

Napram Slovencem zavzema starokopitno feudalno stališče, po katerem bi Slovenec (P. pozna le slovenske kmete), naj bil ponižen služabnik in podložnik nemške gospode. Da bi Slovenci uveljavljali tudi kulturno in politično svojo individualnost, to je P. že kratenje nedotakljivih nemških pravic.

Pisatelj ne more preboleti, da se je zemlja ob Savinji in Sotli, zlasti pa Dravska dolina priklopila jugoslovenski državi in trdi, da slovenski kmet nikdar ni videl v Nemcu sovražnika. Nasproti temu zgodovina ugotavlja, da je Slovenec res v svoji ovčji naravi stoletja pohlevno služil nemškemu gospodarju pa zato od njega žel le zaničevanje, ker v nemški mentaliteti ni bilo na svetu bolj zaničljive stvari, kakor to, kar je Nemec označeval z besedo »Windisch«. Bili ste nam trdi gospodarji!

Državna razmejitev na Št. se zdi P. silno krivična, a iz njegove lastne knjige je razvidno, da bivša Štajerska od prehistoričnih časov do današnjih dni ni tvorila etnografske enote (izvzemši kratko dobo, ko so Slovenci po preselitvi bili raztreseni po celi Št.). Še manj tvori Št. kako geografsko enoto. V upravnem oziru je gotovo Rimljan bil veččak prve vrste, a za Rimljanov ni tvorila poznejša Št. ene provincije. To kronovino so skrпали le čisto slučajni feudalno-rodbinski stiki in je dobila zaokroženo obliko šele po izumrtju celjskih grofov.

Ločitev, ki jo je izvedel st. germainski mir, je bila že zdavna dana v naravi in zgodovini, primeroma le kratek čas je nemška sila držala etnografsko in geografsko ločene dele skupaj.

Glede posameznosti le nekaj opazk. Na str. 58 trdi P., da je grški iztok po Jeronimu bil domovina Viktorina Ptujskega. Tega Jeronim nikjer ne trdi; P. in vsi tisti, ki smatrajo Viktorina za rojenega Grka, premalo vpoštevajo kulturne in jezikovne razmere v naših deželah, kjer se je križalo območje grškega in latinskega jezika. Na str. 63 pripisuje P. preveliko važnost članku dr. Eggerja v *Jahreshefte des öst. archäol. Institutes XVIII*: »Die Zerstörung Pettaus durch die Gotten«. V tem članku ni E. prav ničesar dokazal proti razdejanju ptujskega mesta po Gotih, k večjemu to, da je dvomljivo, jeli arijanec Valens res izdal mesto Gotom, ta dvom je namreč izražen že v koncilskih aktih oglejske sinode.

Glede početkov oglejske cerkve se je pisatelj slepo oklenil Tomekovih nekritičnih izvajanj (str. 57). Med pisateljeva »drzna in radikalna izvajanja« lahko štejemo trditev, da je stara Dudlepa bila okoli Ormoža ter se razprostirala še preko Mure. Razloga za to ni navedel niti najmanjšega.

V odstavku o obmejni brambi (str. 370—371) je popolnoma prezrl Mursko polje, dasi je ravno tu bil najbolj razvit zistem strelskih dvorcev in se je tudi nadalje ohranil.

O spodnje-štaj. trgih Sv. Lenart in Sv. Trojica, Veržej i. dr. ne zvemo nič.

Brez razloga išče pisatelj l. 1141 imenovano posestvo Cezt na Gornj. Štajerskem ali na Kranjskem; to posestvo je prav gotovo bilo pri Rogatcu, a pisatelj je prezrl tozadevni moj članek v »Časopisu« 1915, str. 12—39, dasi sicer navaja tudi naše vire.

Ljutomer ni bil nikdar spanhajmska last (str. 393), marveč solnograška, k večjemu so ga Spanhajmci utegnili imeti v zajm, a tudi to se ne da izpričati.

Naši historiki, ki se pečajo z zgodovino severnega dela naše države, ki je spadal pod Štajersko, bodo dobro rabili to knjigo, a bodo zadeli še na marsikak nedostatek.

Fr. Kovačič.

Zbornik za umetnostno zgodovino. Izdaja Umetnostno-zgodovinsko društvo v Ljubljani. Urejuje dr. Iz. Cankar. L. I. št. 1—2. Lex. obl. str. 18. Le prerano umrl dr. A. Stegenšek je l. 1914 začel v Mariboru izdajati sličen časopis »Ljubitelj kršč. umetnosti«, a izišli so le trije zvezki. Bojna vihra je list zadušila in kmalu za njim je legel v grob tudi njegov izdajatelj. Podjetje je bilo sploh preveč navezано na eno osebo, da bi se moglo trajno vzdržati. Novi »Zbornik« ima močnejšo hrbe-

nico, vendar je vprašanje, ne bo li ta teret pretežek za zelo zožen krog slovenskega razumništva. Solnčna Goriška in Koroška in znaten del Kranjske so odtrgane od nas in pritegnjene v kulturno sfero izven naše države, Prekmurje pa se bo, dokler ne zraste nov zarod, slabo dejstvovalo v našem znanstvu. Vrh tega še pride upravna ločitev, ki bo logično morala prinesiti tudi ločene oblasti za čuvanje umetniških spomenikov. Če bo naša bojazen neutemeljena, tem boljše!

Prvi zvezek z bogatimi ilustracijami, ki so pri sedanjih cenah pravo čudo, obsega naslednje razprave: Dr. F. Stele, Slikar Johannes concivis de Laybacho. V. Steska, O nekaterih ljubljanskih spomenikih. Dr. J. Mal, Doneski k zgodovini zvonarjev in zvonov po Kranjskem. I. Cankar, Umetnost v krščanskem slovstvu 2. stoletja. K. Ozvald, Donesek k estetskemu šolanju očesa. Zanimivo je poročilo konservatorja dr. Steleta o delovanju spomeniškega urada v Ljubljani od l. I. 192—231. V. 1921. Med tem je izšel tudi že II. zvezek. F. K.

Glasnik Geografskog društva. Sv. 5. Lex. obl. str. 324 To je brezdvomno najznamenitejši pojav med našimi novimi znanstvenimi revijami. Prvi zv. Glasnika je izšel l. 1912, zadnji, četrti pa l. 1914. Prej »Srpsko Geografsko društvo« se je, primerno novim državnim razmeram, pretvorilo v »Geografsko društvo u Beogradu«. Predsednik društvu je univ. profesor Jovan Cvijić, eden najuglednejših geografov v Evropi.

Peti zvezek obsega naslednje razprave: Cvijić, Granice i sklop naše države. Gorjanovič, Morfološke i hidrografske prilike srijemskog lesa. Vujević, Pogled na postanak, veze, značaj i zadatak klimatologije. Erdeljanović, Neke crte u formiranju plemena kod dinarskih Srba. Milojević, Pešter i Sjenica, antropogeografska crta. Cvijić, Konformni i inverzni reljef, poligenetske doline, nakalempljeni meandri. Laškarev, o geomorfologiji ruske nizine. Gjorgjević, Naseljavanje Srbije za vreme prve vlade kneza Miloša Obrenovića. — Pod zaglavjem »Karst! (zakaj ne domači Kras?) i speleologija so štiri razprave, med njimi J. Rusa Ribnica i Kočevje. — Oddelek Marinska i jezerska plastika ima dve razpravi, fitogeografija (rastlinski zemljepis) eno, antropogeografija pa naslednje: Šatenjő, Nove države (Austrija, Madjarska, Čeho-Slovačka, Jugoslavija, Bugarska i Rumunija); Rus, Istorijske osnove etničkog i kulturnog stanja kod Slovenaca; Radojčić, O proučavanju sela u Vojvodini. Smiljanić, Pastirski život kod Mijaka. Pavlović, O stanovništvu i iselima Ostrovske okoline. Slede razprave: Pavlović, Godjevci (zgodovina in duševne osebine te rodovine); geografska terminologija in statistika. Zelo obsežen in informativen je pregled strokovne književnosti. — Cena Glasniku, oziroma redna udnina je 30 din. Udje namreč dobivajo Glasnik kot društveno darilo. F. K.

»Počeci kajkavske književnosti i štampanje prvih kajkavskih knjiga«.

Pod tem naslovom je priobčil Dr. Fr. Fancev, ravnatelj zagrebske univerz. biblioteke, v zagrebski reviji »Jugoslavenski Njivi«, VI. knjiga I. str. 486—489 članek, ki pomeni revizijo dosedanjih mnenj o početkih omenjene književnosti, zastopanih tudi v slovenskih literarnih zgodovinah. Po dokazovanju dr. Fanceva je bila kajkavska knjiga tiskana že l. 1560 (»molitvene knjižice«). Juri Zrinski ni bil tak preganjalec katolicizma, kakor ga predstavljajo naše zgodovine; Juri Zrinski prav za prav tudi ni osnoval nobene tiskarne. Povsod se je dosle Mihael Bučić imenoval kot prvi kajkavski pisec, ali dvomljivo je, če je Bučić sploh kaj pisal. Varaždinska tiskarna ni nadaljevateljica tiskarne v Nedeljišču in Ivan Manlius ni prišel, izgnan iz Ljubljane, tja l. 1582. Ivan Manlius je bil tiskar-potnik; ostavivši Ljubljano, je tiskal od 1582—1584 v Güssingu (Német-Ujvar), 1584 v Varaždinu itd. Dr. Fr. I.

Društveni glasnik.

Zgodovinsko društvo.

Osmo odborova seja, 29. decembra 1921: Odobri se besedilo uvoda za Štrekljevo Historično slovnico. Nato sledi daljši razgovor o upravi javne knjižnice, ki bi naj nastala iz že obstoječih mariborskih knjižnic. Odbor se izreče, da bi najraje prepustil društveno knjižnico državi. Dokler je pa država noče prevzeti, se osnuje za upravo poseben kuratorij, obstoječ iz zastopnika države, mestne občine in vsakega prispevajočih društev; lastninsko pravico pa si pridrži vsako društvo za svoje knjige. Mestna občina da na razpolago prostore in knjižničnega slugo, plačuje razsvetlavo in kurjavo, država pa nastavi po ponovnih zagotovilih uradnika-knjižničarja. Načelno ugotovi odbor, da mesto knjižničarja ni sinekura in ga ne more upravljati kak profesor poleg svoje službe. Treba je, da pride na to mesto uradnik-strokovnjak, da položi temelje za knjižnico. — Predsednik naznani, da je poslala pokrajinska uprava društvu 1492 din. 50 para popore.

Deveta odborova seja, 11. februarja 1922: Popravi in odobri se statut Študijske knjižnice v smislu razgovora med zastopniki društev, ki prihajajo v p-štev, pri g. županu. — Blagajnik poda računski pregled za leto 1921:

Dohodki znašajo	78.622 K 66 v
Izdatki	50.978 K 90 v
Prebitka	27.643 K 76 v

vračunjena sta pa tudi Trstenjakov sklad in predplačila za Štrekljevo Historično slovnico.

Deseta odborova seja, 22. marca 1922: Predsednik poroča, da je ravnokar izšel 1. snopič Štrekljeve Hist. slovnice. Določi se mu cena 10 din. — Sklene se, da izide letos še en snopič »Časopisa«. — Članarina pa se zviša šele na občnem zboru v prih. letu.

Enajsta odborova seja, 5. aprila 1922: Pred prehodom na dnevni red se spominja predsednik pred kratkim umrlega knezoškofa Dr. Napotnika, ki je vplačal dvakrat ustanovnino našemu društvu ter mu preskrbel streho za prve čase njegovega obstoja. Spominja se ga kot literarnega delavca, umetniško čutečega cerkvenega dostojanstvenika in podpornika raznih kulturnih institucij. Odborniki poslušajo predsednikove besede stoje. — Z ozirom na naraščajoče cene v tiskarni se sklene takoj nadaljevati z izdajo Štrekljeve Hist. slovnice. — Odobri se nakup nekaj knjig in stroški za preselitev knjižnice.

Dvanajsta odborova seja, 13. junija 1922: Pred dnevnim redom naznani predsednik, da je prijavil častitke našega društva k poroki Nj. Veličanstva in povdarja, da nas ravno zgodovinska veda uči, kako velikega pomena so bile vezi med posameznimi dinastijami za narode in države in upa, da bo prinesla poroka Nj. Veličanstva tudi naši državi obilo blagoslova. Odborniki vskliknejo s predsednikom Nj. Veličanstvu: »Slava!« — V kuratorij študijske knjižnice se izvolita od Zgod. društva Dr. Kovačič in Dr. Heric. — Vsled rastoče draginje se zviša cena društvenim publikacijam stare zaloge. — Z ozirom na to, da odide koncem šolskega leta dosedanji knjižničar Dr. Capuder v Ljubljano, se mu predsednik zahvali za njegovo požrtvovalno in marljivo upravljanje knjižnice.



V zalogi „Zg. dr.“ se dobi:

»Časopis« I.—XVII. po 10 din., letnika XII. zv. 1. je pošel.

Zgodovinska knjižnica I. oddel., I. zv.: Krajevne kronike. Cena 25 par.

Zgodovinska knjižnica. II. oddel.: Prazgodovinske izkopine. Cena 25 par.

Janežičeva Slovnica. Spisal Gabrijel Majcen k petdesetletnici „Slovenske slovnice“ Antona Janežiča. 25 par.

Dr. Matija Prelog. Spisal dr. Karol Verstovšek. Cena 25 par.

Fr. Kovačič: Trg Središče. Krajepis in zgodovina. Broš. 25 din.

Fr. Kovačič: Nadžupnija Sv. Križa pri Rogaški Slatini. Broš. 5 din.

Štrekelj dr. Karol: Historična slovnica slovenskega jezika. Snopič 1—2. Vsak snopič 10. din.

Rokopisi in tiskovine za oceno ali v zameno se pošiljajo na „Zgodovinsko društvo“ v Mariboru, Koroška cesta 10.



